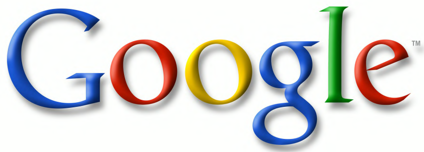

Google

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

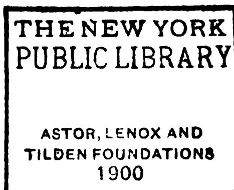
MÅNADSBLAD.

SEXTONDE ÅRGÅNGEN.

MED 101 FIGURER.

1887.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1889.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1900

LENOX LIBRARY
7550
NEW YORK

INNEHÅLL.

I denna årgång förekomma uppsatser och meddelande af:

Hans Hildebrand,
F. Läffler,
Oscar Montelius.

Redaktör: **Hans Hildebrand.**

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

181—183. 1887. Jan., Febr. och Mars.

Ett medeltidssmycke.

År 1885 införlifvades med Statens Historiska Museum det å denna sida afbildade smycke, hvilket under jordarbete hittades i en åker vid Skillinge, Nättraby socken, Blekinge. Arbetarens hacka har afskurit några af de framspringande strålarne; som rörande deras antal och utseende något tvifvel ej kan finnas, har jag låtit tecknaren framställa dem sådana de måste hafva varit.

1.

Smycket, af guld, är fyrkantigt, mer högt än bredt. Rektangeln omslutes på hvar sida af en förhöjd, ofvanpå kullrig ram. I hvart hörn förekommer ett flikigt blad mellan två knappar. Rektangeln, som lär hafva varit öfverdragen med röd emalj, prydes af en fint arbetad bild af erkeengeln Mikael, som dödar draken. Ramarne förete en fager

vexling af guldlinier och hvit emalj. Midtplatsen inom hvar ram upptages af en krona.

I smyckets baksida finnes en rektangulär insänkning, som täckes af en lös guldskifva. Antagligen har tomrummet varit ämnadt att förvara någon relik.

En å baksidan anbragt nål visar, att detta smycke varit användt som spänne. Vid den nedre ramen sitter en ring, som helt visst uppburit någon hängande prydnad.

Arbetet, särdeles fint utfördt, tillhör slutet af 1400-talet. Antagligen har smycket blifvit tappadt och småningom höljts af jord, till dess det helt oförmodadt hittades.

Att anbringa helgonbilder som prydnadsmotiv var under medeltiden mycket vanligt. Mikaelsbilden här har fått en central plats, sjelfva smycket ser ut som en för bildens bevarande anbragt nisch. De helgon, som i synnerligen hög grad uppträdde som det godas förkämpar mot de onda makterna, voro särskildt föremål för liflig uppmärksamhet. Det är derföre i och för sig intet märkligt, att man i ett smycke, ämnadt att bäras på bröstet, anbragte en bild af erkeengeln Mikael. Genom hans bild, genom den i smyckets inre gömda reliken fick smycket karaktär af en skyddande amulett.

Det finnes således, strängt taget, ingen anledning att för detta smycke söka en historisk förklaring. Det ligger dock nära tillhands att påminna derom, att k. Ludvig XI af Frankrike år 1469 stiftade ett ridderligt ordenssällskap, kalladt efter erkeengeln Mikael. I detta skulle finnas 36 bröder, Frankrikes konung stod i spetsen för dem såsom ordens öfverhufvud. Riddarne buro vid en kedja eller ett band ordens märke, en medaljong med bilden af erkeengelns strid mot draken. Å de afbildningar jag sett är medaljongen oval. Å vårt smycke fanns röd och hvit emalj. Det förtjenar måhända anmärkas, att hvitt och rödt åtminstone ingingo i Mikaelsriddarnes ordensdrägt.

Hans Hildebrand.

Förfalskade fornsaker och mynt.

En fransman Paul Eudel utgaf för ett par år sedan ett arbete kalladt *Le Truquage.* Det utgafs år 1885 på tyska af B. Bucher, en känd forskare inom konstindustriens område, försedt med hvarjehanda tillägg och med titeln *Die Fälscherkünste.* Arbetet är i våra dagar, då med så mycken ifver samlas för museer och af enskilda, af rätt stor nytta.

Förfalskningar inom det antiqvariska området, till hvilket jag här räknar äfven det numismatiska, kunna vara af olika slag. Det skulle leda mig för långt, om jag här skulle söka gifva en utförligare framställning; jag nöjer mig med att framhålla ett och annat.

Man kan kalla det en förfalskning, när en äkta sak förevisas eller utbjudes med falska uppgifter. Om än saken är äkta, genom den oriktiga uppgiften göres den till falskt material för forskningen. I Statens Historiska Museum förvaras af gammalt en hund af fajans, uppenbarligen ett kinesiskt arbete, men detta föremål uppgafs af gammalt vara funnet — i Pompeji. I detta fall är uppgiften så orimlig, att den ej kan annat än väcka löje, svårligen bedraga. Hvar och en som samlar har råkat ut för föremål, hvilka säljaren sökt göra särskildt angenäma genom att sätta dem i förbindelse med någon historiskt känd person eller tilldragelse. Då händer ibland, att man icke nöjer sig med den falska uppgiften, utan att man söker gifva denna trovärdighet genom att på föremålet anbringa ett årtal, en inskrift, ett namnskiffer e. d. Då har en verklig förfalskning egt rum.

Man kopierar ett äkta föremål, genom afgjutning eller efterbildning. Är kopian väl gjord, kan den visserligen vara af intresse, men endast så länge den verkligen

[illegible]

[illegible] med [illegible]

[illegible] dessa för- [illegible] i den vidt [illegible] samma gamla fö- [illegible] af [illegible] resen, så [illegible] Då [illegible] utföndas i [illegible] uppmärksam- [illegible] par gånger [illegible] varningar.

[illegible] förfalskningar [illegible] af [illegible] gammalt datum. Under [illegible] i Padua mynt i romersk stil af Giovanni Cavino († 15[illegible]) och Alessandro Bassiano, kallade [illegible] Paduanerna. Den förre var en skicklig konstnär, graverade myntstämplar och slog mynt, som kunna mäta sig med de yppersta alstren af de romerska myntgravörerna. Bassiano, en lärd man, hjelpte honom med att finna goda original. I Padua uppgifves visserligen, att de två icke [illegible] bedraga någon menniska, men faktiskt är, att mången samlare tagit Cavinos arbeten för verkliga antika mynt. Nu har man lärt sig att urskilja dem, men de äro så väl gjorda, att man fortfarande samlar dessa s. k. paduaner. Äfven i Stockholms myntkabinett finnes en serie af sådana.

Med stort mästerskap tillverkade i en långt senare tid det tyska hofrådet Becker († 1830) antika mynt. Han lefde på en tid, då man icke hade så lätt som nu att förflytta sig från en ort till en annan. Han färdades omkring i en vagn, vid hvars axel han hade hängande en påse, i

hvilken de af honom präglade mynten förvarades tillsammans med fuktig sand, fett och jernfilspån. Genom beröringen med dessa ämnen fingo mynten ett åldrigt utseende, de blefvo nötta och mörka.

I Sverige tillverkades falska mynt för samlares räkning under 1600- och 1700-talen. Man ville dels, af patriotisk ifver, förse med mynt tider och regenter, hvilka aldrig haft några. Dels ville man af svårt åtkomliga mynt bringa flere exemplar i handeln, på det alla samlare kunde få exemplar. Dessa falska mynt äro ibland gjutna och då mycket lätta att urskilja, ty skilnaden mellan ett prägladt original och en gjuten kopia skönjes lätt äfven af ett mindre öfvadt öga. Ibland äro de falska mynten präglade med nygraverade stämplar. Då är faran af misstag större, men dessbättre hafva gravörerna i allmänhet icke haft den insigt och skicklighet, att de kunnat träffa den gamla tidens stil. Till den nyaste tiden hör en tredje grupp af förfalskningar, nämligen galvaniska kopior af äkta mynt. Deras utseende är naturligtvis förvillande likt originalens, men vanligen har förfalskaren icke förstått att skyla märkena af de två sidornas sammanlödning. Äfven genom vägning torde man i de flesta fall kunna komma dessa förfalskningar på spåren.

Till de mynt, af hvilka många falska exemplar blifvit spridda, hör den yngre Sten Stures s. k. riksdaler. Jag skall vid ett annat tillfälle redogöra för detta mynt; här sysselsätter jag mig blott med de falska exemplaren, som än äro gjutna, än präglade. Ett falskt exemplar, förvaradt i k. Myntkabinettets förråd af falskmynt, är af särskildt intresse. Professor Evald Ziervogel († 1765), vårdare af Uppsala myntkabinett och föreläsare i numismatik, har utgifvit en uppsats rörande dessa mynt och framhållit skil-

naden mellan de äkta och de falska. För ett exemplar bevisar han dess äkthet dermed, att en del af den ena sidan visar spår af dubbelprägling; en partiel sådan kunde lätt uppkomma på den tid, då man präglade icke med maskin, utan med hammarslag, som riktades mot den öfre myntstämpeln och som lätt kunde träffa denna ojämnt. Hans tecknare förmådde icke i bilden återgifva denna dubbel- eller snedprägling, hvadan han fick utmärka de dubbelpräglade ställena genom att omgifva dem med en rad af fina prickar. Det antydda exemplaret i myntkabinettet är graveradt och har samma rader af prickar! Tillverkaren af myntstämplarne har således haft för sig Ziervogels plansch och troget kopierat denna, utan att hafva läst hans text.

Till de falska mynt, som icke äro imitationer, utan visa en helt ny typ, hör den s. k. dr. Margaretas örtug. Olaus Petri säger i sin krönika om dr. Margareta, för hvilken han icke hade några sympatier: »hon lät slå ett mynt här i Sverige, som man så föraktligt ännu plägar kalla dr. Margaretas mynt, på hvilket mynt hon lät sätta det vapen som naturen har gifvit henne, i det hon var en qvinna». Än i dag förekomma på myntauktionerna hennes s. k. örtugar: på ena sidan ett krönt hufvud, på den andra ett högt och smalt **0** af medeltidsform. Man tager hufvudet för att vara qvinligt, emedan man ej satt sig in i det mod, som bestämde formen för de manliga hufvudenas lockar. Antagligen äro dessa mynt graverade under det förra århundradet. Ett exemplar såldes i Stockholm för ett par år sedan för, om jag minnes rätt, 60 kronor. Ett annat exemplar såldes samma år i Köpenhamn för, vill jag minnas, 75 öre.

En rätt egen förfalskning har jag i år haft tillfälle att se. En k. Karl XII:s 2-dalers plåt för år 1716, två gåger motstämplad, utbjöds till salu såsom en 3-dalers plåt: siffran 2 i midtstämpeln har genom bearbetning med

mejsel och hammare förvandlats till 3. Förvandlingen var så pass oskickligt gjord, att den genast föll i ögonen. För öfrigt vet man af föreskrifterna rörande plåtmyntningen, att år 1716 präglades inga plåtar till ett värde af tre daler.

Det finnes ett mynt, som ofta visas af enskilda samlare och ofta utbjudes till salu, en s. k. judisk sikel, med en kalk å den ena sidan, en blomstängel å den andra och hebreiska inskrifter. Alla exemplar af detta mynt äro falska. De äro af silfver, temligen stora och gjutna. För bilderna har man mottagit intryck af äkta silfversikler, men dessa äro mindre, bilderna och inskrifterna hafva ett helt annat utseende.

Så snart en grupp af fornsaker blifvit i högre grad föremål för samlares uppmärksamhet, hafva äfven hos oss förfalskare uppstått. Det dröjde ganska länge innan man lärde sig inse, att stenredskapen voro värda att studeras och att, för sådant ändamål, samlas. Ofta funna, ibland af hittarne bevarade som kuriositeter eller för ett inbilladt samband med öfverjordiska makter, hade de så godt som aldrig ansetts ega något penningevärde. När man började bilda samlingar, blefvo dessa fornsaker helt plötsligt en vara, för hvilken man ville hafva betalning. Så stor var tillgången i Skåne, der de tidigaste samlingarne bildades, att man sannerligen icke hade behöft gripa till förfalskning för att tillfredsställa samlarne, äfven om de hade varit många flere, men när man började samla systematiskt, när man genom iakttagelser funnit, hvilka förråd af redskap ännu lefvande stammar, hvilkas materiela tillgångar svarade mot vårt stenåldersfolks, hade, var man angelägen att ur vår jord erhålla full motsvarighet till de nutida naturfolkens förråd. Då, när man med

ifver spanade efter vissa slag af fornsaker, som voro sällsynta — ifall de verkligen funnits —, öppnades ett fält för företagsamheten. Vi få komma ihog, att flinta ofta hittas i Skåne och att man der var van att af de stycken, som man hittade på marken, slå till bössflintor. Det låg då helt nära till hands att söka tillverka andra föremål, som helt plötsligt hade blifvit en eftersökt och — åtminstone jämförelsevis — väl betalad vara. Det var förnämligast metkrokar af flinta, som man lärde sig att göra. Falska exemplar finnas i magasinen vid alla de större nordiska samlingarne.

Sällsyntare än stenredskap äro redskap och vapen af ben eller horn; såsom sällsyntare äro de också mera eftersökta. Det är icke mycket länge sedan som en inhysesman i Skåne tog sig till att tillverka sådana. Ur torfmossarne samlade han urgamla ben och horn, gaf dem den form som han ville, än liknande äkta föremåls, än af hans egen uppfinning. De färdigsnidade föremålen lades åter ned i en torfmosse, för att få en färg, som kunde anstå forntidens alster. Det var de egendomliga formerna, som väckte uppmärksamheten och ledde till upptäckten af förfalskningen. Men innan denna upptäcktes, hade en och annan samlare hunnit komma i besittning af hela serier af falska föremål.

Ännu klumpigare bedrägerier hafva blifvit utförda. Med en stor i Kalmartrakten bildad fornsakssamling, som för flere år sedan införlifvades med Statens Historiska Museum, följde ett stort förråd af fyrsidiga, något bearbetade och genomborrade kalkstensbitar, hvilka icke kunnat tjena något förnuftigt ändamål. Alla voro komna från ett och samma ställe på Öland.

För icke många år sedan omtalade för mig en enskild samlare med en viss stolthet, att han från sin hemtrakt fått en hel mängd stenredskap af former, som icke voro representerade i Statens Historiska Museum. Han

förevisade sedermera teckningar af dem och jag uttalade genast min misstanke, att de voro falska. Det visade sig ock, att personer, lockade af de pris han betalte, letade upp egendomligt formade stenar, som hade någon tillstymmelse till likhet med ett eller annat redskap; hvad naturen ej åstadkommit, hade väl stundom blifvit ersatt medels en lindrig bearbetning.

Det är i den arkeologiska verlden allmänt bekant, huruledes en framstående samlare genom att ifrigt leta efter de i folksägnen omtalade s. k. lädermynten lockade en företagsam handverkare till förfalskning.

Vi hafva småningom kommit öfver från stenredskapens till metallföremålens område, med andra ord till de förfalskningar, som nu oftast förekomma och som äro vida farligare, emedan en kunnig och skicklig förfalskare här har ett bättre fält för sin sorgliga verksamhet.

För några år sedan såg jag hos en enskild samlare en åt honom utbjuden, ganska prydlig spjutspets af brons. Efter att hafva granskat den, förklarade jag, utan minsta tvekan, den vara falsk. Det var tre omständigheter, som bestämde mitt utslag. För det första var den ärgfärg, som betäckte ytan, icke den genuina s. k. *ærugo nobilis*, utan samma gröna färg, som plägar förekomma å moderna lampor och andra föremål af s. k. äkta brons. För det andra hade tillverkaren icke förstått att i gjutningen göra holken ihålig: den var gjuten massiv och åligheten var bildad genom svarfning. För det tredje var formen icke någon, som plägar finnas hos bronslansar, men väl en form, som den äldre jernålderns spjutblad stundom hafva. Tillverkaren har tydligen haft i sina händer ett jernspjut, öfver detta tagit en form och i denna gjutit ett bronsspjut. En kemisk analys lär sedan hafva visat, att legeringen var en annan än den, som utmärker bronsålderns brons.

Två judar inkommo en gång i museet och förevisade en stor, tung bronsyxa af en hittills okänd form. Den

utbjöds icke till salu, den tillhörde en enskild person i södra Sverige, den skulle endast förevisas. Den befanns vara gjuten i en form, som tagits öfver en i trä snidad modell — träfibrernas sträckning hade från modellen öfverflyttats till formen, från denna till bronsföremålet. Sedan har jag haft tillfälle att se flere exemplar, tydligen gjutna i samma form; på ett och annat exemplar hade man efter gjutningen inslagit enkla ornament, andra exemplar saknade dem. Ett exemplar af dessa yxor har blifvit sedt hos en antiqvitetshandlare i Hamburg, ett annat har blifvit såldt i Norge. Försäljningen har besörjts af judar, hvilka uppgifvits vara utskickade af en person med namnet Feinsilber. Jämte bronsyxorna hafva utbjudits andra föremål, likaledes falska; jag kan nu ej påminna mig af hvilken form de voro. Denna grupp af förfalskningar synes vara tillkommen i Kristianstad.

En kringvandrande dalkarl vid namn Erik Andersson besökte flere gånger Statens Historiska Museum och afyttrade der stenredskap, som han hade inköpt här och der i norra Uppland, norra Vestmanland och sydöstra Dalarne. Sedan han funnit, att inköpsställena, hvilka väl i de flesta fall äfven voro fyndställena, antecknades, aflemnade han regelbundet fornsaker med påklistrade lappar, å hvilka inköpsstället stod uppskrifvet. I två fall beslogs han till sist med bedrägeri. En skiffermejsel, som blifvit skadad, hade fått en ny egg tillslipad och den friska, ljusare ytan hade blifvit öfversmetad med svart färg. En annan gång lossnade på ett par flintredskap de påklistrade lapparne och på den derigenom blottade ytan funnos med bläck skrifna siffror. Sedan mannen sugit ut på fornsaker området för vandringarne, hade han uppenbarligen inköpt två till någon samling hörande föremål och för dem uppdiktat fyndorter.

Senare kom en person, som uppgaf sig vara bosatt i Enköping, och bjöd ut i museet en hålcelt af brons,

hvilken uppgafs vara funnen vid torpet Sjömossen i Simtuna sn, inom den del af Uppland, som tillhör Vesterås län. Till säljaren anmärktes, att celten såg misstänkt ut. Han svarade, att han icke förstod sig på fornsaker, han hade köpt detta föremål af Erik Andersson. Celten inköptes, i hopp att man derigenom skulle kunna komma förfalskningen på spåren. Någon tid derefter förspordes, att en hålcelt, för hvilken samma fyndort uppgifvits, blifvit af Erik Andersson såld till Uppsala museum. Denna celt, som sedan dess förvärfvats för Statens Historiska Museum, är äkta. I en form tagen öfver denna, har det falska exemplaret blifvit gjutet. Genom Konungens Befallningshafvande i Vesterås län har jag fått underrättelse, att på det uppgifna torpet *en* hålcelt blifvit såld till Erik Andersson. Ett annat falskt exemplar lär af samme Erik Andersson hafva blifvit såldt till museet i Vesterås.

Erik Andersson har i år efter en lång paus åter infunnit sig i Statens Historiska Museum för att bjuda ut två jernsvärd. Jag svarade, att jag icke ville inlåta mig i någon affär med honom. På hans fråga om anledningen, svarade jag: »jo, derföre att Erik Andersson förfalskat fornsaker». Utan att yttra ett ord aflägsnade han sig.

En arbetsklädd karl bjöd förra sommaren ut i museet en hålcelt och en liten menniskobild, båda tydligen falska. De uppgåfvos vara funna af hans broder Johan Danielsson i Grimle by af Hvittinge socken, likaledes i Vesterås läns del af Uppland. Genom Konungens Befallningshafvande i nämnda län har jag erhållit underrättelse, att ingen person med det namnet finnes i nämnda by, icke ens i hela socknen, äfvensom att man i byn icke hade kännedom, att de två föremålen, af hvilka afbildningar förevisades, der blifvit funna. Jag anmälde saken för den detektiva polisen i Stockholm.

Någon tid senare infann sig en person för att bjuda ut en obetydlig stenmejsel och ett stort lerkärl, uppenbarligen modernt och af en form tillhörande södra Europa; båda föremålen skulle vara hittade i Grimle by. Jag tillkallade genast genom telefon två detektiver, hvilka berättade, att den nyss nämnde försäljaren dagen förut anträffats och uppgifvit sig vara sänd af en person E. Flodberg, hvilken en och annan gång i museet utbjudit stenyxor från Uppland. Den säljare, för hvilkens skuld detektiverna voro tillkallade, vidhöll inför dem sin fynduppgift, men medgaf till slut, att han var ombud för samme Flodberg. Denne har blifvit af polisen uppsökt och erhållit varning för lösdrifveri.

Huruvida Flodberg står i något samband med Erik Andersson eller med den jude, som spridde förfalskningar från Skåne, är mig okändt.

Det är alltid skäl, att enhvar, till hvilken fornsaker utbjudas, ser noga till, huruvida de äro äkta. Det är godt, om enhvar, till hvilken falska fornsaker utbjudas, söker komma förfalskaren på spåren.

H. H—d.

Om dopfunten i Åkirkeby på Bornholm.

Ännu i Thorsens skrift *Om Runernes Brug....* (utg. 1877) gäller den långa runinskriften på dopfunten i Åkirkeby på Bornholm (Lilj. 1978) för att vara forndansk, såsom det ju ock af dess förkomst på Bornholm ligger närmast att sluta. Två år derefter, eller hösten 1879, påpekades emellertid dels af mig i största korthet i *Nordisk Tidskrift*, utg. af Letterstedtska föreningen, årg. 1879, s. 613, not 2, och s. 616, anm., dels, oberoende af och alldeles samtidigt med mig, af L. F. Wimmer i en särskild uppsats med titeln *Et gammelt gullandsk Sprogmindesmærke i Danmark* (i *Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift....* Köbh. 1879), att inskriften var forngutnisk.

Sjelf hade jag hösten 1877, under forskningar föranledda af Thorsens bok och efter granskning af inskriften i *Antiquariske Annaler* b. IV, kommit till den öfvertygelsen, att inskriften var forngutnisk och dopfunten förfärdigad på Gotland, troligen efter beställning hos någon dervarande stenhuggeriverkstad, om jag får uttrycka mig så modernt, samt att funten derefter blifvit förd till Bornholm.

I bref af d. 19 jan. 1878 meddelade jag professor S. Bugge denna min mening om inskriftens forngutniska karaktär och dopfuntens gotländska ursprung, hvarjämte jag då äfven rörande denna sak skriftvexlade med H. Hildebrand och O. Montelius.

I mitt bref till Bugge åberopade jag mig dels på uppgiften att funten vore af *sandsten*, dels på språkformerna **han**[1] (för *hon*), **ladu** (som jag förmodade vara = nygotl. *laddä*, pret. af *laidä*, leda), **skapera, reiþar** (i betydelsen bär!), **liusti** (som jag antog vara felläst för **loysti**)

[1] Jag läste: **han skuldi barn** (genom tryckfel **bara** hos Lilj.) **fyþa** (felläst **kuti**) och **sum han barn fydi** (som jag tolkade: *hvarest hon födde ett barn*); allt anfördt i ofvannämnda bref.

m. fl. fall som visa, att diftongerna varit i allmänt bruk[1] (felet **þir** för **þaiR** hos Thorsen påpekades), dels slutligen på dr Montelii upplysning (i bref af d. 14 jan. 1878), att funten »icke torde kunna *med säkerhet*[2] hänföras till äldre tid än anno 1200, hufvudsakligen på grund af bågarnes form», vid hvilken tid inga diftonger funnos i danskan.

Min afsigt var att med första göra saken till föremål för offentlig behandling, men en mellankommande långvarig sjukdom, hvarunder jag vistades utrikes, omintetgjorde detta under de närmaste åren. Hösten 1879 fick jag dock, som nämndt, tillfälle att i största korthet omnämna min upptäckt, men i följd af Wimmers samtidiga och utförligare meddelande i ämnet blef jag ånyo föranledd att låta anstå med min egen påtänkta uppsats, som nu var mindre behöflig. Länge har jag dock önskat att få såsom tillägg till mitt knapphändiga meddelande 1879 säga några ord, som ej blifvit alldeles öfverflödiga genom Wimmers uppsats.

I sitt svar (af d. 24 jan. 1878) på mitt nyssnämnda bref yttrade prof. Bugge följande: »Med Hensyn til Lilj. 1978 kan jeg nævne, at en Sommer, da jeg var i Kjöbenhavn, kom Stephens og Säve fra Bornholm, hvor de havde undersögt Runeindskrifter. Jeg hörte da, at Säve havde fundet Overensstemmelser mellem Gotlandssproget og Sproget i de bornholmske Runeindskrifter. Som en af de mærkeligste Overensstemmelser blev nævnt *han* for *hon*.» Sjelf har jag aldrig hört Säve tala om denna sak, ej heller hade jag af någon annan hört något derom förr än i

[1] Det i orden **iuþaR, ioþaR** förekommande *iu, io* för väntadt *iau* ansåg jag ej kunna utgöra något motbevis, då ordet är utländskt och då i den afgjordt gutniska runkalendern (Lilj. 2826) flere främmande ord skrifvas med *iu* (*io*) i stället för gutniskt *iau*.

[2] Dr Montelius tillade: »Det bör emellertid betonas, att afbildningen i *Ant. Annaler* är så enkel, att den för tidsbestämningen ytterst vigtiga karaktären af figurerna och arbetet i dess helhet ej kan med ledning endast af denna afbildning bestämmas.»

detta bref från Bugge. Säves iakttagelse kan emellertid, såsom strax skall visas, ej syfta på något annat än just på Åkirkeby-funtens inskrift, i hvars om gutniskan påminnande drag, troligen af Säve först insedda, han sålunda såg bevis på stor frändskap mellan Gotlands och Bornholms fornspråk.

Med anledning deraf må nämnas, att ingen af de öfriga hos Liljegren upptagna bornholmska runinskrifterna eger något särskildt om gutniskan påminnande drag, samt att den nuvarande bornholmska dialekten, att döma efter Adler, visar afgjord frändskap med skånskan och bestämdt talar mot antagandet, att fornbornholmskan skulle stått särskildt nära forngutniskan.

Det enda rimliga synes derför vara att förklara de nämnda egendomligheterna i Åkirkeby-funtinskriftens språk så, som jag och Wimmer gjort, i det att inskriften fattas som forngutnisk och funten antages hafva blifvit förfärdigad på Gotland (eller möjligen på Bornholm af gotländske arbetare?).

Efter nedskrifvandet af ofvanstående har jag från riksantiqvarien H. Hildebrand mottagit det meddelandet, att det nu är faststäldt, att dopfunten är förfärdigad af Gotlandssten, hvadan all sannolikhet är att arbetet verkligen är gotländskt. Riksantiqvarien har, enligt samma benägna meddelande, under den senaste tiden funnit bevis för att en mycket betydande export af gotländsk sten, oarbetad och arbetad, försiggått under medeltiden. Facta rörande denna export finnas anförda i ett tryckt, men ännu icke utgifvet ark af *Sveriges Medeltid*, hvartill läsaren hänvisas.

L. Fr. Läffler.

Angelsaksiska myntfynd i Sverige efter 1845.

(Forts.)

119. *Gotland, Rute sn, Vestrume* (år 1867). Arbetadt silfver samt 190+1 mynt, af dem 152 danska, 35 tyska, 2 angelsaksiska, 1 engelskt (William), ½ kufiskt. Inv. 3680.

120. *Skåne, Ö. Herrestads kyrkoby* (år 1867). Arbetadt silfver samt 337+38 mynt, af dem 1 svenskt (Olof), 230+18 tyska, 100+17 angelsaksiska (Etelred, Knut), 1 byzantinskt, 5+3 kufiska. Inv. 3699.

121. *Gotland, Tingstäde sn, Vestres* (år 1867). Arbetadt silfver samt 37+10 mynt, af dem 26+5 tyska, 6 angelsaksiska (Etelred), 5+5 kufiska. Inv. 3742.

122. *Skåne, Östra Torps kyrkoby* (år 1868). Arbetadt guld samt 78+32 mynt, af dem 29+12 tyska, 49+20 angelsaksiska (Etelred). Inv. 3799.

123. *Gotland, Eskelhems sn, Lingsarfve* (år 1868). Arbetadt silfver samt 759 mynt, af dem 1 svenskt, 6 danska, 535 tyska, 214 angelsaksiska (Etelred, Knut), 2 byzantinska, 2 kufiska. Inv. 3855, 4151.

124. *Uppland, Solna sn, Karlberg* (år 1868). Arbetadt silfver samt 483+53 mynt, af dem 1 svenskt (Olof), 1 danskt, 369+30 tyska, 98+15 angelsaksiska (Etelred, 2 irländska (Thymn, Sihtric), 1 byzantinskt, 11+8 kufiska. Inv. 3861.

125. *Gotland, Rute sn, Talings* (år 1868). Arbetadt silfver samt 46+7 mynt, af dem 37 tyska, 7 angelsaksiska (Etelred A, B), 1 bit af ett byzantinskt, 2+6 kufiska. Inv. 3954.

126. *Gotland, Boge sn, Vesters* (år 1868). 13+4 mynt, af dem 9+4 tyska, 2 angelsaksiska (Etelred), 2 kufiska. Inv. 4016.

127. *Gotland, Eke sn, Alfveskogs* (år 1869). Arbetadt silfver samt 62+12 mynt, af dem 52+12 tyska, 10 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor). Inv. 4071.

128. *Gotland, nära Visby* (år 1869). Arbetadt silfver samt 1622 mynt, af dem 9 svenska (Olof), 1 norskt (Håkan), 6 danska, 220 tyska, 995 angelsaksiska (Edgar —Harold I), 3 irländska (Sihtric, Thymn), 21 byzantinska, 325+60 kufiska. Inv. 4126.

129. *Gotland, Tingstäde sn, Bryer* (år 1869). Arbetadt silfver samt 31 mynt, af dem 12 tyska, 13 angelsaksiska (Etelred), 6 kufiska. Inv. 4190.

130. *Gotland, Sjonhems sn, Bjärby* (år 1869). Arbetadt silfver samt 734+96 mynt, af dem 3 svenska (Olof), 1 norskt, 1 danskt, 411+30 tyska, 300+31 angelsaksiska (Etelred, Knut), 2 irländska (Sihtric), 3 byzantinska, 14+35 kufiska. Inv. 4236.

131. *Östergötland, Flistads sn, Maspelösa* (år 1869). Arbetadt silfver samt 432 mynt, af dem 12 danska, 405 tyska, 11 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 4 engelska (William). Inv. 4237.

132. *Gotland, Lärbro sn, L. Källstäde* (år 1869). Arbetadt silfver samt 127 mynt, af dem 104 tyska, 22 angelsaksiska (Etelred, Knut), 1 kufiskt. Inv. 4259.

133. *Gotland, Dalhems sn, Suderbys* (år 1870). Arbetadt silfver samt 43+131 mynt, af dem 26+6 tyska, 1 angelsaksiskt (Etelred A), 2 bitar af byzantinska, 16+123 kufiska. Inv. 4337.

134. *Gotland, Tingstäde sn, Vestres* (år 1870). Arbetadt silfver samt 12 mynt, af dem 8 tyska, 2 angelsaksiska (Etelred), 2 kufiska. Inv. 4400.

135. *Gotland, Levide sn, Storhagen* (år 1870). Arbetadt silfver samt 35+2 mynt, af dem 18+1 tyska, 14+1 angelsaksiska (Etelred B, C). Inv. 4484.

136. *Gotland, Fole sn, Öster Ryftes* (år 1871). Arbetadt silfver samt 1697+241 mynt, af dem 12 svenska

(Olof. 1 danskt (Sven). 1032+65 tyska. 598+97 angelsaksiska (Edgar—Knut). 11 irländska. 10+3 byzantinska, 34+76 kufiska. Inv. 4556.

137. *Gotland, Grötlingbo sn, Sandes* (år 1871). Arbetadt silfver samt 65+52 mynt, af dem 54+18 tyska, 8+2 angelsaksiska (Etelred B), 3+32 kufiska. Inv. 4557.

138. *Gotland, Grötlingbo sn, Kattlunds* (år 1871). Arbetadt silfver samt 899+157 mynt, af dem 547+80 tyska, 344+48 angelsaksiska (Etelred, Knut), 4 irländska (Sihtric), 1+4 byzantinska, 3+25 kufiska. Inv. 4591.

139. *Dalarne, Järna sn, Skälö* (år 1871). Arbetadt silfver samt 354+15 mynt, af dem 38+10 danska, 263+40 tyska, 52+3 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 2 bitar af kufiska. Inv. 4637.

140. *Gotland, Hablingbo sn, By* (år 1872). 162 mynt och några bitar, af dem 158 tyska, 4 angelsaksiska (Knut, Edward confessor). Inv. 4761.

141. *Gotland, Hablingbo sn, Lilla Vastäde* (år 1873). Arbetadt silfver samt 226+35 mynt, af dem 6 danska, 153+20 tyska, 49+10 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 9 engelska (William), en bit af ett byzantinskt, 9+4 kufiska. Inv. 4984.

142. *Vestergötland, Varnhems sn, Trädgården* (år 1873). Ur ett större, förskingradt fynd 85+1 mynt, af dem 3 danska, 24 tyska, 62+1 angelsaksiska (Etelred, Knut), 2 irländska, 1 kufiskt. Inv. 5019, 5048, 5170, 5201, 5765.

143. *Småland, Forsheda sn, Fänestad* (år 1873). Arbetadt silfver samt 112 mynt, af dem 14 tyska, 97 angelsaksiska (Etelred B, C), 1 kufiskt. Inv. 5046.

144. *Gotland, Sanda sn, Gunilde* (år 1873). Arbetadt silfver samt 153+2 mynt, af dem 95 tyska, 54+1 angelsaksiska (Etelred, Knut), 4+1 kufiska. Inv. 5066.

145. *Skåne, Rengs sn* (år 1874). 5 mynt, af dem 1 danskt, 3 tyska, 1 angelsaksiskt (Knut). Inv. 5190.

146. *Gotland, Vesterhejde sn, Nygårds* (år 1874). 1169+22 mynt, af dem 8 svenska (5 Olof, 3 Anund), 406+11 tyska, 654+2 angelsaksiska (Edward I—Harold I), 1 irländskt (Sihtric), 11+1 byzantinska, 92+21 kufiska. Inv. 5202, 5438.

147. *Gotland, Stenkumla sn, Horna* (år 1874). Arbetadt silfver samt 23+3 mynt, af dem 13+3 tyska, 10 angelsaksiska (Etelred B—E). Inv. 5267.

148. *Gotland, Stenkumla sn, Källgårds* (år 1874). Arbetadt silfver samt 433+45 mynt, af dem 4+1 svenska (Olof), 1 norskt, 254+16 tyska, 165+14 angelsaksiska (Edgar, Etelred B—E), 2 byzantinska, 7+14 kufiska. Inv. 5268—5270.

149. *Gotland, Vamblingbo sn, Nore* (år 1874). Arbetadt silfver samt 616+26 mynt, af dem 1 svenskt (Anund), 24+1 danska, 239+8 tyska, 347+8 angelsaksiska (Etelred —Edward confessor), 4 irländska (Sihtric), 1+9 kufiska. Inv. 5279.

150. *Gotland, Närs sn, Pilgårds* (år 1874). Arbetadt silfver samt 545+58 mynt, af dem 2 svenska (Olof, Anund), 6+1 danska, 442+43 tyska, 95+11 angelsaksiska (Etelred —Harold I), 3 bitar af kufiska. Inv. 5335.

151. *Gotland, Endre sn, Hulte* (år 1874). Arbetadt silfver samt 355+100 mynt, af dem 315+7 tyska, 3+1 angelsaksiska (Etelred A, B 1), 1 byzantinskt (Basilius II och Constantin XI), 36+92 kufiska. Inv. 5362.

152. *Gotland, Hellvi sn, Sudergårda* (år 1875). Arbetadt silfver samt 170+34 mynt, af dem 109+13 tyska, 61+4 angelsaksiska (Etelred B 1—D), 1 byzantinskt, 6+10 kufiska. Inv. 5574.

153. *Gotland, Follingbo sn, Gerete* (år 1875). Arbetadt silfver samt 155+114 mynt, af dem 140+43 tyska, 17+5 angelsaksiska (Edgar—Etelred typ C), en bit af ett byzantinskt, 3+59 kufiska, 1 sassanidmynt. Inv. 5617.

154. *Gotland, Stenkyrka sn, Broungs* (år 1875). Arbetadt silfver samt 543+9 mynt, af dem 20 danska, 507+6 tyska, 15+1 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 1+1 engelska (William), en bit af ett kufiskt. Inv. 5618, 5619.

155. *Gotland, Vestkinde sn, L. Klintegårda* (år 1876). Arbetadt silfver samt 1107+139 mynt, af dem 3 danska, 628+48 tyska, 456+63 angelsaksiska (Edgar—Knut), 6 irländska (Sihtric, Dævig), 2 byzantinska, 12+28 kufiska. Inv. 5804.

156. *Skåne, Lilla Slågarps sn, Villie* (år 1876). Arbetadt silfver samt 891+45 mynt, af dem 5 danska (Knut), 665+24 tyska, 211+19 angelsaksiska (Etelstan—Etelred E), 6 irländska (Sihtric), 2+1 byzantinska, 2+1 kufiska. Inv. 5870.

Summera vi dessa under årtiondet 1867—1876 funna skatter, få vi följande tabell:

	Svenska.	Norska.	Danska.	Tyska.	Angelsaksiska.	Irländska.	Engelska.	Byzantinska.	Kufisku.	Sassanider.	Summa.
Hela	42	3	284	8,587	5,149	41	15	58	605	1	14,785
Bitar	1	—	11	563	359	—	1	14	619	—	1,568
Summa	**43**	**3**	**295**	**9,150**	**5,508**	**41**	**16**	**72**	**1,224**	**1**	**16,353**

Om vi ordna fynden efter de yngsta i dem förekommande mynten från England, få vi följande grupper.

1. *De yngsta mynten tillhöra Etelred.*

Uppland. Solna, Karlberg (nr 124).
Småland. Forsheda, Fänestad (nr 143).
Gotland. Tingstäde, Vestres (nr 121).
» Bryer (nr 129).
» Vestres (nr 134).
Rute, Talings (nr 125). Yngsta typ B.

Gotland. Boge, Vesters (nr 126).
Dalhem, Suderbys (nr 133). Yngsta typ A.
Levide, Storhagen (nr 135). Yngsta typ C.
Grötlingbo, Sandes (nr 137).
Stenkumla, Horna (nr 147). Yngsta typ E.
» Källgårds (nr 148). Yngsta typ E.
Endre, Hulte (nr 151). Yngsta typ B 1.
Hellvi, Sudergårda (nr 152). Yngsta typ D.
Follingbo, Gerete (nr 153). Yngsta typ C.
Skåne. Östra Torps kyrkoby (nr 122).
L. Slågarp, Villie (nr 156). Yngsta typ E.

II. *De yngsta mynten tillhöra Knut den store.*

Gotland. Eskelhem, Lingsarfve (nr 123).
Sjonhem, Bjärby (nr 130).
Lärbo, L. Källstäde (nr 132).
Fole, Öster Ryftes (nr 136).
Grötlingbo, Kattlunds (nr 138).
Sanda, Gunilde (nr 144).
Vestkinde, Klintegårda (nr 155).
Skåne. Östra Herrestads kyrkoby (nr 120).
Rengs sn (nr 145).
Vestergötland. Varnhem, Trägården (nr 142).

III. *De yngsta mynten tillhöra Harold I.*

Gotland. Nära Visby (nr 128).
Vesterhejde, Nygårds (nr 146).
När, Pilgårds (nr 150).

IV. *De yngsta mynten tillhöra Edward confessor.*

Dalarne. Järna, Skålö (nr 139).
Gotland. Eke, Alfveskogs (nr 127).
Hablingbo, By (nr 140).
Vamblingbo, Nore (nr 149).

V. *De yngsta mynten tillhöra William I eller II.*
Östergötland. Flistad, Maspelösa (nr 131).
Gotland. Rute, Vestrume (nr 119).
Hablingbo, L. Vastäde (nr 141).
Stenkyrka, Broungs (nr 154).

(Forts.)

H. H—d.

En stenyxa med romanska ornament.

2.

Den här afbildade stenyxan, af vanlig form och vanligt material, funnen vid torpet Tomtaskogen under Mossebo i Mölltorps sn (Vadsbo hd, Vestergötland), har tydligen hittats under början af medeltiden, då den romanska konststilen herskade i vårt land. Den, som då fått den i sin ego, ansåg den så märklig, att han försåg den med ornament i den tidens stil. Sedan den åter förlorats, har den nyligen åter funnits under arbete i en åkertäppa (Inv. 7964).

H. H—d.

Fornlemningarnas vård och domarne.

1.

Gällande lag föreskrifver, att landets fornlemningar skola åtnjuta skydd, den fastställer straff för å dem utöfvad åverkan samt ålägger Riksantiqvarien att hafva tillsyn deröfver, att förordningen efterlefves. Af denna anledning måste Riksantiqvarien gång efter annan begära anställande af åtal, men, kan jag säga, i snart sagdt intet fall har jag känt mig tillfredsstäld med den dom, som blifvit fäld i första instans. En och annan gång har jag låtit fullfölja målet till högre rätt, mången gång har jag ansett det skola tjena till ganska litet och derföre underlåtit det.

Domarne äro i allmänhet benägna att sätta bötessatsen så lågt som möjligt. I hvilken mon detta beror på den rådande uppfattningen af skälig tillämpning af den latitud, som lagen medgifver, kan jag, såsom ej varande jurist, icke afgöra. Jag har emellertid ansett mig böra upptaga frågan, för att på henne rikta uppmärksamheten och för att, om möjligt, vinna ett resultat, som jag för min del kan anse bättre.

Jag medgifver visserligen, att det kan vara ganska svårt att afgöra, hvilket bötesbelopp mellan de två ytterligheter, som lagen uppgifver, 5 kr. och 500 kr., bör i hvart särskildt fall bestämmas. Men det finnes i vissa fall *en* norm, som enligt min uppfattning bör vara bestämmande. Jag vill upplysa det med ett exempel.

Ett fynd inkom hösten 1882 till Statens Historiska Museum från Bästekille i Mellby socken, Skåne, ett fynd bestående af en i två delar bruten armring af guld, en del af ett bronssvärd, ett sönderbrutet bronsspjut och en

half stenyxa med borrhål. Enligt Konungens Befallningshafvandes skrifvelse voro dessa saker hittade af Jöns Lindh och Per Sonesson i Bästekille vid uppbrytning af en å egorna till åboen Måns Nilssons hemman nr 7 Bästekille befintligt större stenröse; de hittades på 2 fots djup i en förfallen graf, som varit begränsad af i regelbunden form stälda större och mindre stenar. Enligt upplysning af en i närheten boende person hade man i röset träffat två med låga stenar omgärdade grafvar af sju fots längd och flere fots bredd; i den ena grafven hittades svärdet, spjutet och yxan; i den andra guldringen samt en del ben.

Här hade således en fast fornlemning blifvit förstörd; såväl fynd som anordningar i röset voro af stort intresse, men de funna föremålen hade blifvit af hittarne illa behandlade och inga tillfredsställande iakttagelser af anordningarna inom röset hade blifvit gjorda. Som lösen för fynd, enligt lagen, tillkommer hittaren, icke jordegaren, beslöt Akademien att till de två arbetarne utbetala 60 kr., med förklaring att lösesumman hade blifvit större, derest icke föremålen hade blifvit så illa behandlade.

Sedan jag året derefter haft tillfälle att besöka fyndplatsen, aflät jag följande skrifvelse till Konungens Befallningshafvande:

»Till Konungens Befallningshafvande i Kristianstads län.

Under en embetsresa har jag besigtigat det förliden höst utrifna stenröset kalladt Sarskorör, hvilket ligger på högsta punkten inom en åker hörande till hemmanet nr 7 Bästekille, Mellby sn, Albo härad, hvilket hemman tillhör åbon Måns Nilsson. Hela röset befanns vara utrifvet.

Då således ett genom sin storlek och sitt läge märkligt fornminne blifvit förstördt, får jag å embetets vägnar anhålla, att Konungens Befallningshafvande ville utse offentlig åklagare att vid vederbörlig domstol mot Måns Nilsson väcka och fullfölja åtal.

I kronolänsmannen Montans rapport af den 30 december 1882 uppgifves, att anledning till rösets borttagande varit den skada det vid snöfall förorsakat å vintersäden. Detta länder naturligtvis icke Måns Nilsson till ursäkt, då han, efter gällande lag, skulle hos Konungens Befallningshafvande hafva anmält sin önskan att borttaga ifrågavarande fornlemning.

Måns Nilsson har för Montan uppgifvit, att han väl af sina förfäder hört omtalas, att bloss å röset nattetid synts, men att han sjelf icke förmärkt något sådant och att det för honom varit helt och hållet obekant, att ifrågavarande stenröse inneslöt några fornlemningar samt att han förut låtit upptaga flere rösen på sin egendom utan att några fornlemningar deri funnits.

Då Kongl. Maj:t Nådiga Förordning af den 29 november 1867, § 7, säger, att den som på ett eller annat sätt, utan dertill i laga ordning erhållet tillstånd, förstört en fast fornlemning, skall straffas med böter om det befinnes, att han känt eller bort känna, att det var en fornlemning, får jag här något närmare sysselsätta mig med Montans upplysning, huruvida Måns Nilsson i detta fall haft sådan kännedom, hvilka upplysningar för öfrigt i rapporten till sist på följande sätt sammanfattas i följande ord: »någon upplysning har icke kunnat vinnas derom, att Måns Nilsson haft kännedom om att röset *inneslöt fornlemningar*».

Detta uttryck förråder, att Montan icke för sig gjort det klart, hvarom han hade att inhemta upplysningar. Huruvida Måns Nilsson vetat eller icke vetat, om röset inneslöt fornlemningar, är fullkomligt likgiltigt. Enligt nyss citerade Kongl. Förordning, hvars ordalag äro fullkomligt klara, skulle Montan sökt upplysning derom, huruvida Måns Nilsson vetat eller bort veta att *röset sjelft* var en fornlemning.

Oafsedt det förfelade i detta afseende uti det med Måns Nilsson anstälda förhöret, har jag funnit nödigt att mot denne begära åtal. Då hans fällande till saken beror på huruvida han haft eller bort hafva kännedom derom, att röset var en fornlemning, får jag anhålla, att den Konungens Befallningshafvande utser till åklagare må uppmanas att vid tinget derom söka anskaffa bevisning. Till ledning för hans åtgöranden i detta afseende anser jag mig böra tillägga ett par anmärkningar.

Under många undersökningsresor i Skåne har jag aldrig funnit allmogen okunnig om de större fornlemningarnas egenskap af fornlemning. På tillfrågan kan gemenligen hvar och en uppräkna de fornlemningar, som finnas i trakten. Det är derföre otänkbart, att Måns Nilsson varit okunnig derom, att ifrågavarande röse varit ett fornminne, så mycket mera otänkbart, som detta röse ådragit sig så mycken uppmärksamhet i orten att det erhållit ett särskildt namn, och som sägnen vetat berätta att »bloss» synts vid röset. Att Måns Nilsson för sin del ej der sett något bloss lysa, utöfvar naturligtvis intet inflytande på frågan.

Genom vittnesförhör torde kunna upplysas, att Måns Nilsson vid tidigare tillfällen fällt yttranden, som visat att han vetat röset vara ett minne från forna dagar. Åtminstone skall genom vittnesförhör upplysning vinnas, att andra af byns invånare vetat, att röset varit en fornlemning, hvaraf med nödvändighet framgår, att Måns Nilsson, som lär länge varit åbo i byn, *bort* veta det.

En af bymännen uppgaf vid mitt besök på stället, att äfven »grafvar» hittats i rösets utkant, utan att dock fornsaker i dem anträffats. Uttrycket grafvar visar, att man sedan borttagningen af stenarne börjat, funnit bevis för att röset varit en fornlemning, en omständighet som förtjenar uppmärksamhet. Skulle ej bevisning kunna fås, att Måns Nilsson vetat eller bort veta att röset var

en fornlemning, är det tydligt, att han ej kunnat vara derom okunnig, så snart grafvarna hittats i rösets utkant.

Då detta röse varit stort och särskildt genom sitt läge märkligt, anser jag, att den som blifver utsedd till åklagare, bör yrka ett ganska betydligt bötesbelopp, hvarjämte Måns Nilsson bör, enligt hvad i ofta citerade Kongl. Förordning bestämmes, dömas till stenarnes sammanläggande till ett röse på den nuvarande platsen.

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

Stockholm den 20 november 1883.

Hans Hildebrand.»

Kronolänsmannen J. Christensson utsågs till offentlig åklagare och målet förekom på lagtima vårtinget i Brösarp den 14 januari 1884. Svaranden medgaf, att han delvis utrifvit röset, att han visserligen hört uppgifvas, att bloss nattetid å röset synts, men att han likväl varit okunnig om rösets egenskap af fornlemning.

För att få utröndt, huruvida svaranden känt eller bort känna att ifrågavarande röse var en fornlemning, lät åklagaren höra vittnen.

Jeppe Nilsson, född i Bästekille, hade sedan barndomen hört att röset, i orten gemenligen kalladt Sarskorör, vore en fornlemning och att bloss nattetid syntes vid detsamma.

Nils Håkansson anförde, att svaranden en gång för vittnet berättat, att en skollärare Ahlgren i Mellby för svaranden uppgifvit, att den som uppbröte ifrågavarande röse, otvifvelaktigt skulle deri finna något af värde, samt att svaranden med anledning af detta yttrande, tillsammans med en dräng för omkring 6 år sedan brutit sig in i stenröset för att utforska dess innehåll. Vittnet tillade, att sedan stenröset i mars 1883 hade blifvit fridlyst[1],

[1] Detta hade skett på min begäran.

hade svaranden låtit bortföra en del af de från röset utbrutna stenarne.

Svaranden, som ej bestred riktigheten af detta vittnesmål, uppgaf att han under flere år från röset bortbrutit stenar, äfven efter fridlysningskungörelsens uppläsande.

Per Jönsson hade hört omtalas att röset vore ett minnesmärke från forntiden.

På åklagarens begäran uppsköts handläggningen af målet till den 10 mars. Under tiden meddelade mig åklagaren resultatet af den förda ransakningen och i svar till honom af den 28 februari framhöll jag, att Måns Nilsson icke kunde hafva varit okunnig om att röset var en fornlemning, då grannar visste detta och då han sjelf i röset sökt efter skatter; jag framhöll vidare, att rubbningen af röset efter fridlysningen måste anses som en försvårande omständighet.

Till rätten inlemnades af svaranden en skrift, i hvilken han anhöll om sitt frikännande och en skadeersättning af 600 kronor. De då hörda vittnena hade icke något synnerligt att upplysa.

Den 5 maj fäldes utslaget. Häradsrätten ansåg svaranden ej kunna anses hafva saknat kännedom om rösets beskaffenhet af fornlemning, och fälde honom till böter af 25 kr. samt ålade honom att återställa fornlemningen i dennas förra skick, att erlägga lösen för domboksutdrag och med 43 kr. 80 öre ersättning åt inkallade vittnen.

Bötesbeloppet, 25 kr., utgjorde således icke ens 50 % af det pris, som hade blifvit utbetaladt för de genom fornlemningens förödelse framkomna fornsakerna. Denna utgång af målet kunde blifva farlig, genom att visa, att man, äfven om man betalar böter för åverkan å en fornlemning, kan förtjena genom fyndet.

Jag lät derföre hos k. Hofrätten öfver Skåne och Blekinge öfverklaga Albo häradsrätts utslag hvad bötesbeloppet beträffade, och blef detta af Hofrätten den 23 september 1884 höjdt till 50 kr.

Om än äfven detta belopp, syntes mig något knappt, lät jag dervid bero, då samtliga omkostnader för svaranden uppgingo till mera än den summa, som jag hade utbetalat till hittarne.

Hans Hildebrand.

Folkungakonungarnes tvåsidiga mynt.

Af den första delen af *Sveriges medeltid* har sluthäftet blifvit fördröjdt genom de svårigheter, som mött vid utarbetandet af det vigtiga kapitlet om myntväsendet. För en hvar, som något sysselsatt sig med studiet af Sveriges mynt, behöfver jag icke framhålla, huru litet blifvit gjordt för utredandet af vår medeltids myntförhållanden. En dryg del af hvad våra myntforskare under det förra århundradet påstått är, trots deras stora förtjenster, så uppenbart oriktigt, att ingen numera egnar det minsta uppmärksamhet, så t. ex. deras försök att förläna regenter före Olof skötkonung med mynt. Annat, som de sagt oriktigt eller ofullständigt, är af den art, att det kräfver motbevis eller komplettering, somt, hvilket torde vara riktigt, är af dem framställdt utan minsta skymt af bevis och kan derföre icke upptagas, förr än bevis blifvit funna. Af allt, som hittills blifvit skrifvet öfver detta ämne, är, med ett ord, mycket litet användbart. Om vi kasta en blick på de kataloger öfver större svenska myntsamlingar, som under de senaste åren utgifvits, finna vi ock i de delar, som behandla medeltidsmynten, många luckor, många sväfvande bestämningar. Det har derföre varit nödigt att i det största, som i det minsta gå tillbaka till urkällorna

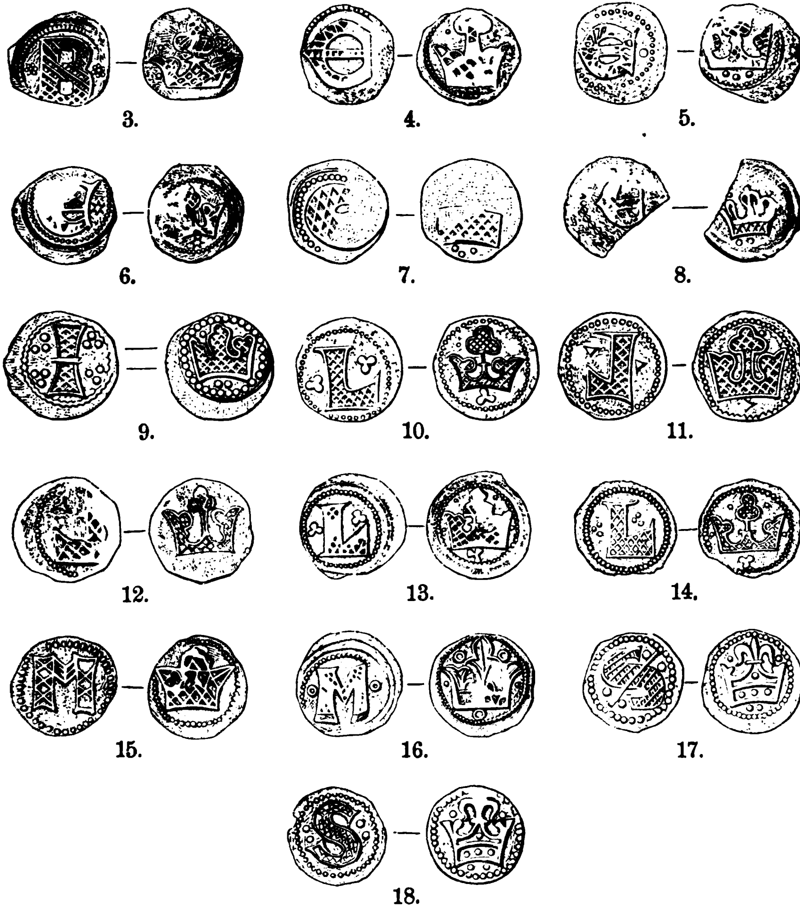
för vårt vetande om medeltidens mynt, sjelfva mynten och de skrifna urkunderna. Men de senare innehålla tyvärr allt för få och knapphändiga upplysningar om myntväsendet, och en granskning af hela förrådet af medeltidsmynt, som bevarats intill våra dagar, visar snart, att i sjelfva detta material förekomma stora och betänkliga luckor: ganska vigtiga perioder af vår medeltids historia äro tydligen icke representerade i våra myntfynd. I ett försök att i ett sammanhang skildra det svenska myntväsendet under medeltiden måste man derföre, derest man vill vara samvetsgrann, gång efter annan sätta frågetecken, i hopp att kommande tider skola kunna lösa hvad nu ter sig som gåtor.

Ingen kan undra, om under sådana förhållanden kapitlet om mynten i *Sveriges medeltid* har en viss benägenhet att svälla ut: det är så mycket, som behöfver diskuteras, styrkas med bevis, modereras genom framhållande af invändningar. Att taga med alla detaljer har dock af flere anledningar varit omöjligt. För att min framställning i nämnda arbete skall uppfylla sitt ändamål är det för forskaren nödvändigt att taga hänsyn till den serie af uppsatser, i hvilka jag ämnar behandla en del detaljfrågor.

Jag har redan tidigare i *Månadsbladet*, nr 163—165, behandlat den grupp af mynt, som jag anser vara den äldsta svenska, den, som utgående från karolingiska förebilder, tillhör vår hedna tid. Det närmaste kapitlet i vår mynthistoria tillhör Olof skötkonungs och k. Anunds mynt. Jag har varit i tillfälle att i *Sveriges medeltid* rikta detta kapitel med några nyheter, men vill icke låta det blifva föremål för en specialafhandling, förrän jag hunnit företaga en rätt besvärlig detaljgranskning af de s. k. falskmynten af kk. Etelreds och Knut den stores typer, hvilka väl i allmänhet äro präglade i Norden. Att skilja mellan det, som bör eller kan tilldelas hvart och ett af de tre nordiska rikena, är ytterst vanskligt.

Det följande kapitlet i vår mynthistoria omfattar den tid, då inga andra mynt präglades i vårt land än brakteater. En framställning af detta ämne skulle blifva för vidlyftigt för *Månadsbladets* starkt begränsade utrymme.

Första gruppen.

3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

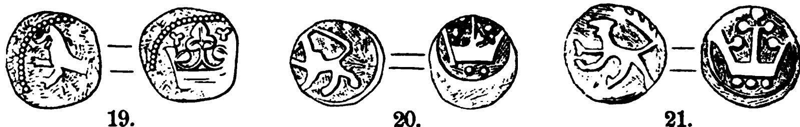
En detaljredogörelse för fynden och de slutsatser, som från dem kunna dragas, tryckes i del 9 af *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* (nr 3). Denna gång vill jag derföre här sysselsätta mig med de tvåsidiga mynt, som började präglas

efter brakteatperiodens slut. Detta är det fjerde kapitlet i vår mynthistoria. Det femte omfattar k. Albrekts hvitpenningar och de dem efterföljande örtugsmynten.

Om medeltidens ytterst egendomliga brakteatmynt har jag redan talat i *Månadsbladet* nr 97, 98 och 105—108. I Danmark började brakteatpräglingen under k. Sven grates tid (1147—1157), i Sverige under k. Knut Erikssons (1167—1195). I Danmark upphörde brakteaterna att vara landets enda mynt redan under k. Valdemar I (1157—1186), i Norge under k. Magnus lagbättraren (1263—1280). I Sverige synes präglingen af tvåsidiga mynt icke hafva upptagits förr än i början af 1300-talet eller tidigast strax före dess ingång.

Under k. Knut Erikssons tid förekommo såväl tvåsidiga mynt som de delvis ur dem uppkomna brakteaterna.

Andra gruppen A.

19. 20. 21.

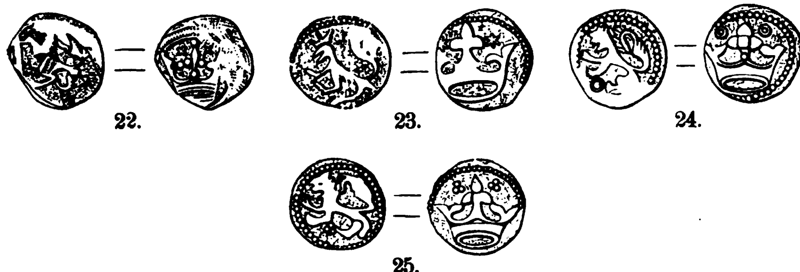
Dessa voro helt små och höra till ett fåtal af hufvudtyper. Under den följande tiden hafva vi tillfälle att iakttaga en större omvexling i utseendet. Under k. Valdemars tid blir typen med bilden af en krona, som uppenbarade sig redan tidigare, ganska vanlig; huruvida den begagnades af hans efterträdare, k. Magnus, är icke fullt klart. Det är i allmänhet mycket svårt att säga, hvilka mynt (brakteater) tillhöra k. Magni märkliga regering. Till denna och möjligen till hans efterträdares, k. Birgers, torde en del brakteater med endast en bokstaf höra.

De tvåsidiga mynten, som tillhöra tiden mellan brakteatpräglingens och k. Albrekts tid, således slutet af Folkungaregenternas period, fördela sig af sig sjelft i tre grupper. Jag vill här i korthet beskrifva dem, med

hänvisande till de figurer, som här äro i stort antal meddelade.

Den första gruppen består af mynt, som på den ena sidan visa en krona, på den andra en bokstaf. Kronan är naturligtvis öppen: en sluten krona, med från ringen uppstigande bågar, som mötas i en upphöjd punkt, förekom i Sverige icke förr än under k. Erik XIV:s tid. Kronan å dessa mynt består af en ring och fyra från denna uppstigande ganska stora blad, af hvilka endast tre äro synliga, ett i midten, sedt framifrån, och två i utkanterna, sedda i profil. I detaljerna varsna vi flere skiljaktigheter. Bokstäfverna, som förekomma å dessa mynt, B, E, I, L, M

Andra gruppen B.

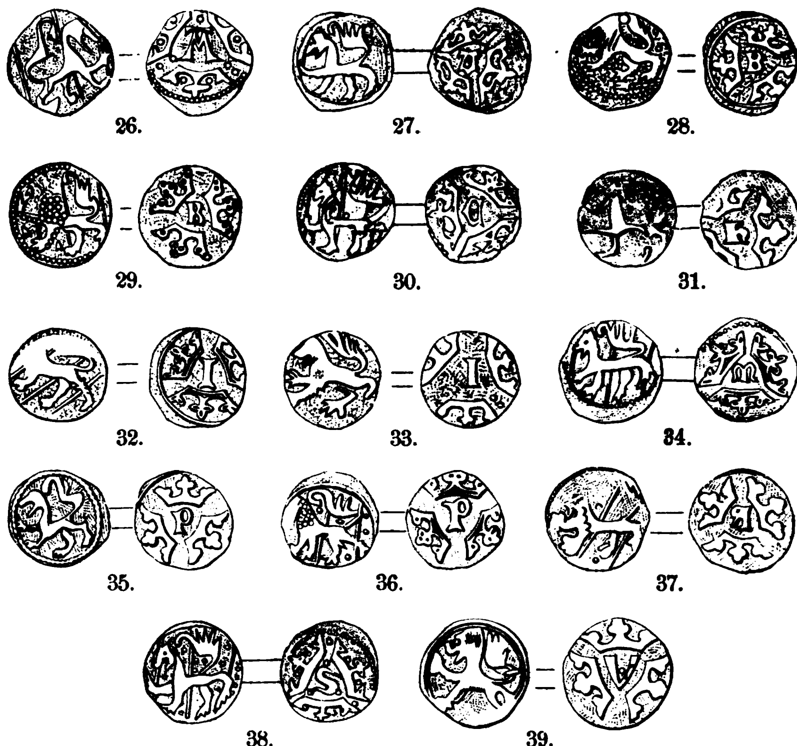
22. 23. 24. 25.

och S, äro mycket stora och breda samt snedrutade. Äfven i utarbetandet af bokstäfvernas form hafva vi tillfälle att se hvarjehanda varianter, särskildt i återgifvandet af bokstafven E. Såsom vi framdeles skola se, är just formen af denna bokstaf af vigt för dateringen af denna myntgrupp. Vi hafva vidare att märka, att såväl under och öfver kronan, som vid sidorna af bokstafven förekomma hvarjehanda små bitecken. Vexlingarna i utseendet af kronan och bokstafven och ännu mera bitecknen gifva vid handen, att präglingen af dessa mynt fortgått under en följd af år.

Dessa mynt äro ytterst sällsynta. Jag känner endast ett fynd, som innehållit mynt af detta slag. Det anträf-

fades år 1852 vid Stigtomta kyrkoby i Södermanland. De här afbildade mynten af denna grupp (fig. 3—18) äro införlifvade med k. Myntkabinettet ur detta fynd, utom fig. 8, hvars fyndort är mig obekant. Detta mynt tillhör således ett annat fynd. Det är möjligt, att det härstammar från samma fynd, som öfriga af gammalt kända, en-

Tredje gruppen A.

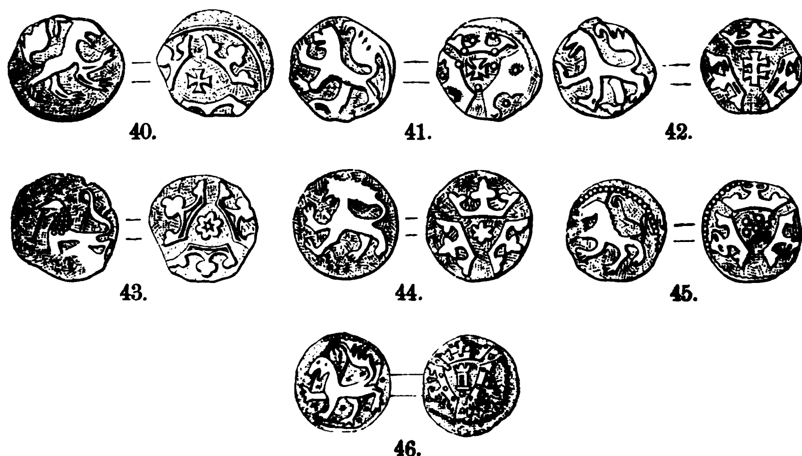

26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39.

staka exemplar af denna typ. Hos Brenner finnas tre mynt af denna grupp afbildade, med S, E och B; de äro af honom hänförda till k. Sverker d. ä. (således andra fjerdedelen af 1100-talet), Erik läspe och halte (således andra fjerdedelen af 1200-talet) och k. Birger Magnusson (således början af 1300-talet). Men mellan alla dessa

mynt råder den allra största likhet, så att de kunna icke fördelas på perioder skilda af ett halft eller helt århundrade. Tillhör ett af dessa mynt någon af de här uppräknade regenterna, kunna de andra icke tillhöra de andra regenterna. I det följande skall jag visa, att dessa mynt sannolikt tillhöra k. Birger. Derföre kunna de icke tillhöra k. Sverker eller k. Erik. Orsaken, hvarföre Brenner hänfört dessa mynt till olika regenter, är den, att han ansåg bokstafven beteckna ett regentnamn.

Tredje gruppen B.

40. 41. 42. 43. 44. 45. 46.

Den andra gruppen af de tvåsidiga Folkungamynten visar å den ena sidan ett upprätt lejon, krönt eller okrönt, å den andra sidan en krona. På grund af kronans utseende kunna inom denna grupp urskiljas två underafdelningar: inom den ena (fig. 19—21) är kronan sedd rätt framifrån, så att den undre kantlinien är rät, inom den andra (fig. 22—25) är kronan afbildad något baklutad, så att hela den cirkelformiga underkanten af ringen är synlig. Den senare afdelningens mynt äro finare graverade. Det är derföre möjligt, att fig. 21 hör till

den senare afdelningen; den nedre delen af frånsidan är mycket nött, hvadan kronringen ej är helt synlig. Den nedre kantlinien synes snarast vara rak, och derför har jag här upptagit detta mynt under den förra afdelningen.

Äfven inom denna grupp förekomma små bitecken, oftast vid kronan, någon gång vid lejonet. Derjämte visa sig såväl krona som lejon under mycket vexlande former. Vi hafva derför skäl att anse äfven denna grupp icke vara ett minne af en hastigt öfvergående myntning. Denna måste hafva fortgått någon tid, men vi hafva äfven i detta fall för oss en afslutad grupp: dessa mynt kunna icke hänföras till olika regenter.

Äfven mynten af denna grupp äro ytterst sällsynta. De hafva visserligen förekommit i flere fynd, men alltid i ett mycket litet antal. Det senaste fynd af dessa mynt, som kommit till min kännedom, innehöll några illa nötta och med hvarandra sammanrostade mynt med knappt skönjbar prägel, af hvilka intet enda kan inläggas i en samling. Brenner känner endast ett mynt af denna grupp och detta hänföres af honom till k. Valdemar. Såsom i det följande skall visas, måste denna bestämning förkastas. [1]

Den tredje gruppens mynt visa å den ena sidan ett upprätt lejon; det är åtminstone i allmänhet icke krönt, man torde hafva utelemnat kronan för bildens litenhets skuld. Å de flesta af dessa mynt förekomma de tre snedbjelkarne, som ingingo i de kongl. Folkungarnes vapen. Lejonet är oftast vändt åt höger, snedbjelkarne gå vanligen från venstra sidan nedåt. I fältet förekomma stundom bitecken, liksom i sigillens vapensköldar. De äro utan

[1] Brenner hänför till samma konung ett mynt med en borg å den ena sidan, ett upprätt lejon å den andra. Hans figur är mycket dålig; något mynt af detta slag har jag icke sett. I det stora Kalmarfyndet af år 1842 förekom ett mynt med en groft utförd, sexuddig stjerna å den ena sidan, ett lejon å den andra. Som denna typ är enstaka, har jag icke upptagit den i texten. Den torde höra till den andra gruppen.

all numismatisk betydelse. Den andra sidan visar inom tre kronor, stälda så att de bilda en triangel, en bokstaf eller en figur. De här förekommande bokstäfverna äro A, B, C, E, H, I,[1] M, N, P, R, S och V. Figurerna äro ett likarmadt kors, ett kors med två tvärarmar (det s. k. patriarkalkorset), en ros och ett torn.

Vid sidorna af bokstafven eller figuren förekomma stundom punkter. Dessa torde vi böra tillerkänna numismatisk betydelse. Äfven inom denna grupp finnes stor omvexling i bildernas utförande. Somliga äro ganska fina, andra äro mycket vårdslöst utförda.

Dessa mynt äro ganska allmänna. De hafva hittats i flere fynd och ofta i rätt stort antal. Men de äro i allmänhet rätt mycket nötta, hvadan goda exemplar äro ganska sällsynta.

Jag har funnit en ganska stor likhet mellan den tredje gruppens mynt och de brandenburgska denarerna från 1200- och 1300-talen. Att jag icke är ensam om att finna denna likhet framgår af följande factum. I k. Myntkabinettet har jag bland denna gruppens mynt funnit inlagda tvänne, hvilka genom anteckning i en under hvartdera myntet liggande lapp betecknats som ännu icke publicerade. Båda dessa denarer äro verkligen publicerade, men icke bland svenska mynt, de äro — brandenburgska denarer.

Brenner kände flere af dessa mynt och har, trogen sin åsigt, att bokstäfverna beteckna regentnamn, fördelat dem på flere konungar, nämligen Anund Jakob (A), Filip (P), Ragvald Knapphöfde (R), Sverker d. ä. (S), Erik den helige (E och kors), Knut Eriksson (K), Johan Sverkersson (I), Valdemar (torn), Magnus ladulås (M) och Birger Magnusson (B). Hvad jag anmärkte rörande hans bestämningar af den första gruppens mynt gäller ännu mera

[1] Brenner har afbildat ett af dessa mynt med bokstafven K. Det synes mig dock troligt, att hans K snarast varit ett delvis otydligt R.

här. Den tredje gruppen utgör ett så väl begränsadt helt, att det är *omöjligt* att fördela dessa mynt på olika delar af perioden 1024—1319.

Jag öfvergår nu till de allmänna betraktelser, hvilka dessa myntgrupper framkalla, och till försöket att hänföra dem till bestämdt begränsade tider.

Den första gruppens mynt hafva förekommit under den tid, då anteckningar blifvit gjorda om fynden, i ett enda fynd, från Södermanland. Som enstaka mynt af samma grupp tidigare varit kända, måste åtminstone ett tidigare fynd hafva blifvit gjordt. Det är för öfrigt mycket möjligt, att enstaka mynt blifvit funna. Det enda fyndet, som kunnat studeras, innehöll uteslutande mynt af denna grupp. Fyndomständigheterna gifva således ingen upplysning om denna myntgruppens tid.

Grupperna 2 och 3 hafva oftare förekommit i fynd, men i de flesta fall hvardera gruppen för sig. Dock har ett fynd blifvit anträffadt i Åbo, ur hvilket några exemplar kommit till k. Myntkabinettet (Inv. 2383) och dessa exemplar tillhörde 2 och 3. Häraf göres sannolikt, att dessa två grupper tillhöra perioder, som stött intill hvarandra.

Hvad den tredje gruppen beträffar, finnes det ett fynd, som innehåller främmande mynt, hvilka således funnos i landet på den tid, då skatten nedlades och således på den tid, då den tredje gruppens mynt voro i omlopp. Jag har förut i *Månadsbladet* (nr 51, 52) beskrifvit detta fynd, anträffadt vid Löfves i Hejde socken på Gotland, och behöfver här således endast meddela upplysningar om de främmande mynten, hvilka gifva en tidsbestämmelse. De tillhöra:

Brabant. Hertig Johan III.............................. 1312—1355
Corvey. Abbot Henrik IV.............................. 1359—1360

England. Edward III .... 1327—1377
Yvoy. Grefve Gaucher II de Chatillon, grefve
af Porcien .... 1303—1329
Polen. K. Kasimir den store .... 1333—1370
Preussen. Högmästaren Winrich von Kniprode 1351—1382

Det är välkommet, när i ett fynd anträffas mynt af en person, som haft en så kort myntningstid som den ofvan nämnda abbot Henrik — endast de två åren 1359 —1360. År 1359 är dessutom det senaste begynnelseåret för de sex myntningsperioderna. Alltså: före år 1359 har denna myntskatt ej kunnat anförtros åt jorden, men väl något senare. Som i denna skatt icke innehålles ett enda af k. Albrechts mynt, torde vi vara berättigade att antaga, att skatten blifvit nedgräfd innan denne konungs mynt hade kommit i omlopp, således icke långt efter år 1359. Alltså böra den tredje gruppens mynt tillhöra slutet af k. Magnus Erikssons tid.

Då mynt af grupperna 2 och 3 någon gång funnits blandade och de två gruppernas tid således måste, såsom nyss anmärktes, stöta intill hvarandra, men då efter k. Magni sista tid kommo k. Albrechts mynt, kunna den andra gruppens mynt ej hafva aflöst, de böra hafva föregått den tredje gruppens. Då den första gruppens mynt aldrig hittats samman med den tredje gruppens, måste den första gruppen ligga något längre bort i tiden, den måste gå före den andra gruppen. Att dessa två grupper icke varit från hvarandra långt skilda i tiden, framgår deraf att de båda hafva samma slag af bitecken.

Om den tredje gruppen tillhör slutet af k. Magnus Erikssons tid, bör den andra gruppen tillhöra en tidigare del af hans regering [1] och den tredje gruppen tillhöra antingen en ännu tidigare del af hans regering eller ock

[1] Jag antager, att den andra gruppens andra afdelning är senare än den förra, på grund af det finare arbete, som är nedlagdt å den andra gruppens mynt.

hans företrädares. Jag anser det senare alternativet vara det riktiga, och grundar sig dervid min åsigt på följande skäl.

Då Stigtomtafyndet icke gifver några yttre hjelpmedel för bestämningen af tiden, måste vi hålla oss till myntens utseende. Vi synas icke hafva mycket att vänta af en undersökning deraf, alldenstund bilderna äro så ytterligt enkla, en krona och en bokstaf. Men äfven dessa enkla framställningar lemna oss icke utan vittnesbörd.

Vi egna först vår uppmärksamhet åt kronan. De tre från kronringen uppstigande bladen äro breda och kronan i hennes helhet utmärker sig genom öfvervägande bredd. Den senare medeltiden låter kronans höjdmått blifva öfvervägande. Redan under k. Magnus Erikssons första tid — jfr hans sigill af år 1321 — äro kronbladens flikar spetsiga. Men i k. Birgers olika sigill äro flikarne rundade. Senare än hans tid äro derför helt visst den första gruppens mynt icke präglade. Men antagligen äro de ej heller äldre än hans tid. Det finnes ingen anledning att med en längre tidsrymd skilja dem från den andra gruppen, d. v. s. mynten från k. Magnus Erikssons tidigare period.

Antagandet att den första gruppens mynt tillhöra k. Birgers tid styrkes af bokstäfvernas utseende. Af dem äro visserligen tre, som äro till formen så enkla, att de svårligen kunna hugna oss med någon upplysning om tiden, jag menar B, I och S.

L och M äro äfven ytterst enkla bokstäfver. Den förra har under medeltidens lopp varierat ytterst litet, den senare har väl iklädt sig flere former, men det är just en af de enklaste, som uppenbarar sig i dessa mynt. Dock gifva dessa bokstäfver verkligen någon upplysning. Granska vi den tryckta bokstafven i början af detta stycke, se vi ett lodrätt och ett vågrätt streck samt längst ut på

det senare en uppstigande spets. Bokstafven å mynten har ett något afvikande utseende. Å utsidan bilda visserligen konturerna af den lod- och vågräta linien en rät vinkel, men på insidan bilda konturerna en spetsig vinkel. Den vågräta delen med dess spets är här ersatt af en vågrät del, som småningom utåt tillväxer i bredd. Denna form är ganska vanlig i inskrifter från slutet af 1200- och början af 1300-talet. Äfven M i mynten har en form, som afviker från den nu vanliga: de hvarandra mötande inre snedstrecken utgå icke från sidostafvarnes öfre ändar, utan från deras midt. Äfven detta är ett drag, som vi återfinna i samma tids inskrifter.

Mera upplysande är bokstafven E, hvars form å mynten mest afviker från den nuvarande. Denna form, som förekommer å mynten, har genomgått vissa förvandlingar. Den börjar hög, med den böjda delen jämnt rundad och med denna dels ändar stälda i jämnhöjd med ändarne af en lodrät sidostaf. Småningom antog formen större elegans. Den rundade delens ändar gjordes smalare, under det midtstycket gjordes bredare och detta midtstycke fick till sist springa ut i en spets. Derjämte drogos de yttre delarne inåt, den öfre sänktes, den undre höjdes, så att sidostafven sköt å båda sidor öfver, denna sidostaf blef småningom äfven lindrigt böjd. Denna nya form tillhör 1300-talet. Som myntens E uppenbarar sig i något varierande gestalt, förråder ett visst famlande efter en slutlig form, nödgar oss bokstafven E å mynten att tänka på 1300-talets början, just på k. Birgers regering.

Det är visserligen farligt att söka bringa fynden i samband med historiska tilldragelser, men det synes mig dock böra framhållas, att det enda kända fyndet af den första gruppens mynt är anträffadt vid Stigtomta, således ej så synnerligen långt från staden Nyköping, hvilken under den sorgliga slutperioden af k. Birgers regering var en medelpunkt för krigiska tilldragelser. Under ofreds-

tider kände man sig naturligtvis mest benägen att anförtro sina skatter åt gömslen i jorden.

Olikheten i utseende mellan mynten af grupperna 2 och 3 lockar till uppmärksammande af det i samtida handlingar förekommande uttalandet, att ett nytt slags mynt utsläpptes i Sverige den 22 februari 1354. Det hörde visserligen till medeltidens ekonomiska politik att tid efter annan, åtminstone en gång om året, släppa ut nytt mynt i rörelsen, hvarigenom det förut utelöpande myntet blef aflyst: det skulle inlemnas på mynthuset, nedsmältas och ompräglas, mot en viss afgift, som kom myntherren till godo. Det nya myntet af år 1354 framhålles emellertid i urkunderna så pass mycket, att vi tvingas att antaga, att förändringen innebar något mera än de vanliga myntförändringarna. Var den förändring, som då genomfördes, af mera genomgripande art än annars, ligger det nära till hands att antaga, att den innebar en märklig förändring äfven af myntens utseende. Jag har derför tidigare uttalat det antagandet, att just den tredje gruppens mynt tillhör det år 1354 införda systemet. Sedan dess har jag ej funnit giltig anledning att ändra åsigt.

Ännu en skiftning i myntväsendet synes hafva inträffat just vid sjelfva upphällningen af k. Magni regering. Peterspenningen uppbars under åren 1356—1362 inom erkestiftet i ett mynt, som sedermera förklarades vara mycket dåligt. När bönderna år 1363 ville erlägga peterspenningen i samma mynt, vägrade insamlarne att mottaga det. Men här är tydligen fråga endast om en försämring af halten, hvilken ej nödvändigt innebär en förändring i någon hufvudsaklig del af typen. Tvärtom, när man af nöd eller felaktig finanspolitik införde en genomgående försämring af myntet, torde man hafva aktat sig för att göra denna ännu mera skönjbar genom en förändring af utseendet: det var gifvetvis klokast att söka smuggla ut de förändrade mynten i skepnad af tidigare godkända

mynt. Det finnes en omständighet, som talar för att typen i detta fall bibehållits, under det halten försämrades. Den tredje gruppens mynt i det nyss omtalade fyndet från Gotland hafva en halt af 0,72, under det samma grupps mynt i det stora fyndet från Kalmar gamla stad af år 1842 hafva en halt af 0,34. Första och andra gruppens mynt hafva ännu icke varit underkastade kemisk analys.

Äro dessa tvåsidiga mynt att anse som provinsmynt eller riksmynt?

För den, som är förtrogen med vår medeltids förhållanden är denna fråga helt naturlig. Historien om vår tidigare medeltid visar, att man ännu höll mycket starkt på landskapens sjelfständighet. Ännu under k. Magnus Erikssons minderårighetstid gafs kongl. stadfästelse åt en landskapslag. De tidigare mynten, framför allt k. Knut Erikssons, aflägga ett kraftigt vittnesbörd om landskapens sjelfständighet. Man räknade ju äfven i Svealand endast åtta, i Götaland sexton penningar på örtugen, hvadan äfven de götiska penningarne stundom kallas 'små'. Under k. Magnus Erikssons tid gåfvos nya lagar för hela landsbygden och för städerna. Under hans tid kunna vi ock vänta införandet af ett för hela riket gällande mynt. Också hafva den andra och tredje gruppens mynt hittats i vidt skilda delar af den tidens Sverige. Så t. ex. hafva den andra gruppens mynt hittats i Åbo stad (år 1854 eller tidigare, inv. 2383), i Bergs kyrka i Vadsbo härad, Vestergötland (år 1774), i Kyrkoköpinge kyrkogårdsmur i Skytts härad Skåne (år 1862, inv. 2972), i Torsås socken, Kalmar län (år 1768). Den tredje gruppens mynt hafva hittats i Ekeby kyrkogård, Vadsbo härad, Vestergötland (år 1817, inv. 416), i Bälinge kyrkogård, Södermanland (år 1836, inv. 711), i Kalmar gamla stad (år 1842, inv. 988), vid Sjörås i Uppviddinge härad, Småland (år 1852, inv. 1844), vid Löfves i Hejde socken, Gotland (år 1871, inv. 4540)

o. s. v. Huruvida äfven den första gruppens mynt äro att anse som riksmynt, kan omöjligen afgöras, då allenast en fyndort är känd. Det är mycket möjligt, att denna grupps mynt äro att anse som provinsialmynt.

Frågan huruvida dessa myntgrupper äro att anse som riksmynt eller provinsmynt, kan sättas i samband med frågan om betydelsen af de å första och tredje gruppens mynt förekommande bokstäfverna. De äro, enligt den föregående framställningen, följande

grupp 1	B E I L M	S
» 2	A B C E H I	M N P R S V

Att dessa bokstäfver icke äro initialer till regentnamn har redan blifvit framhållet. De kunna uppenbarligen icke heller vara begynnelsebokstäfver till ortnamn — hvilken myntstad t. ex. kan uppvisas, hvars namn börjar med B? För tillfället kan jag icke tyda dessa bokstäfver. Det är möjligt, att man från jämförelsen af de två gruppernas bokstäfver kan småningom leta sig till deras betydelse.

Alla dessa mynt äro vanligen mycket nötta, så att den vigt man kan vid vägning erhålla, regelbundet måste anses för låg. Huru mycket genom nötningen bortgått trotsar all beräkning. Det bäst bevarade myntet i k. Myntkabinettet af den första gruppen väger 0,35 gr, ett mycket godt bevaradt exemplar af den andra gruppens andra afdelning väger 0,52 gr. Tio temligen bra bevarade exemplar af tredje gruppen (med torn) väga 3,59 gr, således hvart exemplar 0,35—0,36.

Hvilken benämning hafva dessa mynt haft under den tid de voro i omlopp?

Denna fråga är icke lätt att besvara. I våra medeltidsurkunder omtalas endast penningar (*denarii*) och halfva penningar (*oboli*), men det synes dock som om

under 1100-talet fjerdedelspenningar hafva blifvit präglade. [1]

Det nordiska vigtsystemet bestod af 1 mark = 8 öre = 24 örtugar. Denna fördelning var öfverallt i Norden densamma. Som tillägg fogades härtill penningen såsom underafdelning af örtugen, men i olika delar af Norden räknades olika antal örtugar på penningen, åtta, tio, tolf eller sexton. Det första och de två sista räknesätten användes i Sverige, räkningen 1 : 12 försvann dock snart, 1 : 8 blef gällande i Svealand, 1 : 16 i Götaland. När rikslag och riksmynt infördes, synes Svealandsberäkningen 1 : 8 hafva blifvit allena rådande.

Under den första myntningstiden i vårt land var silfret fullgodt, en mark penningar var lika god med en mark silfver d. v. s. penningarne slogos af 15-lödigt silfver. En svealandspenning borde således då väga $\frac{1}{192}$ mark eller vid pass 1 gr. Men småningom inträdde försämringar. I början af k. Birgers regering (år 1291) räknades 3 mark penningar = 1 mark silfver, år 1310 räknades 4,8 mark penningar = 1 mark silfver. Under en del af k. Magnus Erikssons tid steg penningmarkens värde något, men derefter blef 5 : 1 det vanliga förhållandet. Dessvärre sakna vi uppgifter från hans sista regeringstid. Men om förhållandet mellan mark silfver och mark penningar var t. ex. 1 : 5, följer deraf icke, att förhållandet mellan en penning och $\frac{1}{8}$ örtug var detsamma, ty det är ingalunda gifvet att man verkligen lät penningen i vigt vara = $\frac{1}{8}$ (eventuelt $\frac{1}{16}$) örtug. Likasom man under 1400-talet bestämde, att ett visst antal örtugsmynt skulle präglas af marken, så kunde man på 1300-talet bestämma att ett visst antal penningar skulle präglas af marken. Utan

[1] Jag anför skäl för detta antagande i *Sveriges Medeltid*, del 1, äfvensom i min uppsats om vår medeltids brakteater i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige*, del 9.

bevarad myntordning är det derför ej möjligt att säga, hvad namn ifrågavarande mynt burit.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 11 januari 1887.

Akademiska ärenden. Genom val och lottning utsågos till ordförande och vice ordförande under tiden till 2 juni hr Zettervall och hr Malmström.

Statssamlingarna. En vid Lössebäck, Fagereds sn, Halland, funnen skatt af engelska, tyska och danska mynt m. m. inlöstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt att i underdånig skrifvelse anmäla, att ur konstnärlig och antiqvarisk synpunkt intet hinder möter nedrifvandet af Elfros' kyrka i Härjedalen.

Akademien beslöt att med afseende på Hvalstads kyrka vidhålla sin tidigare underdåniga framställning om kyrkans bibehållande samt att hos Kongl. Maj:t framhålla, att i kostnadsförslaget var uppgifvet, att värdet af de i den gamla kyrkan förekommande materialen motsvarades af kostnaden för kyrkans rifvande samt att församlingen icke kan betungas med den gamla kyrkans underhåll, äfvensom begära att handlingarne måtte remitteras till Öfver-Intendentsembetet till erhållande af beräkning öfver de kostnader, som bibehållandet af den gamla kyrkan kan föranleda.

Föredrag. Riksantiqvarien förevisade en del florentinska guldmynt från början af 1300-talet äfvensom en serie af k. Birgers silfvermynt ur ett äldre fynd. [1]

Den 25 januari 1887.

Akademiska ärenden. Anmältes, att inom föreskrifven tid inkommit en täflingsskrift med titel: »Namnförklaring å Sverige, dess landskap, härader, städer och socknar, samt en del sjöar, floder och berg», med motto *tentari licet* och med förseglad namnsedel.

Riksantiqvarien föredrog sex anmärkningar från k. Kammar-Rätten rörande Akademiens räkenskaper för år 1885 jämte räkenskapsförarens förklaring, mot hvilken Akademien icke fann något att anmärka. Ett förslag till Akademiens utlåtande upplästes och godkändes.

Statssamlingarna. K. General-Poststyrolsen hade anmält, att den erhållit bemyndigande att till det Nordiska Museet som deposition öfverlemna hvarjehanda postföremål, som ej längre användes, under förutsättning att dessa föremål icke önskas för Statens Historiska Museum. Förteckningen upplästes och beslöt Akademien, på Riksantiqvariens hem-

[1] Den första gruppen af Folkungarnes tvåsidiga mynt.

ställan, att för detta museum begära de i förteckningen upptagna åtta sigillen.

De under år 1886 å k. Myntet präglade mynt och medaljer förevisades.

Anmältes, att gravören A. Lindberg som gåfva till k. Myntkabinettet öfverlemnat stansarne till medaljen öfver k. Teaterns jubileum, samt att Akademiens korrespondent R. Hjort till Statens Historiska Museum öfverlemnat sin synnerligen värderika fornsakssamling.

Fasta fornlemningar. Genom nådig remiss hade Kongl. Maj:t till Akademien öfverlemnat Seffle köpings underdåniga anhållan, att, med ändring af den i nåder faststälda byggnadsplanen, qvarteret omkring den s. k. Olof Trätäljas hög må få bebyggas. Akademien beslöt att instämma i Öfver-Intendentsembetets afstyrkande utlåtande.

Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat besvär öfver Akademiens beslut att icke medgifva försäljande till byggnadsplats af en del af Brobackas yttre fästningsverk. Akademien beslöt hemställa, att nådigt afseende ej må fästas vid dessa besvär.

Anmältes och förevisades den berättelse som lektor Bæhrendtz afgifvit för sin förra sommar företagna forskningsresa i Norra Kalmar län och beslöt Akademien att för innevarande år erbjuda honom, för fortsättande af dessa forskningar, en summa af 400 kr.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Riksantiqvarien meddelade, att delegarne i Strömsbergs bruk anslagit en summa af 1,000 kr. till restaurerande af de å Tolfta kyrkas väggar förekommande målningarna.

Pastorsembetet hade anmält att Södra Åkarps församling i Oxie hd, Lunds stift, ämnade rifva sin gamla kyrka. Akademien ansåg sig icke kunna lägga hinder i vägen härför.

Visby ruiner. Akademien beslöt att hos Kongl. Maj:t begära ett extra anslag för inköp af en tomt å norra sidan af Drottens kyrka i Visby.

Bergerska fonden. Akademien utsåg till medlemmar för 1887 af den historiska nämnden hrr Carlson, Styffe och Malmström, af den antiqvariska nämnden hrr Hildebrand, Montelius och Rydberg.

Den 3 februari 1887.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt, med anledning af en remiss af en skrifvelse från Uppsala domkapitel med anmälan om behofvet att borttaga den nuvarande predikstolen i domkyrkan, att anhålla om nådig föreskrift att predikstolen å dess nuvarande plats före nedtagdndet fotograferas, att den försigtigt nedtages samt att den omsorgsfullt förvaras, intill dess Kongl. Maj:t hunnit, på förnyad framställning från Domkapitlet, besluta om slutligt förvaringsrum.

Visby ruiner. Riksantiqvarien anmälte, att enligt telegram från landshöfdingen Poignant köpet af tomten vid Drottens ruin öfverlåtes på Akademien oförändradt, utan förbehåll, men att Goodtemplarorden gerna såge, om den finge genast afrödja tomten för att använda alla materialier till sin nybyggnad på annau tomt. Akademien förklarade sig icke kunna gifva bifall till denna anhållan.

Akademien beslöt utfärda fullmakt för landssekreteraren J. Hambræus att å Akademiens vägnar inköpa tomten för 4,500 kr., af hvilka 1,000 kr. skulle vid tillträdet kontant erläggas.

Den 8 februari 1887.

Statssamlingarna. Anmältes en skrifvelse från Riddarhus-direktionen med anhållan, att Akademien ville i Riddarhuset deponera den samling af adliga sigillstampar, som förekommer i Statens Historiska Museum. Riksantiqvarien erhöll uppdrag att inkomma med utlåtande i ämnet.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Med anledning af nådig remiss beslöt Akademien förklara, att två af Högsby församling i Kalmar län hembjudna föremål, ett klockfodral och ett kärl af fajans eller stengods, icke äro för Statens Historiska Museum erforderliga. Riksantiqvarien anmälte, att Intendenten för Statens konstsamlingar, derom tillfrågad, förklarat dem ej heller behöfvas för samlingen af konstindustriföremål.

Den 1 mars 1887.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt att icke belöna den inkomna täflingsskriften.

Statssamlingarna. På grund af Riksantiqvariens förslag beslöt Akademien anhålla hos Kongl. Maj:t att af de guld- och silfverföremål ur k. Carl XV:s samlingar, som hittills varit i Statens Historiska Museum deponerade, 33 må få stanna derstädes, de öfriga aflemnas till konstslöjdsamlingen.

Fasta fornlemningar. Riksantiqvarien meddelade en af honom på begäran till Chefen för k. Ecklesiastikdepartementet ingifven promemoria rörande Brobacka fäste, hvilket han sedan senaste sammanträdet besigtigat.

Akademien medgaf, att den yttersta ändan af en grusbacke å Österby och Gälbro gärdesbacke i Råby sn, Södermanland, i vester om den öfver backen gående vägen, må af jordegaren efter godtfinnande begagnas, då de förut å detta ändstycke förekommande grafvarna redan för länge sedan äro bortgräfda.

Konungens Befallningshafvande i Stockholms län hade insändt en ansökan af Carl Erik Eriksson i Björsta, Ösmo sn, om tillstånd att borttaga en grafhög. Akademien beslöt underrätta Konungens Befallningshafvande, att hon icke kan upptaga detta ärende till behandling förr än den beskrifning af fornminnet i fråga, som § 4 af 1867 års k. förordning kräfver, blifvit af sökanden inlemnad. (Forts.).

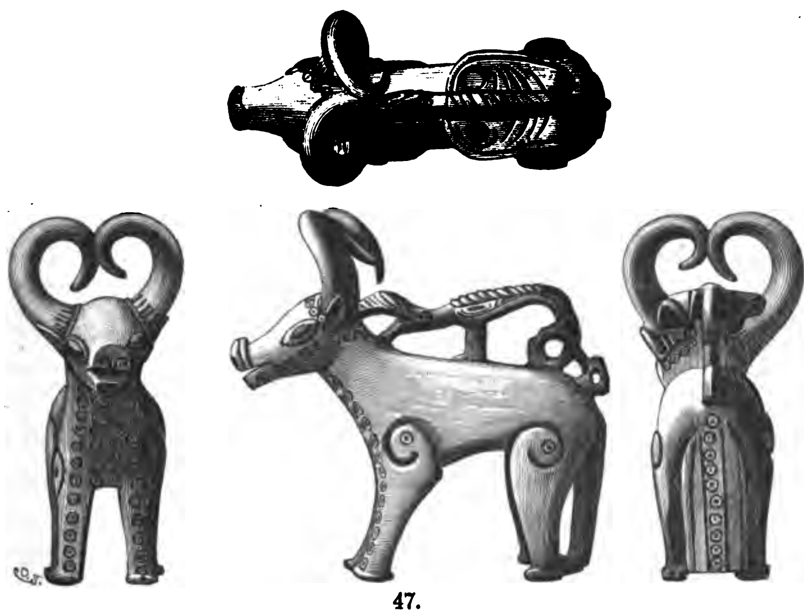
Stockholm 1887. Kongl. Boktryckeriet.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.
REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

184—189. 1887. April—Sept.

Oxe och drake.

När jag för besigtning af Brobacka (se derom nästa uppsats) besökte Skara, fann jag i läroverkets fornsaks-

47.

samling ett ganska märkligt föremål af brons, som här finnes (fig. 47) afbildadt i hälften af den naturliga storleken: en oxe med trynlik nos, starkt böjda horn, bred svans samt en å oxens rygg stående drake, som biter oxen i

nacken. Arbetet är af temligen primitiv beskaffenhet. Något försök till artistisk eller naturtrogen behandling föreligger icke; det är hornen, som visa, att vi hafva att göra med ett nötkreatur. I utförandet af oxen finnes intet, som förråder medeltidens konst eller smak. Uti bilden, som visar figuren från sidan, är onekligen framställningen lika skematisk som i de enstaka djurbilder, som förekomma i konturteckning å våra runstenar. Liksom i dessa bilder, se vi äfven här låren skilda från bålen med en inrullad linie.

Våra flesta runstenar tillhöra början af den kristna tiden och det ligger derföre nära tillhands att till denna tid hänföra det afbildade föremålet. Denna tidsbestämning tror jag äfven skola kunna uthärda kritiken. Äldre kan bilden ej gerna vara, ty den bevingade draken, som tagit plats å oxens rygg, tillhör icke vår hedna tids förråd af former. Denne drake är af tillverkaren modellerad på ett något vårdslöst sätt. Vi hafva tydligen för oss en dålig kopia af ett bättre original.

När jag först såg detta egendomliga föremål, leddes min tanke tillbaka till ett par andra föremål, som äfven visa ett mindre djur placeradt på ryggen af ett större fyrfota djur. Jag menar de egendomligt utsirade runda silfverspännen, som några gånger blifvit funna i Sverige och åtminstone en gång i Ryssland, hvilka kring ett upphöjdt midtparti hafva en rad mot midten vända fantastiska djur. Att namngifva dessa djur är ganska svårt, men så mycket är åtminstone tydligt, att det på det större djurets rygg placerade djuret icke är en drake, utan snarast en fogel. Jag återgifver en redan förut i Månadsbladet meddelad afbildning (fig. 48). Fyndomständigheter antyda, detaljerna i detta smycke visa, att vi här hafva för oss ett arbete från slutet af vår hedna tid.

Svårligen kan man vid anblicken af detta smycke afvisa den tanken, att det är något mytmotiv, som uppen-

barar sig i dessa framställningar, hvilket, måste jag dock, åtminstone tills vidare, lemna osagdt.

Skulle det väl vara samma mytologiska motiv, som går igen i det nu i fråga varande föremålet och som således räddat sig öfver till den kristna tiden? Jag tror det icke; jag antager, att likheten med djuren å de nämnda smyckena snarast är tillfällig. Draken å vårt föremål torde snarast vara tillkommen för att tjenstgöra som handtag; förkärleken för ornament, hemtade från djurverlden, gjorde, att man ersatte ett smakfullt handtag, hvars form var

48.

uteslutande bestämd af ändamålet, med ett handtag, som erhållit en prydligare form. Samma drakformiga handtag finna vi för öfrigt å det fig. 49 afbildade lavatoriet.

Hvartill har detta föremål i Skara museum tjenat? Det är funnet vid gräfning å skolhustomten i Skara och fyndomständigheterna gifva således ingen upplysning. Man har i Norden flere gånger funnit smärre djurbilder af brons, hvilka blifvit förklarade vara vigter. Om några

varit vigter, hvilket ju kan vara en möjlighet, följer deraf ingalunda, att alla varit det. I Sturlungasagan omtalas en messinghäst som leksak för barn.

Ifrågavarande bild väger 206,38 gr. Den kan således möjligen hafva varit en markvigt.

H. H—d.

49.

Brobacka.

Månadsbladets läsare torde minnas, huruledes Falkenbergs fäste fick vika för en jernbana. Vederbörande direktion begärde och erhöll kongl. stadfästelse för den utstakade jernvägslinien. Först långt efteråt, sedan banan hade börjat byggas, kom det i dagen, att stadfästelsen af den föreslagna jernvägslinien innebar förstöringen af det i medeltidens historia omtalade fästet invid staden Falkenberg. Det är möjligt, att det då var för sent att ändra jernvägslinien och att således skona fornminnet. Slutet blef, att jernvägens sträckning bibehölls, att fästet bröts igenom, men åtminstone så mycket vanns, att en systematisk undersökning företogs. Då aktgifvandet på och bevarandet af fornminnena, utan fråga är ett kulturintresse, måste det anses vara i yttersta mon beklagligt, att en myndighet — i detta fall en jernvägsstyrelse, af hvars medlemmar man torde vara berättigad att påräkna bildning och fosterländskt intresse, — antingen finner ett fornminne och ett så betydande, som Falkenbergs fäste, vara af så ringa intresse, att den icke ens finner det nödigt, att i ansökan om jernvägsliniens fastställande, nämna tillvaran af och faran för Falkenbergs fäste, eller ock anser det vara klokast att ingenting nämna derom, emedan man genom tystnaden kunde bereda sig friare händer till fornminnets förödelse. Som Falkenbergs fäste eller rättare den detsamma omslutande kullen af gammalt varit bekant, är det ej möjligt att söka en förklaring i vederbörande styrelses okunnighet om dess tillvara. De materiela intressenas betydelse framför de ideelas lades äfven i dagen genom vederbörandes försök att inskränka undersökningen till de minsta möjliga mått.

Sedan dess har ett annat af våra medeltidsfästen blifvit hotadt.

Vid södra sidan af Skara stad ligger en höjd, kallad Brobacka, hvilken omsluter lemningarna af Gälaqvists slott, hvilket omtalas första gången år 1272, sista gången år 1319. Det tjenstgjorde tidtals som konungaboning. På Gälaqvist bodde dr. Helvig, när hon besöktes af sin fader grefve Gerhard. På Gälaqvist bodde k. Magnus ladulås, när han kräfde blodig hämnd af sina öfvermodiga stormän. År 1280 var således Gälaqvist en ganska betydande ort.

De nuvarande lemningarna bestå af en fyrkantig kulle, upptill platt, något öfver 60 meter vid, något öfver 10 meter hög. Till denna sluter sig en det hela omgifvande vall. Sänkningen mellan denna och sandkullen har småningom blifvit fyld genom jord, som förts ned från sandkullen eller vallen. Vallens yttersida sänker sig mot den omgifvande marken; ännu är den ytterst gående grafven märkbar, ehuru äfven denna delvis blitvit fyld.

På sandkullen finnas nu flere byggnader. Rådmannen N. Billqvist erhöll år 1764 af k. Kommerskollegium tillåtelse att på Brobacka anlägga ett klockgjuteri; som motiv för denna kränkning af fornminnet anfördes gjuteriets nytta för det allmänna. De öfriga byggnaderna äro förmodligen olagligt tillkomna. När Lidköping—Skara—Stenstorps jernbana byggdes, lät vederbörande byggnadsstyrelse, *utan att dertill hafva sökt, ännu mindre erhållit tillstånd*, bortschakta den yttre delen af den norra vallen. På den qvarvarande delen står nu en mindre byggnad och i denna del äro ett par källare inbyggda. Äfven detta har skett utan att man sökt, än mindre erhållit tillstånd. Brobacka ligger dock så tätt inpå Skara, att detta icke kunnat ske i smyg, men ingen af dem, inför hvilkas ögon detta skedde, fann skäligt att framkalla någon åtgärd för fornminnets bevarande. Det hade dock icke behöfts mera än en i tid gjord anmälan.

Mot slutet af förra året hade man dock kommit till insigt derom, att man icke hade rätt att efter godtfinnande förfoga öfver detta fornminne. Enkan M. S. Jonsson och hennes son anmälde i skrifvelse till k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, att de, som egde Kämpagården, på Skara stads område, önskade försälja den vestra och södra vallen till häradshöfding C. G. Wennberg, som der, å fornlemningens område, ville uppföra boningshus med tillhörande uthus. Akademien förklarade, på mitt yrkande, sig icke kunna medgifva denna rubbning af fornminnet. Detta Akademiens beslut öfverklagades af sökandena hos Kongl. Maj:t. Akademien, hvars yttrande infordrades, vidhöll sin åsigt och afstyrkte bifall till sökandenas begäran. På uppmaning af t. f. chefen för Ecklesiastikdepartementet besökte jag Brobacka och afgaf derom ett utlåtande, i hvilket, bland annat, framhålles, att vallens bevarande är för uppfattningen af fästets karaktär lika nödvändigt som bevarandet af midtpartiet och att då skilnaden i höjd ej är större än vid pass 20 fot, skulle byggnader uppförda å vallen skymma midtkullen.

Kongl. Maj:t afslog den 11 mars 1887 sökandenas begäran, och syntes således Brobackas bevarande vara tryggadt.

I maj månad erhöll jag af enskild person i Skara underrättelse, att Skara stads drätselkammare börjat, för framdragande af en gata, bortschakta en del af Brobackas yttermur. Den 17 maj begärde jag på telegrafisk väg hos Konungens Befallningshafvande i Skaraborgs län förbud för drätselkammaren att göra åverkan på fornminnet. Samma dag infordrade Konungens Befallningshafvande drätselkammarens förklaring och ålade magistraten i Skara att öfvervaka, att någon åverkan icke vidare måtte ega rum.

Drätselkammarens förklaring innehöll, att den gata, för hvars anläggande man börjat bortschakta en del af fästet, förekom å det af Kongl. Maj:t den 22 september

1876 godkända förslaget till Skara stads utvidgning och reglering. Det heter vidare:

»Af hvad sålunda blifvit anfördt framgår, att drätselkammaren varit i sin fulla rätt, då den vid ofta nämnda väganläggningsarbete icke i något afseende afvikit vare sig från det af Kongl. Maj:t faststälda stadsplanet eller från det af stadsfullmäktige enhälligt fattade beslutet rörande sättet för arbetets utförande.

»Hvad slutligen sjelfva factum angår, så, och ehuru drätselkammaren anser det vara hvars och ens pligt att akta gamla minnen, finner drätselkammaren sig dock böra hemställa, huruvida giltigt skäl kan förefinnas till läggande af hinder för ett arbete, som afser samhällets gagn, helst som kammaren anser sig vid utförandet af detsamma hafva kränkt hvarken det allmännas eller enskildas eller minnenas rätt, hvilket sistnämnda så mycket mindre *kunnat* ske, som redan för långa tider tillbaka den gamla vallen blifvit å den del, der ofta nämnda gata skulle framgå, reducerad till ett minimum, som lemnar ringa föreställning om dess ursprungliga utseende.»

Då denna drätselkammarens af magistraten insända skrifvelse förrådde, att så den ena som den andra myndigheten icke egde kännedom om hvad den k. förordningen af den 29 november 1867 föreskrifver rörande fornminnens bevarande, anhöll jag, att Konungens Befallningshafvande ville derom påminna dem. § 5 i denna förordning har följande lydelse:

»Om vid anläggning af väg, jernbana, kanal eller vid annat offentligt arbetsföretag någon märkligare fast fornlemning skulle vara belägen i vägens eller kanalens riktning eller för arbetets utförande hinderlig, och kan fornlemningens rubbning icke utan stor olägenhet undvikas, så skall, innan sådan rubbning sker, ritning af fornlemningen jämte beskrifning till Vår Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademi insändas och tillfälle beredas Akade-

mien att, om så anses behöfligt, genom dertill förordnad person undersöka densamma, utan att likväl arbetet må härigenom obehörigt uppehållas.»

Denna påminnelse framkallade följande skrifvelse från drätselkammaren till Akademien.

»Enligt det plan för utvidgning och reglering af Skara stad, som af Kongl. Maj:t den 22 september 1876 faststäldes, var en gata ämnad att dragas förbi Brobacka och afsedd att förmedla samfärdseln mellan stadens östra delar och den å nämnda plan upptagna s. k. utställningsplatsen. Å det nya plan för stadens utvidgning och reglering, som den 11 sistlidne mars vann Kongl. Maj:ts fastställelse, finnes äfven en gata upptagen ungefär å samma plats och gående i samma riktning som den å det äldre planet och afsedd att underlätta samfärdseln mellan stadens östra del samt stadsdelen Oxbacken och den nya stadsdel, som kommer att uppstå på det äldre planets utställningsplats, enligt det nu gällande indelad i tomtplatser. Men då nämnda gata är afsedd att framdragas öfver nordvestra hörnet af den yttre vallen till Brobacka gamla fäste, hvilket är att anse som fornminne, så får drätselkammaren enligt uppdrag af stadsfullmäktige och enligt föreskriften i § 5 af kongl. förordningen af den 29 november 1867 om vård af fornminnen anmäla detta förhållande samt enligt föreskriften i samma nådiga förordning bifoga en ritning, utvisande fornminnets läge och den tillämnade gatans riktning, sådan denna är af Kongl. Maj:t faststäld. Drätselkammaren anser sig böra dels framhålla önskvärdheten af att arbetet med gatans anläggning måtte kunna så fort som möjligt fortsättas, dels nämna, att vallen å den del, der gatan är afsedd att framdragas, genom den tätt nedanför gående jernvägens anläggning och af åtskilliga andra skäl blifvit betydligt reducerad, hvartill kommer, att den, genom att ett par källare der blifvit uppförda, ter sig såsom särdeles vanprydande.»

När ärendet anmältes i Akademien, hemstälde jag, att Akademien skulle hos Kongl. Maj:t anhålla om skydd för Brobacka. Detta skedde med följande skrifvelse, hvars innehåll gör det öfverflödigt att om de förut meddelade förhållandena uttala några betraktelser.

»Till Konungen.

Riksantiqvarien har till Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien inberättat, att Skara stads drätselkammare börjat genom schaktning borttaga den nordvestra delen af Brobackas fästes yttre vall, att Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Skaraborgs län, på Riksantiqvariens begäran, tills vidare förbudit arbetets fortsättande och infordrat drätselkammarens förklaring, hvilken innehöll, att drätselkammaren kränkt hvarken det allmännas eller enskildas eller minnenas rätt, ty dels vore i den af Eders Kongl. Maj:t den 22 september 1876 stadfästa stadsplanen för Skara en gata framdragen öfver ifrågavarande del af Brobackas yttre vall, dels vore denna valldel redan för länge sedan tillbaka reducerad till ett minimum, samt att slutligen Riksantiqvarien anhållit, att Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i nämnda län ville fästa vederbörandes uppmärksamhet på den föreskrift, som i § 5 af nådiga förordningen af den 29 november 1867 är gifven rörande de fasta fornlemningar, som kunna anses ligga i vägen för utförandet af en vägbyggnad.

På grund häraf har drätselkammaren i Skara till Akademien inkommit med en sådan anmälan, som i nyss åberopade § är omtalad, jämte en kartskizz öfver Brobacka och de gator, som äro ämnade att dragas öfver dess utanverk, af hvilka dock endast den med ABC betecknade nu skulle utläggas. Akademien, som fått sig ålagdt att vaka öfver fornminnenas bevarande, måste på det högsta beklaga, derest ifrågavarande fornminne skulle förstöras och får derföre i underdånighet hos Eders Kongl. Maj:t hemställa om nådig föreskrift rörande sådan änd-

ring af den tillämnade gatans riktning, att fornminnet icke blir utsatt för vidare förstöring.

Om Brobacka har Akademien helt nyligen haft tillfälle att afgifva underdånigt utlåtande med anledning af en hos Eders Kongl. Maj:t gjord ansökan om tillstånd att bebygga den vestra och södra delen af den yttre vallen. Akademien framhöll vid detta tillfälle den stora betydelse detta fornminne eger och Eders Kongl. Maj:t täcktes äfven afslå den gjorda ansökningen. Till den förut lemnade beskrifningen får Akademien nu foga följande.

En del af den norra yttervallen har, när jernvägen och Skara station byggdes, egenmäktigt blifvit bortschaktad, men så mycket finnes likväl qvar, att det factum framstår med fullkomlig tydlighet, att fästets kärna varit på alla sidor omgifven af en yttre vall, som bildar en regelbunden fyrkant. Derest gatan BC framdrages, sådan den är tecknad å bilagda kartskizz, afbrytes sammanhanget och fästets karaktär af en kärna med tätt åtslutande fyrsidig vall blir fullständigt utplånad.

Akademien anser sig böra i underdånighet anföra, att i § 5 af nyss åberopade nådiga förordning heter det: »om — — — någon märkligare fast fornlemning skulle vara belägen i vägens — — — riktning — — — och *kan fornlemningens rubbning icke utan stor olägenhet undvikas,* så skall o. s. v.» Det synes Akademien ur de kursiverade orden framgå, att i det fall, då en fast fornlemning befinnes hinderlig för en vägbyggnad eller annat offentligt arbetsföretag, skall en pröfning ske, huruvida fornlemningens rubbning kan undvikas. Men denna pröfning har i detta fall icke kunnat verkställas. Vederbörande stadsmyndighet har, så vidt Akademien känner förhållandet, hos Eders Kongl. Maj:t begärt nådig stadfästelse på en gata, utan att fästa uppmärksamheten dervid, att denna gatas anläggande medför rubbning af en märkligare fornlemning och utan att således någon veten-

skaplig arkeologisk myndighet fått tillfälle att uttala sig rörande denna fornlemnings beskaffenhet och nödvändigheten af hennes bevarande.

Akademien anser sig böra framhålla oegentligheten deraf, att i händelse en egare eller innehafvare af jord vill rubba en helt vanlig, kanske rätt oansenlig grafhög, skall Akademien, såsom vetenskaplig myndighet, deröfver uttala sig och frågan skall, derest sökanden icke nöjer sig med Akademiens beslut, dragas under Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning, då såväl den praktiska betydelsen af fornlemningens rubbning för jordegaren som de vetenskapliga skälen för bevarandet kunna skärskådas, men så snart det är fråga om rubbning af de vida sällsyntare och större minnesmärken, som under medeltiden blifvit anlagda i närheten af städerna, då utestänges möjligheten att tillgodose vetenskapens intresse, i det vederbörande anhålla om stadfästelse på en plan vare sig till stad eller jernvägslinie utan att i sammanhang dermed framhålla, hvilken ytterst menlig verkan i arkeologiskt hänseende denna stadfästelse kommer att utöfva.

Akademien kan ej heller underlåta att framhålla egendomligheten af det skäl, som af drätselkammaren sökes deri, att den norra delen af vallen redan blifvit — utan tillstånd — skadad. Detta vill tydligen med andra ord säga, att om en fornlemning blifvit utan lof skadad, så ligger deri en anledning att fortsätta förödelsen. Akademien måste i strid deremot anse, att om en vigtigare fornlemning blifvit skadad, ligger deri ett skäl att med större omsorg än förut sörja för hennes vidmakthållande.

Drätselkammaren i Skara klagar öfver den tidsutdrägt som vållas genom det på Riksantiqvariens begäran utfärdade förbudet att fortsätta förstörelseverket. Akademien anser sig böra i underdånighet framhålla, att skulden för denna olägenhet ligger hos ingen annan än vederbörande myndigheter i Skara, som dels af Eders Kongl.

Maj:t begärt stadfästelse på en stadsplan, hvilken förutsatte förödelsen af ett minnesmärke, utan att detta i vederbörlig ordning framhölls, dels underlåtit att ställa sig till efterrättelse den tydliga föreskriften i nyss åberopade § af 1867 års nådiga förordning.

Akademien, som föreställer sig att förbindelsen mellan den blifvande stadsdelen vid sidan af Brobacka, och den gamla staden bör kunna utan svårighet vinnas utan att fornlemningen rubbas, får på grund af hvad här blifvit anfördt i underdånighet anhålla, att Eders Kongl. Maj:t ville förbjuda all vidare åverkan å den norra vallen af Brobacka samt ålägga vederbörande att ersätta den bortschaktade jorden med samma eller annan jord till samma höjd och bredd som funnos före arbetets början.

Drätselkammarens skrifvelse till Akademien jämte kartskizz bifogas.

Underdånigst.»

Hvad utgång ärendet fått, är mig ännu obekant.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 1 Mars 1887.

Fasta fornlemningar. (Forts.)

Akademien afslog en af Lorentz Jonasson i Vecklinge Södergård, Refteleds sn, gjord ansökan att för odling borttaga en grafkulle med derå resta stenar.

Akademien afslog en af Napoleon E. Landén i Torp, Spekeröds sn, Bohuslän, gjord ansökan att för odling borttaga en hel flock af grafvar, liggande å utmarken till hans hemman.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat Hannäs' församlings ansökan om tillstånd att rifva den gamla kyrkan. På uppdrag af Riksantiqvarien hade artisten Haglund besigtigat denna och på grund af hans rapport beslöt Akademien att tillstyrka bifall till rifningen, med iakttagande af vanliga försigtighetsmått,

med skyldighet för församlingen att i så god tid underrätta Akademien, att målningarna i koret kunna hinna aftecknas samt med skyldighet för församlingen att i den nya kyrkan förvara den adliga vapensköld, som nu finnes i den gamla kyrkan, och dopfunten, som står i en bod, samt att taga till vara den jernbeslagna dörren och prof på bänkdörrarna med deras mellanstycken.

Akademien beslöt, med anledning af en förfrågan af pastor i Lohärads församling i erkestiftet, afgifva den förklaring, att de qvarvarande snidade träbilderna och två metalljusstakar, hvilka tillhöra nämnda kyrka och der blifvit granskade af dr Ekhoff, icke behöfvas för Statens samlingar.

Visby ruiner. Kongl. Maj:ts bref angående beviljande af 1,500 kr. för inköp af tomten utmed norra sidan af Drottens ruin i Visby upplästes.

På grund af en förnyad framställning från Visby, beslöt Akademien att samtliga husen å denna tomt må nedrifvas genast, såvidt från Visby erhålles ett bidrag till köpet af 1,500 kr. och 750 kr. erhållas genom gåfvor af enskilda personer.

Medaljförslag. Ett af gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till medalj öfver Göta provinsialloges 100-årsfest godkändes.

Den 22 mars 1887.

Akademiska ärenden. Riksantiqvarien anmälte, att Akademiens hedersledamot hr f. d. statsrådet Fredrik Ferdinand Carlson aflidit och yttrade några ord om hans deltagande i Akademiens arbeten.

Till revisorer af 1886 års räkenskaper utsågos hrr Björnstjerna och Törnebladh.

Statssamlingarna. Anmältes de under 1886 gjorda försäljningar af dupletter af mynt och fornsaker — jfr bilagan —, hvilka uppgå till en sammanlagd summa af 3,257 kr. 30 öre.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Underlöjtnanten grefve E. Oxenstjernas underdåniga anhållan om tillstånd till grafransakningar i Uppsala domkyrka, Uppsala domkapitels underdåniga utlåtande om denna ansökan samt Riksantiqvariens promemoria rörande samma ämne upplästes.

Med anledning af en till Akademien remitterad underdånig ansökan från Vätö församling i erkestiftet om tillstånd att deponera tvänne bilder i det Nordiska Museum, beslöt Akademien i underdånigt utlåtande framhålla, att sedan Kongl. Maj:t en gång förklarat, att dessa bilder skulle förvaras i Statens Historiska Museum *eller* kyrkan, och sedan i kyrkan ifrågavarande fornsaker blifvit så illa behandlade, att de ej längre hade samma intresse för Statens samlingar och ingalunda kunde anses längre vara värda 100 kr., enligt Akademiens uppfattning ingen giltig anledning att hemställa om ändring af Kongl. Maj:ts tidigare föreskrift.

Pastorsembetet i Hamra sn på Gotland hade anmält, att meningen vore att på nytt hvitlimma kyrkan, och att å hennes väggar och hvalf funnos på några ställen målningar, som dock delvis tycktes vara af nyare ursprung. Akademien beslöt, att dessa målningar skulle granskas.

Visby ruiner. Akademien beslöt tillstyrka bifall till Visby stadsfullmägtiges underdåniga hemställan, att jordlotten Grafvarne, utanför den norra stadsmuren, må genom byte få förvärfvas för staden för att upplåtas till plantering.

Bergerska fonden. Historiska nämnden afgaf berättelse för arbeten utförda år 1886 och hemstälde, att den under de olika rubrikerna uppkomna besparingarne må få läggas till fonden för utgifvande af de Oxenstiernska skrifterna, hvilket af Akademien bifölls.

Till ledamot i denna nämnd, i ledigheten efter hr Carlson, utsågs hr Forssell.

Antiqvariska nämnden hemstälde, att af besparingarna å anslaget till utgifvande af fackkataloger 500 kr. må öfverföras till motsvarande anslag för år 1887 och att på samma sätt må förfaras med 300 kr. af besparingarna å anslaget till resor och tillfälliga forskningar, samt att öfriga under året uppkomna besparingar må få användas enligt bilagda förslag, hvilket af Akademien godkändes.

Den 5 april 1887.

Akademiska ärenden. Anmältes, att Akademiens korrespondent J. I. Kraszewski aflidit den 19 mars.

Till korrespondent valdes danske arkitekten R. Mejborg.

Akademien beslöt i underdånighet tillstyrka, att 50 ex. af Linnströms boklexikon del I. h. 58—62 och del II h. 1—62 må till statsverket inlösas med 3,400 kr.

Statssamlingarna. Akademien inlöste en samling af fornsaker hittade inom Hammars sn i Nerike.

Akademien godkände de inköp hennes stipendiat amanuensen Karlin gjort i Skåne.

Akademien beslöt att låta trycka en engelsk öfversättning af hr Montelii Vägvisare för besökande i Museet.

Fasta fornlemningar. Lorens Johansson i Väcklinge Södergård förnyade sin ansökan om tillstånd att borttaga en fornlemning, som nu uppgafs bestå af en hög och en dervid liggande krets af stenar, men tidigare hade uppgifvits bestå af en hög med derå resta stenar. Akademien förklarade sig ej kunna meddela det begärda tillståndet.

På derom af Konungens Befallningshafvande i Gefleborgs län gjord fråga, hvar några i Ljusdals kyrkogård funna bitar af en runsten borde förvaras, beslöt Akademien att som lämpligaste förvaringsort anvisa Enångers kyrka.

Anmältes, att i Frankrike en lag blifvit den 30 sistl. mars utfärdad rörande fornlemningars vård.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. K. arkitekten Langlet hade insändt en fotografi i kabinettsformat af predikstolen i Uppsala domkyrka och förklarat, att de uppresta ställningarna hindrade att för närvarande af predikstolen taga några nya fotografier.

Med anledning af en Kongl. remiss beslöt Akademien **tillstyrka**, att de **öfverrappade målningarna** i Almunge **kyrka blottas och på statens kostnad restaureras.**

Akademien beslöt, till svar på derom gjord **fråga, förklara, att två** ljusstakar af tenn, två ljusstakar af messing och en ljuskrona, tillhöriga Grönahögs kyrka i Vestergötland, icke äro för Statens samlingar behöfliga.

Expeditionssekreteraren Carlheim-Gyllensköld hade anmält, att Vireda församling tänkte antingen sälja eller ändra sin gamla 64 lod vägande brudkrona. Akademien öfverlemnade ärendet till Riksantiqvarien för att vidtaga de åtgärder, som han kunde finna lämpliga.

Riksantiqvarien redogjorde för de åtgärder han vidtagit med anledning af öppnandet af Erik Dahlbergs kista i Turinge kyrka.

Den 19 april 1887.

Statssamlingarna. En stor och vacker skaftcelt af brons, funnen i närheten af Kristianstad, inlöstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Sedan pastorsembetet i Hamra på Gotland insändt teckningar af de nyare målningarna i kyrkans hvalf och å korets väggar, beslöt Akademien, att dessa målningar få öfverrappas, men att de å norra kyrkomuren förekommande medeltidsmålningarna böra bevaras.

Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat Lefvene församlings anhållan om tillstånd att rifva det Reuterska grafkoret, till hvilket ingen fond fanns, hvilket, trots uppmaningar i tidningarna, slägtingarne till Reuter icke ville underhålla och hvilket nu vore fallfärdigt. Riksantiqvarien fäste uppmärksamheten dels dervid att, om än Johan Henriksson Reuter icke stiftat någon fond till underhållande af sin och slägtens graf, han och hans familj likväl gjort så mycket för kyrkan, att pietetsskäl talade för grafkorets bibehållande, dels dervid, att Lefvene församling år 1784 af arfvingarna mottagit grafkoret med dess hvalf som gåfva med skyldighet för everdlig tid att underhålla detsamma, hvadan han afstyrkte hemställan om bifall till församlingens begäran. Akademien fattade sitt beslut i öfverensstämmelse härmed.

Riksantiqvarien meddelade underrättelse om det uppdrag, som han fått med anledning af ett tillämnadt restaurerande af kistorna i Riddarholmskyrkans Karolinska kor.

Den 3 maj 1887.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt, då dr Stolpes tjenstgöring vid museet behöfves, att e. o. amanuensen dr Ekhoff skall i år företaga den tjensteresa, som åligger andre amanuensen och på de vilkor, som för denne blifvit faststälda.

Anmältes, att Akademiens förste amanuens blifvit af Kongl. Maj:t förordnad till censor vid maturitetsexamina under innevarande år.

Statssamlingarna. En af skolläraren C. G. Sahlin hembjuden samling af fornsaker från norra Vestergötland inlöstes.

Anmältes, att det af Akademien gjorda anbudet å framl. hofstallmästaren Beijers fornsakssamling icke blifvit antaget.

Medaljförslag. Ett af gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till medalj för Södermanlands läns k. Hushållningssällskap blef med en mindre förändring godkändt.

Bergerska donationen. Akademien beslöt, att hr Montelii föreläsningar skulle fortsättas äfven under nästa vinter och uppdrogs åt de två nämnderna att inkomma med förslag tlll bestridande af kostnaden.

Den 24 maj 1887.

Akademiska ärenden. Riksantiqvarien framlade en plan att utgifva en skrift angående fornlemningarna och dem gällande lagbud att spridas öfver hela landet i ett större antal exemplar. Riksantiqvarien anmodades att inkomma med kostnadsberäkningar.

Till korrespondenter valdes lektor Ahlén i Kristianstad, dr O. Olshausen i Berlin och stadt-bibliothekar dr R. Baier i Stralsund.

Statssamlingarna. Anmältes, att sexton signet blifvit af k. Generalpoststyrelsen deponerade i Statens Historiska Museum.

Anmältes, att Hjelmare kanalbolag till Statens Historiska Museum öfverlemnat två snidade rikssköldar med pfalziska hjertvapen, hvilka sutit vid kanalens utlopp i Arboga å. Akademien beslöt att deponera det ena i k. Lifrustkammaren.

Fasta fornlemningar. Akademien medgaf, att en å flere sidor skadad grafhög å Ersta egor, strax utanför Tolfta kyrkogård i Uppland, må få borttagas.

Med anledning af en inkommen anmälan om en förskansning eller annat jordverk, utanför Gesäters kyrka på Dal och om en tillämnad skolhusbyggnad på platsen, beslöt Akademien att låta besigtiga stället.

Akademien beslöt att åt direktör C. F. Nordenskjöld lemna 400 kr. till fortsatta undersökningar i Småland.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt att lemna arkitekten G. Pettersson 460 kr. för att verkställa teckningar af kyrkor på Gotland.

Med anledning af en inkommen anmälan om tillämnad rifning af Tegneby kyrka på Orust beslöt Akademien låta besigtiga henne.

Akademien beslöt, att de målningar från år 1610, som blifvit funna i Frösö kyrkas kor, ej få öfverrappas.

Riksantiqvarien redogjorde för sin besigtning af målningarna i Tolfta kyrka.

Riksantiqvarien redogjorde för de iakttagelser, som blifvit gjorda vid öppnandet af kistorna i det Karolinska grafkoret.

Akademien förklarade sig icke hafva något att invända mot ett föreslaget försäljande af kopparplåtar å de efter 1702 års brand uppförda tornspirorna af Uppsala domkyrka.

Bergerska donationen. På förslag af den antiqvariska nämnden beslöt Akademien att anslå till runstensforskningar på Öland åt docenten S. Söderberg 400 kr., till utförande af runstensplanscher 500 kr., till utgräfningen m. m. af erkebiskopliga borgen i Uppsala 600 kr., till utgräfningar å Gotland 1,000 kr., till grafundersökningar åt hr Montelius 500 kr., till utförande af planscher öfver föremål från Björkö och Vendel 700 kr., till hr Montelius för en resa i Tyskland 500 kr., till densamma för föreläsningar 500 kr., till artisten Sörling för experiment i en ny etsningsmetod 150 kr.

Den 7 juni 1887.

Akademiska ärenden. Hr Björnstjerna redogjorde för granskningen af räkenskaperna, hvilka icke hade gifvit anledning till någon anmärkning, samt anmälte, att säkerhetshandlingarna befunnits i godt skick. Akademien beviljade, på revisorernas hemställan, sin räkenskapsförare decharge.

Till preses och vice preses utsågos genom val och lottning hr Bowallius och hr Björnstjerna.

Fasta fornlemningar. Akademien beslöt, att dr Ekhoff skall såsom andre amanuensens ställföreträdare företaga undersökningar i Bohuslän.

Akademien gaf jägmästaren Hjort i Kisa tillstånd att undersöka en fornlemning vid Rimforsa.

Akademien förklarade sig icke hafva något att invända mot ett inlemnadt förslag att aptera Halmstads Norre port till en museilokal i öfverensstämmelse med inlemnade ritningar.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Anmältes att Kongl. Maj:t icke hade funnit skäl att bevilja något anslag för restaurerande af målningarna i Almunge kyrka.

Med anledning af inkomna skrifvelser med hembud om hvarjehanda föremål i Velinge och Husby-Lyhundra kyrkor beslöt Akademien att dessa föremål skulle besigtigas.

En skrifvelse från pastor i Fägreds pastorat rörande grafvar funna vid kyrkans reparation föranledde ingen Akademiens åtgärd, utan anmodades Riksantiqvarien att lemna pastor de råd och upplysningar, som kunde finnas nödiga.

Medaljförslag. Ett förslag till medalj öfver öfver-hofstallmästaren grefve C. M. L. Björnstjerna godkändes.

Ett förslag till medalj öfver kammarherre M. Lagerberg godkändes.

Fornminnesföreningarna. Styrelsen för Jämtlands fornminnesförening hade anmält föreningens stiftelse och beslöt Akademien att en svarsskrifvelse skulle aflåtas.

Den 20 juni 1887.

Medaljförslag. Ett af Nya Spårvägsaktiebolaget i Stockholm ingifvet förslag till medalj blef ej godkändt.

Den 27 juni 1887.

Fasta fornlemningar. Akademien beslöt hos Kongl. Maj:t begära skydd för Brobacka invid Skara.

Fornlemningarna och domarne.

2.

Den 29 maj 1886 infunno sig tre karlar i Statens Historiska Museum och förevisade tre flätade bronsringar. Jag förklarade mig villig att köpa dem, men de tre karlarne förklarade sig ej kunna lemna ringarne, hvilka icke tillhörde dem, för den erbjudna summan. De sades vara funna af hemmansegaren Lars August Persson i Egby vid förstöring af ett stenröse, i hvilket äfven hittats multnade ben. Samma dag begärde jag hos Konungens Befallningshafvande i Kalmar län åtal mot Lars August Persson för åverkan å fornlemning. Jag begärde yrkande om böter, om åläggande att återställa röset samt om inlemnande till Statens Historiska Museum af de funna föremålen.

Till att utföra åtalet utsågs kronofogde J. H. Eneman.

Vid tinget den 8 september förklarade svaranden: »Jag hade ingen kännedom om att det stenrör, som var på min och J. H. Petterssons utmark, var en fornlemning, ty derifrån var förut en stor mängd sten bortförd till hägnader, hvilket jag med vittnen kan styrka, icke heller borde jag kunna känna, om det var en fornlemning, emedan det ej jämlikt stadgandet i § 6 af Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande blef vid utmarksdelningen i maj 1876 af skiftesmännen frånskiftadt, icke heller är det förenämnda stenröset omnämndt bland de fornlemningar, som finnas å Egby egor upptagna i *Ölands beskrifning* af A. Ahlqvist 1825. På grund häraf kunde jag icke känna, att detta var ett forntida minnesmärke, och derföre bestrider jag — — stämningens påstående. Hvad stämningen omförmäler angående fyndets återställande till Statens Historiska Museum bestrides på

grund deraf, att det en gång har blifvit hembjudet för att till museum försäljas. Man ville icke betala hvad vi af andra personer kunde erhålla för detsamma. Och äfven på grund deraf att jag ej eger hela fyndet utan endast en tredjedel deraf och således ej har rättighet att disponera öfver andras tillhörighet, — så att jag bestrider det helt och hållet och önskar blifva från hela saken frikänd.»

Saken förekom å nytt vid tinget den 3 november, då åklagaren skulle åstadkomma bevisning. Han inkallade som vittnen endast de två personer, som å hemmansegarens befallning hade utrifvit röset. Desse, som kunde känna sig skyldige till åverkan, förklarade, »att det ej varit kändt, att röset i fråga, som var stort och ej hade utseende af en fornlemning, verkligen var en sådan, att de såsom arbetare åt svaranden biträdt vid körning af sten från röset, hvarifrån äfven andra personer än svaranden vid föregående tillfällen hemtat sten, att de en dag under körningen hittat förut sagde benbitar, men att det ej varit synbart, att dessa varit af menniskoben, att dagen derpå körningen fortsattes och då i närvara af svaranden hittats, på något afstånd från hvarandra, tre bronsringar — —, deraf svaranden och vittnena tagit en hvar, att körningen äfven följande dag pågått, men då icke påträffats ben eller hällar eller någonting, som utvisade, att röset var en graf eller fornlemning, utan bestod röset endast af smärre kullerstenar, samt att ringarne nu äro sålda för — — sexton kronor, tilläggande vittnena, att sedan svaranden upphört med körningen, röset blifvit mycket brutet och omrördt, möjligen af sådana personer, som sökt efter fynd och gjorde detta nattetid.»

Efter detta öfverläts af båda parterna målet till domstolens afgörande och bifogade svaranden en ny skriftlig förklaring, i hvilken det heter, att »stenröset låg på svarandens utmarkslott och ingått i skiftet, hvarvid jag, enär rågången sträckte sig tvärs öfver förbemälte stenrös, på

så sätt erhöll hälften af röset och J. H. Pettersson den andra hälften. Enär han från röset, sannolikt af okunnighet om dess värde, bortförde sten — —, ansåg jag äfven i min okunnighet, att samma stenbrotten ej utgjorde någon fornlemning och på grund deraf äfven rätt att bortföra sten af detsamma och som dervid anträffades af mina arbetare de i stämningen omförmälda bronsringar, afreste jag till Kalmar för att öfverlemna dem till hembjudande till Vetenskaps-Akademiens inlösande. Men som landshöfdingen då befanns sjuk, lemnade jag dem till en annan person för att öfverlemna fyndet. Sedermera afhemtade hittarne fyndet och sjelfva afsände detsamma till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, hvilken erbjöd tio kronor för fyndet. Men som hittaren sannolikt ansåg detta vara för låg ersättning, återfordrade hittarne detsamma och deras begäran blef äfven uppfyld. Under sådana förhållanden har jag ej att något göra med deras förhållande och deras hittade fynd, hvarför de sjelfva må stå till ansvar.»

Den 18 december fäldes utslaget, så lydande: »Genom den utredning, som i målet förekommit, kan ej anses utröndt, att ifrågavarande stenrös verkligen är ett griftrös eller annan fast fornlemning, och enär i allt fall, emot svarandens nekande, ej visadt är, att han haft kännedom om eller anledning antaga, att röset skulle vara af sådan beskaffenhet, samt Riksantiqvarien sjelf uppgifvit, att de tre hittade ringarne blifvit för honom uppvisade, hvilket — — måste antagas hafva skett i ändamål af deras inlösande för statens räkning, ehuru sådant inlösande ej egt rum, pröfvar häradsrätten rättvist åtalet att ogilla.»

Detta utslag är undertecknadt af ordinarie domhafvanden Carl B. Hasselrot.

Innan jag går vidare, vill jag framhålla några förhållanden, som, enligt min åsigt — jag är icke jurist —

borde hafva ådragit sig såväl åklagarens som domstolens uppmärksamhet.

Den omständighet, att röset förut var rubbadt, berättigade icke till fortsatt rubbande.

Svaranden säger sig hafva hittat en ring, hans två arbetare två, att han som icke egde mera än en tredjedel af fyndet, ej egde rätt att disponera öfver andras tillhörighet. Svaranden lät det oaktadt arbetarne — enligt hans senare skrifvelse — disponera öfver hela fyndet. Svaranden säger sig omedelbart efter anträffandet af benen och ringarne hafva upphört med bortkörandet af sten. Vittnena uppgifva, att bortkörandet fortgick derefter under ett par dagar.

Att röset ej blifvit vid laga skifte undantaget betyder intet, då det i alla händelser står under lagens skydd.

Att röset ej omtalas i Ahlqvists beskrifning om Öland, betyder intet, ty detta arbetes uppgifter om fornlemningarna ega ej laglig beviskraft.

Landshöfdingens sjukdom kunde ej hindra fyndets öfverlemnande i landskansliet.

Här föreligger det factum, att en bonde, som, såvidt jag känner allmogen på Öland, väl vet hvad som är en fornlemning, åverkat ett röse. Om han vid början af denna åverkan verkligen var okunnig derom, att röset var en fornlemning, måste fyndet af benen hafva öfvertygat honom derom och tvungit honom till afbrytande af arbetet. Han säger sig visserligen hafva efter benens anträffande inställt bortkörningen af stenarne, men hans två arbetare motsäga honom i detta afseende.

Ena gången säger sig svaranden disponera öfver en tredjedel af fyndet, andra gången säger han, utan ogillande, att arbetarne disponerat öfver hela fyndet.

Att de tre ringarne voro hembjudna är en sak. Att de af ombudet togos tillbaka är en annan sak. Att de

funnits genom ödeläggande af ett grafröse är en tredje sak, rörande hvilket lagens föreskrift är tydlig.

Allt detta borde, såsom nyss sades, hafva ådragit sig åklagarens och domstolens uppmärksamhet.

Så snart jag hade fått del af utslaget, remitterade jag handlingarne till docenten Sven Söderberg, som genom undersökningar af fornminnena på Öland gjort sig kompetent att yttra sig i frågan. Hans utlåtande lyder på följande sätt:

»Till Riksantiqvarien.

De till mig remitterade handlingarna i Egbymålet återsändas härmed och får jag, då mitt utlåtande blifvit begärdt, vördsamt anföra följande.

När jag sistlidne september uppehöll mig på Öland för anställande af arkeologiska undersökningar, besökte jag kamrer E. Melander i Borgholm och såg hos honom trenne bronsringar, som uppgåfvos nyligen hafva blifvit hittade i Egby socken vid öppnande af ett grafröse. Då jag misstänkte att en öfverträdelse af lagen om fasta fornlemningars fredande blifvit begången, begaf jag mig till Egby, åtföljd af kamrer Melander samt rektor Ekman från Borgholm. Vid förfrågningar i byn upplystes det, att ringarne blifvit hittade af hemmansegaren August Persson å Egby nr 4. Denne blef då af oss uppsökt och han omtalade, att han, som nyligen skiftat utmarkslott med sin granne, föregående vinter (1886) skulle hägna för sin lott, att han då tagit sten från ett större stenröse på utmarken samt dervid påträffat *ben* samt *fyra bronsringar*, nämligen de tre, som herr Melander köpt, samt en fjerde, som han ännu hade i sin ego. Till att använda stenen i röset för hägnadens uppförande hade grannen, som förut bortfört en del af röset, uppmuntrat honom. Tillika omtalade August Persson, att han var stämd af kronofogden för sitt tilltag och följande dag skulle svara derför vid tinget. — Ledsagade af August

Persson besökte vi den skadade fornlemningen. Den ligger omkring en half timmes väg öster om Egby by samt ett par hundra famnar från Östersjöns strand. Fornlemningen utgjordes af ett ganska stort stenröse, bestående till större delen af kullerstenar af granit samt till en mindre del af kalkstensflisor. Då det var oskadadt, hade det haft en omkrets af 75 steg; höjden hade icke varit under fyra fot. Södra hälften var nu bortförd; stenarne å södra kanten voro tydligen borttagna för längre tid sedan, under det spåren af den öfvergångna åverkan i öfrigt voro temligen färska. I centrum stod en kalkstensflisa upprätt, förmodligen en lemning efter en grafkista. Här hade också enligt August Persson ringarna samt en del ben blifvit funna, liggande på den ursprungliga jordytan. Benen hade A. P. hopsamlat och gömt under några kalkstensflisor i kanten af röset, der de nu återfunnos. De befunnos utgöra ett *ganska väl bevaradt qvinnoskelett.* Då jag tillfrågade A. P., om han icke haft kännedom om att sådana rösen brukade vara fornlemningar, förklarade han, att han var endast en okunnig bonde, som icke hade någon insigt i dylika ting. På min föreställning, att han bort kunna inse, att ett röse af detta slag måste hafva af menniskor blifvit hopkastadt för något ändamål, och att han åtminstone bort kunna misstänka, att det var en fornlemning, förklarade han, att han trott det vara en vårdkase, uppförd till att vägleda sjöfarande. Då jag ytterligare förestälde honom, att han vid benens påträffande bort begripa, att det var en graf och derför då genast bort upphöra med arbetet, svarade han, att han ej förstått, att benen voro menniskoben.

På grund af hvad jag sålunda kunnat i saken utforska samt på grund af min erfarenhet om den öländska allmogens kännedom om öns fornlemningar, vågar jag såsom mitt omdöme uttala: att man har skäl miss-

tänka, att August Persson åtminstone anat att det ifrågavarande stenröset var ett griftrös, som han icke utan föregående anmälan och erhållet tillstånd hade rätt bortföra. Åfven om August Persson icke kan anses vara öfverbevisad om, att han haft klar för sig den i fråga varande fornlemningens rätta natur, har han dock icke varit okunnig om, att det var verkligen en fornlemning af ett eller annat slag. Kristianstad 29 dec. 1886.

Sven Söderberg.»

Detta yttrande, som obestridligen är mycket upplysande, meddelar underrättelsen, att fyra ringar hittats. Om den fjerde ringen har inför tinget hvarken svaranden eller vittnena yttrat ett ord. Det oaktadt anser jag hr Söderbergs uppgift vara fullt korrekt.

Jag mottog hr Söderbergs utlåtande den 30 december. Samma dag aflät jag till Konungens Befallningshafvande i Kalmar län följande skrifvelse:

»Till Konungens Befallningshafvande i Kalmar län.

Med återsändande af utdragen af Ölands Norra Mots dombok rörande målet mot Lars August Persson i Egby angående åverkan på fornlemning får jag hemställa att Konungens Befallningshafvande ville utse lämplig person att vid Göta Hofrätt öfverklaga Häradsrättens frikännande utslag. Jag får dervid anhålla att någon annan för ändamålet utses än kronofogden m. m. J. H. Eneman.

Skälen för denna senare anhållan äro följande. Eneman har tydligen ytterst lamt fullföljt det honom lemnade uppdraget. Intet har blifvit gjordt för att konstatera, att det var en fornlemning som blifvit rubbad — derpå grundar sig delvis det frikännande utslaget. Intet har blifvit gjordt för att bevisa, att L. A. Persson vetat eller *bort* veta, att röset i fråga var en fornlemning — derpå grundar sig äfven utslaget. Endast två vittnen hafva blifvit inkallade, nämligen de två karlar, som arbetat för svaranden och som derföre torde hafva varit

angelägna om ett frikännande utslag. Intet har blifvit gjordt, för så vidt protokollen visa, för att bemöta svarandens yttranden, såsom att *röset icke kunde vara en fornlemning*, då det, i sådant fall, måst, enligt § 6 i Kongl. Förordningen af den 29 november 1867, hafva blifvit frånskiftadt — i strid mot denna uppfattning visar den anförda § tydligt, att icke alla fornlemningar kunna frånskiftas och att de, äfven när de icke äro frånskiftade, fortfarande stå under lagens skydd —, att röset i fråga icke kunde vara en fornlemning, alldenstund det icke omtalas i Ahlqvists Ölands beskrifning — denna bok upptager ej alla öns fornlemningar —, att fyndet ej borde till Statens Historiska Museum utlemnas, emedan man der hade bjudit mindre än andra personer — under det att fornsaker, som hittats vid förödelse af en fast fornlemning icke skola hembjudas, utan *aflemnas*, då det blir föremål för särskild pröfning, huruvida någon lösen bör gifvas, — att de funna ringarne ej kunde aflemnas i landskansliet, emedan landshöfding Edelstam var sjuk, att hittaren *förmodligen anseende tio kronor vara för låg ersättning, från Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien återfordrat fyndet* — under det i verkligheten de personer, som i Statens Historiska Museum utbjödo fyndet, aldrig aflemnade det, utan förklarade sig ej hafva rätt att lemna det för tio kronor. Ej heller har ombudet fäst sig vid L. A. Perssons tvetalan, då han den 8 september erkänner sig hafva anträffat en del af fyndet, men den 1 november uppgifver sig ej hafva hittat något.

Derest ombudet efter första rättegångsdagen hade vändt sig till mig med begäran om upplysningar i frågan, hade ej rättegången blifvit fullföljd på sådant sätt som nu skett.

Att det ifrågavarande röset är en fornlemning, är fullkomligt obestridligt. Detta framgick af de upplysningar, som lemnades af dem, som i Statens Historiska

Museum utbjödo fyndet. Det framgår af bilagda yttrande af docenten S. Söderberg.

Att svaranden afvetat, att röset var en fornlemning är, trots hans bestridande, ytterst sannolikt. Jag har aldrig funnit allmogen på Öland okunnig om hvad som är fornlemningar.

Svaranden borde hafva insett, att han rubbat en fornlemning, när han i röset hittade ben och fornsaker samt, efter hvad af Söderbergs rapport framgår, äfven en hällkista, och då genast hafva upphört med arbetet. Han uppgaf äfven den 8 september att så skett, men vittnena uppgåfvo den 3 november att arbetet åtminstone följande dag blifvit fortsatt — en olikhet i uppgift, som ej uppmärksammats af ombudet eller domstolen. Svarandens senare förevändning, att han ej visste om benen voro menniskoben är orimlig, då en bonde vid någon ålder icke gerna kan taga miste om ett nästan fullständigt bevaradt menniskoskelett — jämför Söderbergs rapport.

Enligt min uppfattning bör å svaranden yrkas böter, hvilka torde böra öfverstiga 16 kronor, det belopp som erhållits för de olaga sålda ringarne, samt förpligtigande att återställa den del af fornlemningen, som ligger å hans egor. Äfvenledes bör yrkas, att fyndet förklaras skola till Statens Historiska Museum aflemnas, hvarvid det blir hittarens ensak att söka återförvärfva det från nuvarande innehafvare. Stockholm den 30 december 1886.

Hans Hildebrand.»

K. Göta Hofrätt fälde den 24 oktober 1887 följande utslag:

»Kongl. Hofrätten, som tagit handlingarnes innehåll i öfvervägande och lemnar klagandens vilkorligen framställda begäran om målets återförvisning till Häradsrätten utan bifall, finner skäl icke hafva förekommit, ledande till ändring i öfverklagade utslaget.»

Hans Hildebrand.

Uppsala domkyrka och hennes grafvar.

1.

Till Konungens Befallningshafvande i Uppsala län.

Som i allmänna tidningar uppgifvits, att icke endast de kongl. grafvarne i det så kallade Gustavianska koret i Uppsala domkyrka blifvit öppnade, utan ock att hvarjehanda föremål blifvit ur kistorna upptagna, får jag å embetets vägnar anhålla att genom Konungens Befallningshafvandes benägna försorg erhålla upplysning, huruvida denna uppgift är med verkliga förhållandet öfverensstämmande samt, i sådant fall, hvilken myndighet förordnat om denna undersökning och detta borttagande af föremål ur kistorna, samt huruvida någon å statens vägnar öfvervarit grafo̊ppningen och medgifvit smyckenas borttagande och huruvida någon blifvit förordnad att vid undersökningen göra nödiga vetenskapliga iakttagelser.

Äfven anhåller jag att få mottaga en detaljerad rapport öfver undersökningen samt förteckning öfver de ur kistorna upptagna föremålen.

Som jag har anledning att antaga, att Högvördiga Consistorium i Uppsala icke om de förändringar, som skola göras med Uppsala domkyrka eller dess minnesmärken under nu pågående restauration, gjort sådan anmälan som den nådiga förordningen af den 29 november 1867 föreskrifver — åtminstone har icke vederbörande myndighet blifvit rörande en sådan anmälan hörd — får jag anhålla, att Konungens Befallningshafvande ville förskaffa mig, som är pligtig att öfvervaka efterlefnaden af nämda förordning, upplysning, huruvida en sådan anmälan om åtmin-

stone de förändringar, som hädanefter komma att göras, är att förvänta. Stockholm den 8 november 1886.

Hans Hildebrand.

2.

Till Konungens Befallningshafvande i Uppsala län.

Sedan jag den 24 nästlidne november på telegrafisk väg anhållit, att Konungens Befallningshafvande ville med största skyndsamhet utfärda vitesförbud mot pågående eller tillämnad rubbning af grafvar i Uppsala domkyrka, har jag sex dagar senare erhållit underrättelse, att Konungens Befallningshafvande icke anser ifrågavarande vitesförbud lämpligen böra ifrågakomma, innan genom en af Konungens Befallningshafvande infordrad utredning ådagalagts, i hvilken mon ett sådant vitesförbud är af behofvet påkalladt.

Det är emellertid tre fakta, som äro konstaterade och derföre stå fullkomligt oberoende af all utredning, nämligen:

att Kongl. Maj:t i den nådiga förordningen af den 29 november 1867 förordnat, att äldre kyrkor, utmärkta genom ovanligt byggnadssätt eller åldriga arkitektoniska prydnader — till sådana kyrkor måste Uppsala domkyrka räknas — eller vid hvilka något historiskt minne är fästadt — äfven detta gäller Uppsala domkyrka — må ej nedbrytas eller förändras innan anmälan i vederbörlig ordning blifvit hos Kongl. Maj:t gjord, på det Kongl. Maj:t, efter vederbörandes hörande, må efter omständigheterna kunna afgöra hvad som bör bibehållas eller genom afteckning och beskrifning åt efterverlden bevaras innan nedbrytning eller ändring företages, äfvensom att samma lag gäller äldre grafvårdar och andra fasta minnesmärken, som i kyrka finnes,

att partiel nedbrytning och förändring af Uppsala domkyrka påbörjats, samt

att den i nyss anförda paragraf omförmälda anmälan det oaktadt ännu icke till Kongl. Maj:t inkommit, efter upplysning, som blifvit mig officielt meddelad af Kongl. Ecklesiastik-Departementets registrator.

Den 8 nästlidne november anhöll jag, att Konungens Befallningshafvande ville till Consistorium i Uppsala göra påminnelse om skyldigheten att med sådan anmälan inkomma, och erhåller jag af Konungens Befallningshafvandes skrifvelse underrättelse, att denna påminnelse blifvit lemnad, men det oaktadt har ännu i dag sådan anmälan icke blifvit gjord, under det arbetet i domkyrkan fortsättes.

Af denna anledning får jag, på grund af embetspligt, hvilken ålägger mig, bland annat, att öfvervaka efterlefnaden af åberopade Kongl. förordning, med förnyande och utvidgande af min den 24 sistlidne november gjorda hemställan, anhålla att Konungens Befallningshafvande ville utfärda vitesförbud för allt sådant arbete, i hvilket ingår nedbrytning eller förändring af Uppsala domkyrka samt dennes äldre grafvårdar och andra fasta minnesmärken intill dess föreskrifven anmälan blifvit hos Kongl. Maj:t gjord och Kongl. Maj:t kunnat afgöra hvad som bör bibehållas eller genom afteckning och beskrifning åt efterverlden bevaras *innan* nedbrytning eller ändring företages. För den händelse Konungens Befallningshafvande icke finner utfärdandet af ett sådant förbud lämpligt, får jag anhålla att derom blifva skyndsammast underrättad, på det jag må komma i tillfälle att i vederbörlig ordning öfverklaga Konungens Befallningshafvandes i sådan riktning fattade beslut.

Äfven får jag anhålla, att Konungens Befallningshafvande ville infordra och mig meddela upplysning i följande frågor:

1. Hvilka grafkor hafva blifvit rubbade i domkyrkans vestra ända, när började och när afslutades dessa rubbningsåtgärder och huru pass omfattande voro de?

2. Har i det Svebiliska grafkoret locket af en kista blifvit genom åverkan under arbetet krossadt? och, i sådant fall, hvilken kista?
3. Hafva i det Skytteska grafkoret arbetare uppehållit sig i omedelbar närhet af der förvarade dyrbara kistor? samt
4. Hafva i ett grafkor, då gaslysning infördes i domkyrkan, kistorna blifvit rubbade och, på ett om allt annat än pietet vittnande sätt, blifvit uppstaplade, och, derest detta är händelsen, i hvilket grafkor?

Stockholm den 1 december 1886.

Hans Hildebrand.

3.

Till Magistraten i Upsala.

I skrifvelse den 18 dennes hafven I — sedan Länsstyrelsen uti en den 12 s. m. till Eder aflåten skrifvelse anfört, att Riksantiqvarien hos Länsstyrelsen anhållit om upplysning, huruvida den i allmänna tidningarna förekommande uppgift, att icke blott de kongl. grafvarna i det s. k. Gustavianska koret i Upsala domkyrka blifvit öppnade, utan äfven att hvarjehanda föremål blifvit ur kistorna upptagna, vore med verkliga förehållandet öfverensstämmande, hvarjemte Riksantiqvarien för sådan händelse begärt underrättelse om hvilken myndighet förordnat om denna undersökning och detta borttagande af föremål ur kistorna, samt huruvida någon å statens vägnar öfvervarit grafföppningen och medgifvit smyckens borttagande, samt huruvida någon blifvit förordnad att vid undersökningen göra nödiga vetenskapliga iakttagelser; i anledning hvaraf Länsstyrelsen anmodat Eder att om berörda förhållande låta anställa undersökning — till fullgörande af denna Länsstyrelsens anmodan anhållit, att Domkapitlet ville till Eder inkomma med fullständig och detaljerad

upplysning i ofvan berörda hänseenden samt dervid foga af Länsstyrelsen tillika fordrad förteckning öfver de ur kistorna upptagna föremålen.

Med anledning häraf får Upsala Domkapitel, som författningsenligt eger att i närmaste hand öfvervaka och vårda Upsala Domkyrka och dess tillhörigheter, hvartill jemväl nu i fråga varande grafvar och föremål äro att hänföra, samt för sådant ändamål så väl i allmänhet som i särskildt förekommande fall vidtaga de åtgärder, som finnas vara af omständigheterna påkallade, meddela följande, nemligen dels afskrift af protokollet, hållet i Upsala Domkapitel å följande dagar innevarande år:

Den 15 september.

§ 870.

»S. D. Med anledning af domkyrkosysslomannens framställning angående ransakning efter och »upptagande af alla möjligen i de lättast tillgängliga »grafkoren, nemligen de Gustavianska och Oxen»stjernska, befintliga dyrbarheter, som en under nu »pågående restaurationsarbeten i domkyrkan skäligen »påkallad försigtighetsåtgärd, beslöts till en början in»hemta arkitekten Langlets yttrande.»

Den 22 september.

§ 900.

»S. D. Sedan arkitekten Langlet förklarat sig »lika med domkyrkosysslomannen anse försigtigheten »under nu pågående arbeten i domkyrkan fordra, att »de dyrbarheter som möjligen kunde finnas i en del »grafvar, förflyttades derifrån till säkrare förvarings»rum, beslöt Domkapitlet anmoda domprosten Torén, »att om undersökning i detta afseende gå i författ»ning med biträde af domkyrkosysslomannen och den »eller de personer för öfrigt, som ansåges erforder-

»liga, och berättelse om förloppet till Domkapitlet af- »gifva».

Dels en till Domkapitlet den 3 dennes inkommen, så lydande handling:

»År 1886 den 2 oktober sammanträdde i Upsala »domkyrka domprosten doktor C. A. Torén och t. f. »domkyrkosysslomannen E. G. Schram enligt Domka- »pitlets uppdrag samt, såsom af domprosten Torén »tillkallade vittnen, domkyrko vice pastorn H. D. Jan- »son, kongl. arkitekten E. V. Langlet, bibliotekarien »doktor Cl. Annerstedt och stadsingeniören L. F. Våhl- »berg, för att, i enlighet med Domkapitlets den 22 »september s. å. fattade beslut, anställa ransakning »efter och ur kistorna i Gustavianska och Oxenstjern- »ska grafkoren upptaga der befintliga dyrbarheter, »hvarvid här nedan uppräknade saker upptogos och »inlades i det väggfasta skåpet i den gamla sakristian:

I. *Gustavianska grafkoret.*

a) Konung *Gustaf I:s* kista.

1) *Krona* af förgyldt silfver; ovanligt låg pannring af sammanhängande blad.
2) *Spira* af dito; afslutas upptill med en krona, å hvilken finnas 2 uppböjda och 3 nedböjda blad.
3) *Svärd*, bestående af:
 α) fäste af jern med guldtråd,
 β) dithörande öfverdrag af rikt graverad silfverplåt,
 γ) parerstång i 2 stycken af silfverplåt,
 δ) öfre stycket af slidbeslaget af silfverplåt.
4) Ett *band* af guldbrokad.

b) Drottning *Katarinas af Sachsen-Lauenburg* kista:

5) *Krona* af förgyldt silfver, korsande band af samma metall med klot och kors; ett stycke af fodret af guldbroderadt rödt siden.

6) *Spira*, till alla delar lika med Gustaf I:s.

c) Drottning *Margaretha Lejonhufvuds* kista.

7) *Krona* af förgyldt silfver; 8 fristående blad och mellansittande ornament, äfven fria; upptill klot med kors.
8) *Spira* af förgyldt silfver, afslutas upptill med en krona, öfver och under hvilken finnas 3 uppböjda och 3 nedböjda blad (mindre än Gustaf I:s).
9) Ett *band* af guldbrokad.

d) Drottning *Katarina Stenbocks* kista.

10) En mindre *krona*, besatt med hvita perlor.

e) Konung *Johan III:s* kista.

11) *Svärdfäste* af jern, öfverspunnet med flätad guldtråd; knapp af jern; ett förvittradt stycke af klingan, 2 lösa bitar.
12) *Ett par skor* med sulor af förgyldt silfver och öfvertyg af brun sammet.

f) Drottning *Gunilla Bjelkes* kista:

13) *Krona* af förgyldt silfver, sammanhängande bladkrans med ovanligt smala band (dubbelt så hög som Gustaf I:s).
14) *Spira* af dito, utan krona, slutar i en spets.
15) *Riksäpple* af dito.

II. *Steenbockska grafkoret.*

16) Fingerring af guld, märkt med bokstäfverna S. S. J. × H. S. BB. × upptagen ur grefvinnan Brita Steenbocks, född Bjelke, kista, hvilken i anseende till den pågående kyrkorestaureringen var inflyttad i det *Oxenstjernska* grafkoret.

Som ofvan

Er. Gust. Schram.»

Härtill inskränka sig alltså de af Domkapitlet af förut berörda tvingande anledning vidtagna åtgärder, hvilkas beskrifning i allmänna tidningar uppkallat herr Riksantiqvarien till de utomordentliga mått och steg, som nu från hans sida vidtagits, såsom om här förelåge öfverträdelse af kongl. förordningen den 29 november 1867, angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande. Redan förut hafva de kongl. kistorna under det s. k. Gustavianska grafkoret blifvit öppnade, såsom då, efter hvad för allmänheten icke är obekant, dessa grafvar år 1869 öppnades och förevisades för dåvarande H. M. Konung Carl XV jemte H. K. H. Kronprinsen af Danmark. Och hvad Stenbockska grafhvalfvet beträffar, så har detsamma likasom tre andra grafhvalfs öppnande för tillfället egt rum, enligt den af Kongl. Maj:t faststälda restaureringsplanen, för ett förstärkande af kyrkomuren i närheten af och omkring södra tornet och nödvändiggjort kistornas undanflyttande, likaledes för tillfället, till annat förvaringsrum eller deras skjutande till sidan i ett af grafhvalfven. Att detta skett med nödig varsamhet och under behörig tillsyn, likasom att allt skall efter murningsarbetenas afslutande återställas i sitt förra skick, behöfver icke försäkras. Alla der befintliga kistor hafva befunnits vara, likasom de fortfarande äro, tillslutna med undantag af den i Stenbockska grafhvalfvet *med lossnadt lock påträffade* grefvinnan Brita Stenbocks, f. Bjelke, kista, ur hvilken vid sådant förhållande den under nr 16 enligt ofvan intagna protokoll för den 2 sistlidne oktober antecknade fingerring af guld tillvaratagits.

Således har ingen öfverträdelse nu egt rum af ofvan anförda författnings § 9, ty här är ingenting af hvad deri omförmäles nedbrutet, förändradt eller utplånadt. Icke heller har någonting skett, som står i strid med den vård om kyrkans dyrbarheter, som enligt samma förordning § 10 åligger kyrkans föreståndare, som här är Domka-

pitlet, då Domkapitlet ju icke kan misstänkas för afsigt att afhända kyrkan dessa dyrbarheter, hvilket i sist anförda § är förbjudet. Att vid tillfället, då dyrbarheterna förflyttades till ett under restaureringsarbetets pågång säkrare förvaringsrum, för att, sedan behofvet deraf upphört, åter på sina behöriga platser nedläggas, hafva någon å statens vägnar närvarande eller att till åtgärden förskaffa sig särskildt medgifvande ålåg icke Domkapitlet, ej heller kunde någon persons närvaro dervid, för att göra vetenskapliga iakttagelser, anses vara af omständigheterna påkallad. Upsala den 24 november 1886.

På Domkapitlets vägnar:

A. N. Sundberg.

E. R. Henschen.

4.

Till Konungen.

I de allmänna tidningarna fann jag förliden höst en beskrifning, huru den Gustavianska grafven i Uppsala domkyrka var inrättad, men denna beskrifning var så affattad, att jag antog den vara hemtad från en gammal beskrifning öfver någon tidigare grafundersökning, hvadan jag ej härvid fäste någon vidare uppmärksamhet.

Sedermera fann jag, likaledes i de allmänna tidningarna, en redogörelse för öppnandet af hvarjehanda kongl. kistor i de grafkor, som tillhöra Uppsala domkyrka, äfvensom en uppgift, att flere dyrbarheter blifvit ur kistorna upptagna och annorstädes förvarade. Då dispositionsrätten öfver de kongl. grafvarne svårligen kan tillerkännas någon myndighet i Uppsala, då också tidigare — på grund deraf — vederbörande hos Eders Kongl. Maj:t gjort framställning äfven rörande sådan rubbning af de kongl. kistorna, som måste anses obetydlig i jämförelse med den nu i tidningarna omtalade, då icke längre tillbaka än år

1859 det ansågs behöfvas Kongl. tillåtelse för att, af vetenskapligt intresse, öppna en svensk konungs kista i Riddarholmskyrkan, då det torde få anses oerhördt i hvilket bildadt land som helst att någon konungagraf undersökes utan regeringens vetskap och annorledes än af en kommission af sakkunnige, fann jag det nödigt att här å embetets vägnar gripa in och anhöll i skrifvelse af den 8 sistlidne november, att Konungens Befallningshafvande i Uppsala län ville låta utröna, om en undersökning af de kongl. kistorna hade skett, hvilken myndighet derom förordnat, hvilken erhållit förordnande att å statens vägnar närvara, hvilken fått uppdrag att tillvarataga de vetenskapliga intressena; jag begärde att få del af det vid unsökningen förda protokollet, äfvensom att få en fullständig förteckning å de ur kistorna upptagna föremålen — allt detta senare under förutsättning, att min första fråga måste jakande besvaras.

Det är i morgon en månad, sedan skrifvelsen med dessa frågor afgått, den lär ha remitterats till magistraten i Uppsala, men jag har ännu icke erhållit något svar. I den skrifvelse från Uppsala domkapitel, som här nedan omtalas, nämnes om rubbningen af konungagrafvarna icke ett ord. Då emellertid, hvarken omedelbart efter notisens förekomst i tidningarne eller efter det jag begärt undersökning i saken, någon vederläggning blifvit gjord eller ens försökt, måste jag antaga, att de kongliga kistorna verkligen blifvit öppnade och att dessa beröfvats en del af deras innehåll. Det är dock icke denna tilldragelse, som för närvarande i främsta rummet föranleder mig att, å embetets vägnar, vända mig till Eders Kongl. Maj:t.

I samma skrifvelse, af den 8 november, anhöll jag äfven, att Konungens Befallningshafvande ville hos Domkapitlet i Uppsala göra framställning, huruvida, derest — hvilket jag hade grundad anledning antaga vara händelsen — anmälan om de ändringar af Uppsala domkyrka

och hennes minnesmärken, som kunde blifva en följd af den påbörjade restaurationen, icke blifvit hos Eders Kongl. Maj:t gjord, sådan anmälan åtminstone af de förändringar, som hädanefter komma att göras, vore att förvänta.

Vid pass fjorton dagar senare, den 24 november, erhöll jag af fullt tillförlitlig person underrättelse, att i sammanhang med undersökningen af kyrkans grundmur i närheten af det sydvestra tornet tvänne grafvar blifvit öppnade, att i den ena, genom ovårdsam behandling, ett kistlock blifvit illa åtgånget, att i den andra arbetare voro sysselsatta alldeles invid dyrbara kistor, hvilka under det pågående arbetet lätt kunde skadas, hvarjämte arbetarne lätt kunde från dessa kistor aflägsna hvarjehanda pryd- nader, äfvensom att golfstenar blifvit uppbrutna i ett vid sidan liggande grafkor, hvadan anledning funnes, att äfven dettas innehåll skulle utsättas för skada. Jag behöfver icke utförligt framhålla, att arbetare icke alltid stå under nödig tillsyn. Någon dispositionsrätt öfver grafvar inne i kyrkan tillkommer, enligt nådiga förbudet af den 12 september 1783, de kyrkliga myndigheterna endast i det fall, att enskild persons graf fordrar reparation och underhåll, men detta af vederbörande arfvingar försummas.

På grund af denna anmälan anhöll jag samma dag telegrafiskt hos Konungens Befallningshafvande om ögonblickligt vitesförbud för fortsatta grafrubbningar, intill dess laga former blifvit iakttagna.

Som svar på mitt telegram erhöll jag sex dagar senare en skrifvelse, daterad den 29 november, i hvilken mig meddelades, att Konungens Befallningshafvande icke funnit lämpligt att utfärda det af mig begärda vitesförbudet, då dels en fullständig utredning vore att inom få dagar förvänta, dels Konungens Befallningshafvande enskildt varit i tillfälle att förskaffa sig underrättelse, att någon grafrubbning ej längre försigginge och att någon så-

dan ej under den närmaste tiden behöfde ifrågakomma. Af domkapitlets här nedan omförmälda skrifvelse, daterad den 24 november, — det vill säga samma dag som mitt telegram afläts — framgår att *då* fortgingo grafrubbningarna. Upphörandet skulle således hafva skett inemot den 29 november.

Efter mottagandet af denna Konungens Befallningshafvandes skrifvelse, aflät jag den 2 december en skrifvelse till Konungens Befallningshafvande, i hvilken jag framhöll, att, oberoende af all undersökning och utredning, voro tre fakta klara: 1:o ordalydelsen af nådiga förordningen af den 29 november 1867 § 9, i hvilken paragraf föreskrifves en underdånig anmälan om tillämnade ändringar; 2:o den omständigheten, att restaurationsarbetena i Uppsala domkyrka blifvit påbörjade; och 3:o att den nyss nämnda anmälan icke till Eders Kongl. Maj:t inkommit. I följd deraf och på grund af min embetspligt anhöll jag om vitesförbud för alla sådana åtgärder, som ledde till ändring af domkyrkan eller hennes minnesmärken intill den ifrågavarande anmälan blifvit gjord. Derjämte begärde jag infordrande af upplysningar rörande dels grafrubbningarna i kyrkans sydvestra ända, dels en för mig anmäld grafrubbning, som lär hafva blifvit gjord i ett domkyrkans kor vid den tid, då gasledning infördes i kyrkan.

Innevarande dag har jag mottagit Konungens Befallningshafvandes svar, att han ej funnit sig kunna utfärda det af mig äskade förbudet. Som Konungens Befallningshafvande dervid åberopar sig på en bifogad skrifvelse från Domkapitlet, framkallad af min skrifvelse af den 8 november, möjligen äfven i någon mon af mitt telegram af den 24, måste jag här fästa mig vid detta Domkapitlets utlåtande. I förbigående vill jag endast omnämna, att Konungens Befallningshafvande i andra län beredvilligt utfärdat de af mig äskade vitesförbuden för kyrkors rifvande

och förändrande och derigenom satt mig i tillfälle att göra för kännedomen af vår forntid vigtiga iakttagelser.

Domkapitlet yttrar, att sedan Kongl. Maj:t den 30 januari 1884 gillat och stadfäst de af Öfverintendentsembetet gjorda ritningarna m. m. beträffande Uppsala domkyrkas restaurering och arbetet med denna tagit sin början, någon anledning icke gifvits till den af mig äskade anmälan hos Eders Kongl. Maj:t, enär nedbrytning eller förändring utöfver hvad den faststälda restaurationsplanen förutsätter och bestämmer, icke kommit i fråga eller företagits.

Det heter vidare i Domkapitlets skrifvelse, att den af mig åberopade författningen afser skydd mot förstöring af fornlemningar eller ovarsam framfart mot dem, och som Domkapitlet egnar uppmärksamhet åt vården af domkyrkan och hennes oskattbara minnen, borde det hafva varit fritaget från alla misstankar i detta hänseende.

Med afseende på detta senare anser jag mig pligtig framhålla, att sådana misstankar å min sida icke kunna anses oberättigade, alldenstund Uppsala Domkapitel icke åt domkyrkan och hennes minnesmärken egnat så noggrann omvårdnad som vederbort. Jag nöjer mig med att anföra tre sakförhållanden. När för en del år sedan domkyrkans södra portal restaurerades och der förekommande skulpturer ersattes med nya, hvilka, hurudana deras förtjenster än voro, icke kunde i intresse mäta sig med originalen, blefvo dessa original *icke* tillvaratagna, utan har jag på en auktion i Stockholm inköpt en reliefskulptur i original från denna portal, hvilken sålunda blifvit räddad, under det att de öfriga originalskulpturerna, så vidt jag vet, gått spårlöst förlorade. I Uppsala domkyrkas klädkammare förekommo dels en rik samling af messkläder, dels de så kallade Sturekläderna. Jag har med egna ögon sett en der förvarad messdrägt, från hvilken stora stycken blifvit bortklippta för att säljas som suvenirer åt besö-

kande; också finnas åtminstone i två samlingar, en inländsk och en utländsk, flikar från drägter i Uppsala domkyrkas klädkammare. Först sedan jag hade väckt fråga om dessa drägters deponerande i Statens Historiska Museum, blefvo de föremål för nödig omvårdnad af Domkapitlet. När på grund af Eders Kongl. Maj:ts nådiga befallning Sturekläderna öfverlemnades till Statens Historiska Museum, märktes å dessa beklagliga spår af besökandes eller sannolikare suvenirsäljares saxar. Sedan öfverlemnandet skedde har jag från Domprosten mottagit ett stort stycke af en röd ylletröja med knappar, hvilket blifvit taget från Sturekläderna och efter den första innehafvarens död af de efterlefvande återstäldes. *Af det plagg, till hvilket detta stycke hörde, hafva alla öfriga delar funnit användning som suvenirer eller på annat sätt förderfvats.* Som ett tredje exempel på bristande vård nödgas jag anse den i år försiggångna rubbningen af konungagrafvarna, hvilken jag tills vidare måste anse vara ett fullbordadt faktum. Enligt meddelanden från Öfverintendenten Zettervall har rubbningen af dessa grafvar i kyrkans östra del icke kunnat framkallas af de hittills pågående arbetena i den vestra ändan.

Det synes, som om Domkapitlet funnit ytterligare anstöt deraf att jag, när jag, hvilket var min rättighet, hyste misstankar mot dess omvårdnad af fornminnena, icke vände mig med en fråga till Domkapitlet, utan till Konungens Befallningshafvande. Den nådiga förordningen af år 1867 ger mig rätt att vända mig såväl till den ena som till den andra myndigheten. Erfarenheten har lärt mig, att icke begära upplysningar direkt af den myndighet, mot hvilken jag möjligen kan komma i tillfälle att framställa ansvarsyrkande.

Med anledning af Domkapitlets yttrande i hufvudfrågan, hvilket synes antyda en viss okunnighet rörande lagstiftningen i detta afseende, finner jag mig förpligtad att anföra följande.

Domkapitlet anser sig icke hafva i den syftning, som jag framhållit, behöft eller behöfva göra något af den grund, att Eders Kongl. Maj:t år 1884 fastställt restaurationsplanen.

Den nådiga förordningen af den 31 juli 1776 föreskrifver, att kyrkor ej få byggas utan att ritningar m. m. blifvit af Eders Kongl. Maj:t faststälda. Det nådiga cirkuläret af den 16 november 1854 utsträcker denna föreskrift till reparationer. På grund af dessa föreskrifter har Domkapitlet sökt fastställelse på ett restaurationsförslag och denna fastställelse har blifvit gifven. Denna nådiga fastställelse innebär medgifvande af hvarjehanda förändringar.

Men nu har Eders Kongl. Maj:t — hvilket Domkapitlet alldeles förbisett — i den nådiga förordningen af den 29 november 1867 § 9, således senare än både 1776 och 1854, föreskrifvit att sådan förändring af kyrka eller fast minnesmärke i kyrka icke får ske utan att anmälan särskildt blifvit gjord om *ändringen*, på det Eders Kongl. Maj:t måtte komma i tillfälle att, efter vederbörande (antiqvarisk) myndighets hörande, afgöra hvad af det, som är föreslaget att ändras, skall bibehållas — *detta*, men endast detta, förfaller här i det närmaste, då en del ändringar genom den i nåder faststälda planen blifvit medgifna — eller före förändringen *genom afteckning och beskrifning åt efterverlden bevaras.* Detta lagstadgande, hvars vishet och gagnelighet ej nog kan framhållas, är tydligen ett komplement till förordningen af år 1776 och cirkuläret af år 1854, och då i § 9 af 1867 års förordning intet undantag göres för Uppsala domkyrka, är tydligen Uppsala Domkapitel skyldigt att ställa sig denna föreskrift till efterrättelse. Iakttagandet af denna föreskrift är i detta fall så mycket vigtigare, som Uppsala domkyrka är ett arbete icke af en mannaålder, utan af århundraden och är hvart århundrades af fromma och vackra afsigter besjälade arbete

värdt efterkommandes erkännande och bör, innan det försvinner för en efter enhetlig plan utförd restauration, åtminstone genom bild och noggrann beskrifning åt efterverlden bevaras.

Att Domkapitlet, äfven efter min påminnelse af den 8 november, icke satt sig in i betydelsen af detta lagstadgande, framgår otvetydigt deraf, att det i dess skrifvelse heter, att sedan restaurationsplanen blifvit af Eders Kongl. Maj:t fastställd och *restaurationsarbetet börjat*, ingen anledning fanns till den af mig äskade anmälan. Denna anmälan skulle, enligt uttrycklig lag, hafva varit gjord *innan restaurationsarbetet började*s. För att afhjelpa detta fel var det, som jag begärde afbrott i arbetena, intill dess den anmälan, som borde hafva varit gjord, innan det första arbetet började*s*, blifvit till Eders Kongl. Maj:t inlemnad och Eders Kongl. Maj:t med anledning af denna, efter vederbörandes hörande, fattat beslut.

Det finnes i detta sammanhang en omständighet, som är värd att framhållas. Genom de åtgärder jag under min embetsförvaltning vidtagit, har det lyckats att framkalla talrika anmälningar om afsedda förändringar af kyrkor och delar af kyrkor. Men som dessa anmälningar dock icke äro så allmänna som de borde och som derigenom att dessa anmälningar vanligen komma först i sista stund, sedan Eders Kongl. Maj:ts stadfästelse till det nya, som skall åstadkommas, blifvit gifven, Eders Kongl. Maj:ts rätt att bestämma hvad som bör bibehållas, i någon mon bindes genom den redan gifna stadfästelsen af det nya, som skall träda i stället för det gamla, anhöll Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, på min hemställan, i en skrifvelse som är intagen å s. 1 och 2 af bilagan, att Domkapitlen ville påminna vederbörande om vigten af att göra anmälningen om afsedda ändringar i god tid, ja att de kunna med fördel göras redan innan ritningarna till det nya blifvit af Eders Kongl. Maj:t faststälda. Här är

således tydligen skilnad gjord mellan *anmälningen* om ändringen och den på grund af *ansökan* gifna stadfästelsen af det nya förslaget.

Denna Akademiens skrifvelse af den 3 februari 1885 har kommit Uppsala Domkapitel till handa, ty den finnes införd i »Uppsala Domkapitels cirkulär» för år 1885 nr 2 s. 12. Att Domkapitlet tagit kännedom om dess innehåll framgår deraf, att den »meddelas till vederbörandes uppmärksammande och iakttagande». Att likväl Domkapitlet ej heller då hade fullt klart för sig innehållet af § 9 af nådiga förordningen af år 1867, framgår deraf, att det på uppgifna ställe talar uteslutande om anmälningar till Akademien. Nämda § talar om anmälningar till Eders Kongl. Maj:t. Någon skada är emellertid icke vållad härigenom, ty det är afgjordt en fördel om alla ändringar af kyrkor anmälas. När till Akademien inkommer anmälan om ändring af en kyrka, som enligt nämde paragraf skulle, på grund af kyrkans beskaffenhet, vara gjord hos Eders Kongl. Maj:t, har Akademien alltid för Eders Kongl. Maj:t i underdånighet anmält ärendet.

Ehuru jag icke kan hysa minsta tvifvel rörande riktigheten af min ofvan gjorda framställning, anser jag mig böra här framhålla följande, som är mycket belysande för frågan. Nådig fastställelse hade blifvit gifven för uppförande af en ny kyrka i Tranås i Skåne och för partiel ombyggnad af kyrkan i Trelleborgs stad. Utan föregående anmälan om den tillämnade förändringen af det bestående började rifningen af Tranås kyrka år 1880, af vissa delar af Trelleborgs kyrka år 1881. När under rifningen af den förra målningar upptäcktes under kalkrappningen, men först då, gjordes anmälan. Om Trelleborgs kyrka gjordes ingen anmälan. Jag begärde och erhöll förbud för arbetenas fortsättande, jag förmådde vederbörande kyrkoherdar att under förbudstiden iakttaga den af lagen gifna föreskriften om anmälan. Genom bref af den 6 och den 27

maj 1881 täcktes Eders Kongl. Maj:t medgifva fortsättandet af de påbörjade arbetena, men *med förklarande af misshag* öfver det att lagens bud icke blifvit iakttaget. Det är samma lagbud, som Uppsala Domkapitel öfverträdt och det är denna öfverträdelse, som det i den bilagda skrifvelsen söker försvara.

Huru intressanta än Tranås och Trelleborgs kyrkor voro, Uppsala domkyrka och hennes minnesmärken äro af vida större betydelse. Det är derföre af så mycket större vigt att i detta fall den fosterländska forskningens intressen iakttagas i öfverensstämmelse med gällande lag.

Jag anser mig skyldig att framhålla en annan omständighet. I fall att Domkapitlet kan utan vidare sätta sig öfver iakttagandet af lagens tydliga bud, blir det omöjligt att verka för dettas efterlefnad i öfrigt.

På grund af hvad jag funnit mig, i följd af embetspligt, skyldig att anföra, får jag i underdånighet hemställa, att Eders Kongl. Maj:t ville, med underkännande af Konungens Befallningshafvandes afslag å mina framställningar, anbefalla upphörande af arbetena på Uppsala domkyrka intill dess den i § 9 af den nådiga förordningen af den 29 november 1867 föreskrifna anmälan blifvit till Eders Kongl. Maj:t ingifven och Eders Kongl. Maj:t med anledning deraf fattat nådigt beslut.

Konungens Befallningshafvandes i Uppsala län skrifvelse af den 3 december och Domkapitlets skrifvelse af den 24 november [här aftryckt nr 5] bifogas.

Underdånigst

Hans Hildebrand.

Stockholm den 7 december 1886.

5.

Till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala län.

I skrifvelse af den 12 dennes hafven I med anledning af Riksantiqvariens, under tillkännagifvande att anledning

skulle hafva förekommit till det antagande, att Domkapitlet i Upsala icke om de förändringar, som skola göras med Upsala domkyrka eller dess minnesmärken under den pågående restaurationen, gjort sådan anmälan, som i Kongl. förordningen den 29 november 1867 § 9 föreskrifves, framstälda anhållan, anmodat Domkapitlet att till Eder meddela den af Riksantiqvarien begärda upplysning, »huruvida», såsom orden lyda, »en sådan anmälan om åtminstone de förändringar, som hädanefter komma att göras, vore att förvänta.»

Till svar härå får Domkapitlet meddela, att sedan Kongl. Maj:t under den 30 januari 1884 i nåder gillat och stadfästat de af kongl. Öfverintendents-embetet uppgjorda ritningar med tillhörande kostnadsförslag beträffande Upsala domkyrkas restaurering, och arbetet dermed efter nödiga medels erhållande tagit sin början, ingen anledning till någon sådan ytterligare underdånig anmälan hos Kongl. Maj:t, som åberopade förordning föreskrifver, hittills gifvits, enär ännu icke någon nedbrytning eller förändring, utöfver hvad den faststälda restaurationsplanen förutsätter och bestämmer, kommit i fråga eller företagits hvilket gäller om såväl kyrkan sjelf som de i kyrkan förvarade grafvårdar och andra fasta minnesmärken, hvaribland endast *erkebiskopen Beronii minnesvård*, efter fullständig afritning, blifvit *för tillfället* nedtagen och flyttad till annat förvaringsrum i kyrkan. Huruvida samma minnesvård skall kunna till sin förra plats återflyttas och der åter uppsättas, efter murningsarbetets utförande, eller om den måste till annan plats förflyttas, är en fråga, som ännu icke kunnat eller kan Kongl. Maj:ts nådiga pröfning och afgörande underställas.

Till de misstänkta författningsvidriga rubbningarna lära icke heller rimligtvis kunna hänföras de likaledes *för tillfället*, med all nödig varsamhet och under fullt pålitlig tillsyn, företagna undanflyttningarna af likkistor i

några grafhvalf, der murningsarbeten till förstärkning af grunden längs en del af södra kyrko- och tornmuren måst jemlikt restaureringsplanen ega rum, hvarvid hvalfven delvis nedtagits. Dessa äro *Stenbockska* (*Menanderska*) grafven närmast södra tornet och erkebiskopliga *Svebiliska* grafven inuti sjelfva tornet, från hvilka båda grafvar kistorna blifvit undanförda till den rymliga Oxenstiernska grafven, behörigen numrerade för att kunna i de respektive grafvarne åter nedsättas i den ordning de förut intagit, samt *Bjelkeska grafven*, i hvilken kistorna endast blifvit något flyttade åt sidan, för att icke tala om *Skytteska grafven*, i hvilken utan något vidare endast ett murhörn och hvalfvet närmast derintill måst vidröras. Så snart dessa arbeten hunnit fullbordas, kommer allt att i sitt förra skick återställas. Alla ofvan omförmälda likkistor befunnos vara, likasom de fortfarande äro, tillslutna utom grefvinnan Brita Stenbocks, född Bjelke, kista, hvars lock befanns vara lossnadt.

Jemte meddelande af dessa upplysningar har Domkapitlet slutligen funnit sig föranlåtet erinra, att den af Riksantiqvarien åberopade författning är afsedd till skydd mot förstöring eller ovarsam framfart, således något, hvarför Domkapitlet väl icke bort, såsom här skett, utan någon som helst förutgången direkt efterfrågan från Riksantiqvariens sida göras till föremål för misstankar, ja polisåtgärd, så mycket mindre som Domkapitlet, utom dess allmänna åliggande i afseende på kyrkans vård med alla dennas oskattbara minnesmärken och dyrbara egodelar, enkannerligen i detta fall under restaureringsarbetets utförande, hvilket är anförtrodt åt en person med full sakkännedom och erkänd skicklighet och samvetsgranhet, under öfverinseende af kongl. Öfverintendenten, än ytterligare betryggat arbetenas ledning här på platsen genom en särskild byggnadskomité, som är sammansatt med all

möjlig omsorg i afseende på sakkunskap och nödiga insigter.

Upsala den 24 November 1886.

På Domkapitlets vägnar:

A. N. Sundberg.

E. R. Henschen.

6.

Till Konungen.

I min underdåniga skrifvelse af den 7 innevarande månad framhöll jag som exempel på den brist i vård om Uppsala domkyrka och hennes minnen, den behandling, som konungagrafvarna i Uppsala domkyrka innevarande år undergått. I en skrifvelse från Uppsala Domkapitel till Uppsala Magistrat, daterad den 24 november, hvilken jag den 9 december mottog från Konungens Befallningshafvande, uttalas en alldeles motsatt uppfattning. Domkyrkosysslomannen hade den 15 september hemstält om ransakning efter och upptagande af alla möjligen i de lättast tillgängliga grafkoren, nämligen det Gustavianska och det Oxenstjernska, befintliga dyrbarheter såsom en under nu pågående restaurationsarbeten skäligen påkallad *försigtighetsåtgärd.* Sedan äfven arkitekten Langlet förordat en sådan åtgärd, beslöt Domkapitlet den 22 samma månad anmoda domprosten Torén att om en undersökning i detta afseende gå i författning med biträde af domkyrkosysslomannen och den eller de personer för öfrigt, som ansågos erforderliga, och berättelse till Domkapitlet afgifva.

Jag kan icke underlåta att prisa tanken på en sådan försigtighetsåtgärd, men dertill inskränker sig min befogenhet att prisa.

Det vittnar icke om nödig vård om domkyrkans minnen att låta de kistor, som ansågos hotade, undersökas af

domprosten, domkyrkosysslomannen, ännu en prestman, en arkitekt, en historiker och en ingeniör. Af dessa sex personer finnes ej mera än en, som kan anses hafva något när den kompetens, som erfordras hos dem, som deltaga i en undersökning af denna vigtiga beskaffenhet, nämligen historikern. Men med all aktning för bibliotekarien Annerstedts stora förtjenster som historisk forskare, kan jag icke anse ens hans närvara som tillfyllesgörande. Lemnande för tillfället alldeles å sidan frågan om åtgärdens laglighet, vill jag här framhålla, att derest Domkapitlet eller Domprosten hade, på grund af den vård de säga sig egna domkyrkans minnesmärken, satt sig in i vigten och betydelsen af den undersökning, som här förekom, — en undersökning, som icke gerna kan betraktas som annat än ett ytterst sällsynt tillfälle att göra vigtiga iakttagelser —, skulle det eller han helt visst hafva sörjt för, att utom dem, som nu öfvervoro kistornas öppnande, andra hafva blifvit tillkallade, som hade varit befogade att göra erforderliga iakttagelser. Enligt min åsigt borde äfven hafva tillkallats dels åtminstone någon läkare, som hade kunnat iakttaga och uppsätta berättelse öfver de jordiska qvarlefvorna af de kongl. personer, hvilkas grafro stördes, dels Riksantiqvarien, för att göra nödiga iakttagelser i öfrigt. Jag behöfver endast hänvisa till sammansättningen af den kommission, som år 1859 undersökte konung Karl XII:s kroppsliga qvarlefvor.

I min skrifvelse af den 8 november anhöll jag att få del af det protokoll, som hade blifvit fördt vid undersökningen. Något sådant protokoll har icke blifvit mig meddeladt och torde således ej finnas. I Domkapitlets ofvan anförda skrifvelse finnes intagen en först den 3 november afgifven förteckning öfver de föremål, som blifvit ur kistorna upptagna. Det vittnar om en ytterst ringa grad af vård om kyrkans minnen samt om brist på insigt om deras betydelse, att icke en omsorgsfull rapport blifvit uppsatt, redo-

görande för utseendet af det som fanns i hvar kista, utseendet och läget af de kroppsliga qvarlefvorna, beskaffenheten af den klädnad, som omgaf dem, läget och utseendet af hvart föremål, som i kistan förekom, o. s. v.

Domkapitlet säger det vara sin mening att efter fullbordad restauration åter i kistorna nedlägga de ur dem upptagna föremålen. Det vittnar om ringa omvårdnad och ringa intresse, att man icke särskildt för den sakens skuld noga antecknat läget af hvart föremål innan det ur kistan upptogs. Utan sådana anteckningar måste återläggandet, derest det verkställes, ske på måfå.

Att Domkapitlet och Domprosten försummade att till ifrågavarande undersökning kalla de personer, som hade kompetens att göra nödiga vetenskapliga iakttagelser, är beklagligt. Det är dubbelt beklagligt, att Domkapitlet, sedan dess uppmärksamhet blifvit väckt på lämpligheten att hafva en representant för de vetenskapliga intressena närvarande vid undersökningen, kan den 24 november yttra: »ej heller kunde någon persons närvaro för att göra vetenskapliga iakttagelser anses vara af omständigheterna påkallad.» Öfver detta yttrande af en myndighet, hvars medlemmar äro vetenskapsmän, ehuru icke sådana som kunde vid kistornas öppnande göra erforderliga undersökningar, torde jag ej behöfva spilla några ord. Jag beklagar endast, att ett sådant yttrande kunnat år 1886 fällas af Uppsala Domkapitel.

Sättet att utföra arbetena inom de grafkor, som behöfde undersökas i kyrkans sydvestra ända, vittnar ej heller om nödig vördnad för de jordades qvarlefvor och vård om kyrkans minnesmärken. Jag har visserligen icke ännu erhållit från Domkapitlet de upplysningar som jag i detta afseende begärt, men den sagesman, som jag i min föregående skrifvelse omnämnde, har i dag förklarat sig villig att, om så påfordras, med vittne och ed styrka riktigheten af de uppgifter han lemnat mig.

Detta har jag ansett mig böra yttra till afslutande af de uppgifter, som förekommo i min förra underdåniga skrifvelse. Jag öfvergår nu till frågan om lagligheten af de åtgärder, som Uppsala Domkapitel i dessa afseenden vidtagit; jag kan nämligen ej dela den uppfattning, som antydes i Domkapitlets båda skrifvelser, att Riksantiqvarien icke har något att skaffa med Uppsala domkyrka eller med de åtgärder, som af Uppsala Domkapitel beslutas med afseende på denna kyrka och hennes minnesmärken. Då för öfverträdelsen af § 9 i den nådiga förordningen af den 29 november 1867 intet straff finnes faststäldt och då de öfverträdelser, som, enligt min uppfattning här förekommit, utgått från stiftets högsta kyrkliga myndighet, finnes för mig ingen annan utväg än att för Eders Kongl. Maj:t anmäla hvad som händt.

1. *Uppsala Domkapitel har underlåtit att, på sätt den nådiga förordningen af den 29 november 1867 i § 9 säger, hos Eders Kongl. Maj:t anmäla de ändringar af Uppsala domkyrka, som måste företagas på grund af Eders Kongl. Maj:ts stadfästelse af den uppgjorda restaurationsplanen, och Domkapitlet har, sedan dess uppmärksamhet blifvit fäst på dess försummelse i detta afseende, förklarat sig icke ämna inlemna någon sådan anmälan.* Detta synes mig innebära en öfverträdelse af denna paragraf, som åtminstone blifvit afsigtlig.

Den framställning jag lemnat i min förra underdåniga skrifvelse torde göra det öfverflödigt att närmare ingå på denna punkt.

2. *Uppsala Domkapitel har anordnat eller medgifvit rubbande af flere grafvar i domkyrkan.*

Med anledning af de i kyrkans sydvestra ända pågående restaurationsarbetena hafva flere *enskilda* familjers grafvar blifvit rubbade och dermed dessa familjers rätt blifvit kränkt. Att den af Eders Kongl. Maj:t stadfästa planen för restaurationen gjort dessa rubbningar nödvän-

diga, framhålles af Domkapitlet som ett rättfärdigande, men kan, enligt min uppfattning, icke gälla som ett sådant. Det är icke öfver den undersökning af murarna, som blifvit gjord, för så vidt den ej föranledt de i grafvarna nedsatta kistornas skada, som jag anser mig skyldig att anföra klagomål, utan öfver bristen på förberedelser. När i andra kyrkor, på grund af en eller annan omständighet, t. ex. ett restaurationsarbete, grafvar behöfva rubbas, besluter icke kyrkans presterskap om en grafransakning, utan det ingår till Eders Kongl. Maj:t med anhållan om att få företaga en sådan; och sedan nådigt tillstånd blifvit lemnadt, sättas grafvarnes egare i tillfälle att yttra sig. Enligt min uppfattning borde Uppsala Domkapitel innan restaurationsarbetena började, hafva hos Eders Kongl. Maj:t anhållit om tillstånd till en sådan grafransakning. Hade detta skett omedelbart efter det Eders Kongl. Maj:t meddelat nådig stadfästelse åt restaurationsförslaget, således i början af år 1884, hade tid varit beredd för grafegare och grafegares ättlingar att göra sina billiga anspråk gällande. Eders Kongl. Maj:t hade då ock fått tillfälle att afgöra, huru förfaras skulle med sådana grafvar, i hvilka förvaras de jordiska qvarlefvorna af märkliga svenska män och qvinnor, till hvilka inga arfvingar anmält sig.

Domkapitlet talar om sin vård om kyrkans fornminnen och till dessa höra grafvarna. Men mig synes det uppenbart, att Domkapitlets vård och åtgöranden icke hafva att sträcka sig längre än till grafvarnes yttre, till det golf, som skiljer deras innehåll från ytterverlden, och de vårdar, som förekomma öfver detta golf. Går Domkapitlet längre ned, är det, enligt min uppfattning, icke ett vittnesbörd om vård, utan en kränkning af enskild rätt, och denna måste, efter den nådiga förordningen af år 1867, respekteras.

Men det är icke endast enskilda grafvar, som blifvit rubbade, utan äfven *konungars och drottningars.* I detta fall behöfdes icke någon uppmaning till arfvingar att göra sin rätt gällande. Det är staten, som har inträdt i arfvingarnes rätt. Det är staten, som måste skydda de framfarna regenters och deras anhörigas qvarlefvor och grafro.

Domkapitlet anför visserligen, att de kongl. grafvarne vid föregående tillfällen blifvit öppnade, men detta kan i mina ögon icke betyda det minsta. Om en handling förut blifvit utförd utan iakttagande af laga former, berättigar detta, så vidt jag förstår, ingalunda till ett försummande äfven under framtiden af de laga formerna.

Det finnes visserligen icke i lag föreskrifvet, huru tillgå skall, när det kommer i fråga att öppna en konglig graf. Men det finnes något annat, som i detta fall torde gifva rättesnöret för tillvägagåendet, och det är aktningen för de historiska minnena och statens skyddsrätt öfver dem.

Att denna aktning finnes *utom Uppsala* visade sig, när professor Anders Fryxell af Riksmarskalksembetet anhöll om tillåtelse att öppna konung Karl XII:s kista och låta undersöka konungens kranium, för att, om möjligt finna en lösning för den omtvistade frågan, huruvida konungen fallit för en lönnmördares kula eller ej. Riksmarskalksembetet ansåg sig, med rätta, icke kunna på egen hand gifva detta tillstånd, utan hemstälde saken till Eders Kongl. Maj:t, och det täcktes Eders Kongl. Maj:t den 26 augusti 1859 att gifva tillstånd till undersökningen och i sammanhang dermed tillsattes för ändamålet en kommission, i hvilken flere sakkunnige funnos.

Denna aktning fanns åtminstone *fordom i Uppsala.* År 1837 begärde domkyrkorådet i Uppsala af Eders Kongl. Maj:t tillstånd att flytta konung Johan III:s och drottning Gunillas kistor från det trånga förrummet till den Gustavianska grafven till hvalfvet under det Jagel-

lonska koret. Jag kan ej underlåta att framhålla, huruledes denna åtgärd var vida mindre närgående än den som nu företagits. Eders Kongl. Maj:t inhemtade Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens yttrande och i öfverensstämmelse med detta afslogs domkyrkorådets begäran.

Vid detta tillfälle hade domkyrkorådet förklarat sig ämna, derest flyttningen af kistorna icke medgåfves, vidtaga åtgärder till förstärkande af ingången till det Gustavianska grafhvalfvet. Huruvida sådan förstärkning verkstäldes, känner jag icke. I senare tid synes man icke hafva varit lika angelägen att skydda ingången till detta hvalf, i fall det nämligen är sannt hvad för mig uppgifvits, att när den af Domkapitlet egenmäktigt beslutade grafransakningen skulle verkställas, ingen visste hvar nyckeln till grafhvalfvet fanns. Åt denna hade således så liten omvårdnad egnats, att den mycket väl hade kunnat komma i orätta händer.

Om emellertid det nyvaknade intresset för det dyrbara innehållet i konungagrafvarne var berättigadt, hvaröfver jag för närvarande icke kan döma, hade det, enligt min uppfattning, varit Domkapitlets oafvisliga pligt *icke* att på egen hand besluta en grafransakning och ett förflyttande af kistornas i materielt hänseende dyrbara innehåll, utan att i tid hos Eders Kongl. Maj:t anmäla farhogorna och anhålla om Eders Kongl. Maj:ts beslut i ämnet. Då hade icke en så vårdslös undersökning blifvit gjord, som nu, att döma efter alla omständigheter, skett, då hade helt visst sakkunnige fått tillfälle att deltaga i undersökningen och tillvaratdaga de fosterländska intressena. Mig synes Domkapitlet genom sitt tillvägagående hafva åsamkat sig ett ganska drygt ansvar inför svensk vetenskaplighet och svensk nationalkänsla, ett ansvar från hvilket jag gerna hade sett detta Domkapitel befriadt.

Ännu finnes i Uppsala månget ur konstens och minnenas synpunkter dyrbart orubbadt. Jag vågar derföre i underdånighet, å min embetspligts vägnar, anhålla, att Eders Kongl. Maj:t ville gifva sådana föreskrifter, att det som ännu finnes qvar ej må godtyckligt behandlas, utan blifva så, som vetenskapen och kärleken till våra minnen kräfva, behandladt.

Äfven får jag i underdånighet anhålla, att Eders Kongl. Maj:t ville bestämma, huru med de ur kistorna både nu och vid föregående tillfällen upptagna föremålen bör förfaras, huruvida de skola åter nedläggas — hvilket knappast synes kunna ske på ett fullt noggrannt sätt — eller annorstädes förvaras. Skola de annorstädes förvaras, får jag i underdånighet hemställa, att de — såväl det förut som det nu senast upptagna — må utlemnas till förvarande i Statens Historiska Museum.

Det är icke allenast Uppsala domkyrka och hennes minnen, som frågan i närvarande stund gäller. Om än jag hittills icke under de sju år jag förestått mitt embete, funnit å någon annan ort än Uppsala en sådan medveten afsigt att hålla undan främmande inverkan, äfven när denna uppträder i lagens namn samt till fromma för vetenskapen och de fosterländska intressena, måste jag befara, att det exempel, som Uppsala Domkapitel i detta afseende gifvit, skall alltför lätt locka till efterföljd. Jag dristar mig, på grund af nit, hvars frånvara skulle för mig vara ett brott och en skam, säga, att här gäller, huruvida de föreskrifter Eders Kongl. Maj:t gifvit rörande bevarandet af våra kyrkliga minnesmärken, skola vara ett tomt ord eller, i de fall då lifaktigheten af de vetenskapliga och fosterländska intressena icke göra tillfylles, ett bindande bud.

Uppsala Domkapitels skrifvelse rörande undersökningen af konungagrafvarna bifogas. Underdånigst

Hans Hildebrand.

Stockholm den 10 december 1886.

7.

Till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala län.

I skrifvelse af den 3 dennes, hvilken under den 7 hit inkommit, hafven I, med bifogande af afskrift utaf en förstnämnde dag till Eder ingången skrifvelse från Riksantiqvarien, anhållit, att Domkapitlet ville till Eder meddela svar å de af Riksantiqvarien i sist berörda skrifvelse uppstälda frågor, för så vidt samma frågor icke kunde anses vara besvarade genom Domkapitlets skrifvelse under den 24 sistlidne november, hvari lemnats begärd uppgift för Riksantiqvariens räkning rörande förändringar med Upsala domkyrka och dess minnesmärken under den pågående restaurationen; lydande dessa frågor ordagrant sålunda:

1. Hvilka grafkor hafva blifvit rubbade i domkyrkans vestra ända, när började och när afslutades dessa rubbningsåtgärder och huru pass omfattande voro de?

2. Har i det Svebiliska grafkoret locket af en kista blifvit genom åverkan under arbetet krossadt och i sådant fall, af hvilken kista?

3. Hafva i det Skytteska grafkoret arbetare uppehållit sig i omedelbar närhet af der förvarade dyrbara kistor? samt

4. Hafva i ett grafkor, då gaslysningen infördes i domkyrkan, kistorna blifvit rubbade och på ett om allt annat än pietet vittnande sätt blifvit uppstaplade och, derest detta är händelsen, i hvilket grafkor?

Till svar härå får Domkapitlet meddela följande:

1. Hvilka grafhvalf (ej grafkor, såsom Riksantiqvarien uttrycker sig) i domkyrkans vestra ända blifvit berörda af restaureringsarbetet och i hvad mån detta skett, är redan af Domkapitlet i skrifvelsen den 24 sistlidne november uppgifvet. Tiden för arbetenas början kan icke på dagen uppgifvas, då dagboksanteckningar häröfver icke

förts, men arbetena hafva egt rum under sistlidne sommar och innevarande höst. I Stenbockska (Menanderska) grafven är allt redan återstäldt i sitt förra skick. I Svebiliska grafven blifver förhållandet detsamma i dessa dagar och i Bjelkeska grafven med det allra första. I Skytteska grafven har ingen rubbning eller flyttning af kistorna egt rum.

2. I det Svebiliska grafhvalfvet har ej locket på någon kista blifvit *genom åverkan under arbetet krossadt* — frågan härom visar, huru pass tillförlitliga uppgifter stått Riksantiqvarien till buds — men väl har det inträffat genom *tidens åverkan*, att den tunna plåtbetäckningen å en träkistas förmultnade lock lossnat och något sjunkit eller satt sig. Liknande har förhållandet befunnits vara med en blykista i den Bjelkeska grafven, hvilken för öfrigt innehåller en oskadd metallkista och en alldeles förmultnad träkista.

3. I Skytteska grafhvalfvet har, såsom redan upprepade gånger sagts, ingen rubbning af kistorna behöft ske, då i den trånga öppningen endast en arbetare, af de allra pålitligaste, varit nere för arbetets verkställande i ett af murhörnen och deraf ingen våda för kistorna varit att befara.

4. Hvad slutligen angår det grafhvalf, det Oxenstjernska, genom hvilket gasledningen blifvit år 1870 i kyrkan införd, är Domkapitlet endast i tillfälle upplysa, *dels* att bland kistorna, som då voro, likasom de fortfarande äro, stående vid grafhvalfvets inre långvägg till venster om ingången uppifrån kyrkan, några måste undanflyttas till beredande af utrymme för rörledningen och dervid, antagligen för att icke utsättas för den svåra fukten från ytterväggen, ställas ofvanpå andra kistor, men att vid detta tillfälle, efter hvad nu inhemtats af en då i arbetet deltagande, vid stadens gasverk anstäld person, numera vaktmästare vid stadens fattiggård, ingalunda för-

farits på ett vårdslöst eller ovarsamt sätt, såsom Riksantiqvarien tror sig berättigad att förutsätta eller antaga, hvaremot det antagandet ligger vida närmare till hands, att tidens och den särdeles i detta hvalf hittills mycket svåra fuktens oundvikliga inverkan på kistorna vållat deras nuvarande skick, *dels* att numera, sedan genom jordens undangräfning invid yttermuren och dennas cementbeklädnad utvändigt fukten blifvit så vidt möjligt aflägsnad, det måste anses vara icke allenast bättre sörjdt för kistornas framtida bevarande i allmänhet, utan särskildt möjliggjordt att ordna kistorna på ett fördelaktigare sätt. För hvar och en, som icke låter sin mening bestämmas af hörsagor eller förutfattade antaganden, lärer således ingen grund finnas att misstänka vederbörande för vårdslöshet eller ett om allt annat än pietet vittnande tillvägagående vid gaslysningens inledande genom grafhvalfvet, och, hvad det nu pågående restaureringsarbetet vidkommer, så vittnar nyss berörda åtgärd till fuktens aflägsnande om raka motsatsen till ovårdsam och hänsynslös framfart i fråga om graflemningarna.

Till sist får Domkapitlet, hvad angår de nu besvarade frågornas motivering från Riksantiqvariens sida genom åberopande af 1867 års förordning, ånyo erinra, att något åsidosättande af dennas föreskrifter å Domkapitlets sida här icke egt rum.

Upsala den 14 December 1886.

På Domkapitlets vägnar:

A. N. Sundberg.

E. R. Henschen.

8.

Till Riksantiqvarien.

Sedan I — med förmålan att för Eder uppgifvits, att under det pågående restaureringsarbetet i Upsala dom-

kyrka åtskilliga förändringar med kyrkan vidtagits samt vissa grafkor, deribland jemväl det s. k. Gustavianska grafkoret, öppnats och ur der befintliga kistor dyrbarheter upptagits, oaktadt Domkapitlet i Upsala härom icke gjort sådan underdånig anmälan, hvarom i § 9 af förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande den 29 November 1867 föreskrifves — hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala län anhållit, att Kongl. Maj:ts Befallningshafvande måtte vid vite förbjuda allt sådant arbete, i hvilket inginge nedbrytning eller förändring af domkyrkan samt dervarande grafvårdar och andra fasta minnesmärken, intill dess anmälan af nämnda beskaffenhet blifvit hos Kongl. Maj:t gjord och Kongl. Maj:t förordnat hvad som borde bibehållas eller genom afteckning och beskrifning åt efterverlden bevaras, innan nedbrytning eller förändring företoges, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande genom beslut den 3 december 1886, med afseende å hvad i ärendet blifvit upplyst, funnit det begärda vitesförbudet icke böra utfärdas;

och hafven I mot berörda beslut underdånigst fullföljt talan samt i särskilda skrifter den 7 och 10 december 1886 utvecklat, hurusom enligt Eder uppfattning Domkapitlet uti berörda hänseenden icke iakttagit hvad Domkapitlet ålegat.

Efter nådig remiss har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i ärendet afgifvit underdånigt utlåtande och tillika öfverlemnat infordradt yttrande från Domkapitlet deruti Domkapitlet anfört, bland annat, att Kongl. Maj:t den 30 januari 1884 gillat uppgjorda ritningar till domkyrkans restaurering och sedermera stält det för arbetets utförande beviljade statsanslaget till Domkapitlets disposition att till afsedda ändamålet användas; att någon nedbrytning eller förändring utöfver hvad den sålunda faststälda restaureringsplanen förutsatte icke egt rum; att af de i kyrkan förvarade grafvårdar och andra fasta minnesmärken endast

en uppgifven minnesvård, efter fullständig afritning, blifvit för behöfligt murningsarbetes verkställande tillfälligtvis nedtagen och flyttad till annat förvaringsrum i kyrkan; att vissa grafhvalf måst för grundmurens förstärkande genombrytas, men numera vore åter igenmurade; att med anledning af en utaf domkyrkosysslomannen hos Domkapitlet gjord framställning, att ur de för arbetarne lättast tillgängliga grafhvalfven, nemligen det Gustavianska och det Oxenstjernska, måtte till förekommande af olofligt tillgrepp skyndsamt upptagas åtskilliga dyrbarheter, hvilka efter hvad kändt vore förvarades i der befintliga likkistor, Domkapitlet låtit genom utsedde personer, dervid förts särskildt protokoll, ur vissa kistor upptaga åtskilliga uppräknade dyrbarheter, hvilka insatts i säkert förvar å samma ställe som domkyrkans öfriga dyrbarheter, i afvaktan på det beslut Kongl. Maj:t framdeles möjligen kunde komma att, efter Domkapitlets underdåniga framställning, rörande dem fatta; samt att, ehuru, enligt Domkapitlets förmenande, ännu icke vid restaureringsarbetet förekommit något sådant fall, då underdånig anmälan enligt 1867 års förordning bort göras, Domkapitlet ingalunda ville förneka, att äfven under tillämpningen af en redan nådigst gillad plan fall kunde inträffa, då sådan underdånig anmälan af Domkapitlet obestridligen borde ega rum.

Vid föredragning af detta ärende har Kongl. Maj:t, enär Kongl. Maj:t gillat ritningarne till domkyrkans restaurering och för arbetets påbörjande stält medel till Domkapitlets disposition, samt, såvidt upplyst är, någon förändring med domkyrkan, utöfver hvad restaureringsplanen innehåller, icke blifvit vidtagen, funnit Eder framställning ej föranleda annat yttrande, än att Domkapitlet bör dels, derest framdeles ifrågakommer att öppna kistor i det Gustavianska grafhvalfvet, härom göra underdånig framställning, dels ock i god tid, innan förändring af viss

del af domkyrkan vidtages, derom lemna Eder underrättelse, på det I måtten kunna föranstalta om de afteckningar och iakttagelser, I ansen lämpliga, dock att restaureringsarbetet icke härigenom må uppehållas. Hvilket jag skolat Eder till kännedom härigenom meddela, jemte det nådig skrifvelse i ämnet till Domkapitlet afgår.

Stockholm den 11 Februari 1887.

C. G. Hammarskjöld.

Nils Claëson.

Svenska Fornminnesföreningen

höll sitt allmänna möte i Linköping den 19—20 augusti. Deltagandet var ganska stort och anordningarna förträffliga. Diskussionen öfver de framstälda frågorna var liflig. Linköpings Domkyrka, Vreta Klosterkyrka och Stjernarps slott besöktes, äfvensom det nybildade Östergötlands museum, redan ganska rikt och prydligt ordnadt. Förtjensten af detta, liksom af de goda anordningarna för mötet tillkommer löjtnant Anton Ridderstad.

En stenåldersgraf på Gotland.

År 1886 inkom ett ganska märkligt fynd från Gotland, märkligt såväl genom ålder som genom beståndsdelar. Under arbete i ett grustag inom en åker å Vesterbjers egor i Gothems socken träffades »inom en halfcirkel af större gråstenar, stående i marken och uppstigande öfver jordytan till en fot eller mindre, ett obrändt, utsträckt skelett, liggande vid pass 2 fot under markens yta. Ofvanpå gruset, i hvilket skelettet låg, märktes ett lager af svart rensad jord af omkr. 1 fots mäktighet.»

Vid detta skelett hittades följande föremål.

1—2. Tvänne *flintmejslar*, den ena med ena bredsidan nästan plan, den andra starkt bugtad, den andra

bred och temligen tunn (längd 12,8 cm, bredd 6,3—4,7 cm, tjocklek 2 cm).

3—8. Sex hela, väl arbetade *spjutspetsar af skiffer*, alla af samma form (fig. 50). Längden varierar mellan 17,9 och 12,15 cm. Ytan är fin, färgen är jämn, grå.

9. En söndrig *spjutspets af skiffer*, som antagligen haft samma form. Ytan är vittrad, färgen ojämn, grå med svarta ränder.

10. En bit af en *spjutspets af skiffer*, af annan skiffer än de föregående. Färgen är grågul.

11. En *spjutspets af ben*, till formen påminnande om skifferspjuten (fig. 51). Den är lindrigt krökt, båda sidorna äro jämnt kullriga, ytan är vittrad. Udden saknas. Den nuvarande längden är 12,9 cm.

12. Nedre delen af en *pilspets af ben*. Den ena sidan plan eller mycket svagt kullrig, den andra sidan tvåfacetterad. Udden är afbruten; den nuvarande längden är 6,55 cm.

13—20. Åtta *svinbetar* med större och mindre spår af bearbetning. Nr 13 har vid spetsen ett från betens insida borradt, genomgående hål med större diameter på insidan än på tandens yttre sida; på tandens insida ses tydliga, breda, fördjupade parallela linier, vinkelrätt mot tandens kanter, dessutom två dylika, mindre tydliga (fig. 52). — Nr 14 har vid spetsen och basen ett borradt rundt hål, på insidan tre grofva linier (fig. 52). — Nr 15 har vid spetsen ett hål och på insidan en otydlig fördjupad linie, från tandens öfverkant gående ett stycke nedåt. — Nr 16 har vid spetsen ett hål. — Å nr 17 är sjelfva spetsen rätlinigt afskuren, vid den nuvarande spetsen finnes ett hål, tandens öfverkant är vid spetsen aftäljd med ett skärande verktyg. — Nr 18—20 hafva ett stort stycke vid spetsen urtäljdt.

På enskild väg såldes något senare till museet en skifferpil af samma slag som de i det föregående om-

talade. Det synes sannolikt, att äfven denna tillhört samma fynd.

Det är icke första gången, som en stenåldersgraf anträffats på Gotland. Vid Tjälders i Boge socken har man i ett stenröse inom en stenkista funnit ett menniskoskelett och en flintknif, vid Norrgårda i Tofta socken inom en stensatt graf i ett stenröse en flintdolk liggande under hufvudet till ett menniskoskelett, vid Bäckekide i Sanda socken en stenyxa, liggande bland murknade menniskoben i en af fyra flata stenar bildad kista i ett stenröse. Alla de fyra socknar, i hvilka stenåldersgrafvar anträffats, ligga visserligen vid eller nära stranden, men med sådana naturförhållanden som de på Gotland rådande kunna vi icke antaga, att stenålderns befolkning hållit sig uteslutande invid kustlandet. Redskap från stenåldern träffas ock öfver hela Gotland.

Den skiffer, af hvilken de ofvan omtalade pilarna eller spjutspetsarne äro gjorda, lär icke förekomma på Gotland, hvarest väl finnes skiffer, men af en beskaffenhet, som icke gör det möjligt att af den tillverka redskap eller vapen. Skiffern, af hvilken dessa saker är gjord, eller de färdiga pilarne måste således utifrån hafva kommit till ön. Detsamma gäller flintan.

Detta fynd (Inv. 7998) gifver oss sålunda en antydan, att redan under en så aflägsen period som stenåldern var samfärdseln ganska liflig. Det visar, att man under stenåldern hade så pass goda farkoster, att man kunde till Gotland färdas öfver hafvet från de kringliggande fastlanden.

H. H—d.

Ett praktspänne från Gotland.

Af Sveriges alla landskap är det fortfarande Gotland, som årligen sänder de flesta bidragen till Statens Historiska Museum. Bygden var under forntiden olika tät i olika delar i vårt land, och från vissa landskap ega vi derför icke rätt att vänta mycket talrika fynd. Det är emellertid otvifvelaktigt, att från ett och annat landskap borde lika mycket fynd kunna komma till statsamlingen som från Gotland, men tydligen blifva i dessa landskap fynden icke uppmärksammade, tillvaratagna och hembjudna, helt visst till stor förlust för fornkunskapen.

De många fynd, som årligen komma från Gotland, innehålla naturligtvis i allmänhet former, som äro bekanta, men det är ytterst sällan, som man kan säga, att dupletter erbjudas museet; mellan de nykomna och de förut varande exemplaren finnas hvarjehanda skiljaktigheter i detalj, som kunna vara af stort intresse att iakttaga. För några år sedan erbjöds museet en mycket sällsynt fornsak funnen på Gotland och som ersättning utbådos icke penningar, utan några sådana exemplar af vanliga gotländska fornsaker, som voro dupletter och mindre behöfliga för museet. Jag fick i uppdrag att utsöka sådana, men uppgiften blef ganska svår, ty äfven föremål, som vid första ögonkastet syntes vara lika, befunnos vid närmare granskning förete hvarjehanda skiljaktigheter. Men om äfven den allra största delen af de fornsaker, som under loppet af året hittats på Gotland, visa hufvudformer, som äro bekanta, så bringar dock gemenligen hvart år något, som helt och hållet eller i ett och annat afseende är nytt.

Till den senare delen af Gotlands jernålder hör en grupp af cirkelrunda metallspännen, vanligen med en öppning å ena sidan mellan två uppböjda eller åtminstone

upphöjda knappformiga, hufvudformiga eller helt enkelt inrullade ändstycken och med rörlig nål. Man har kallat dem ringsöljor; det vore dock mera konseqvent att kalla dem ringspännen. Denna grupp har ännu icke blifvit föremål för så omfattande studier, som den förtjenar; äfven i Montelii atlas är den representerad af blott få exemplar,

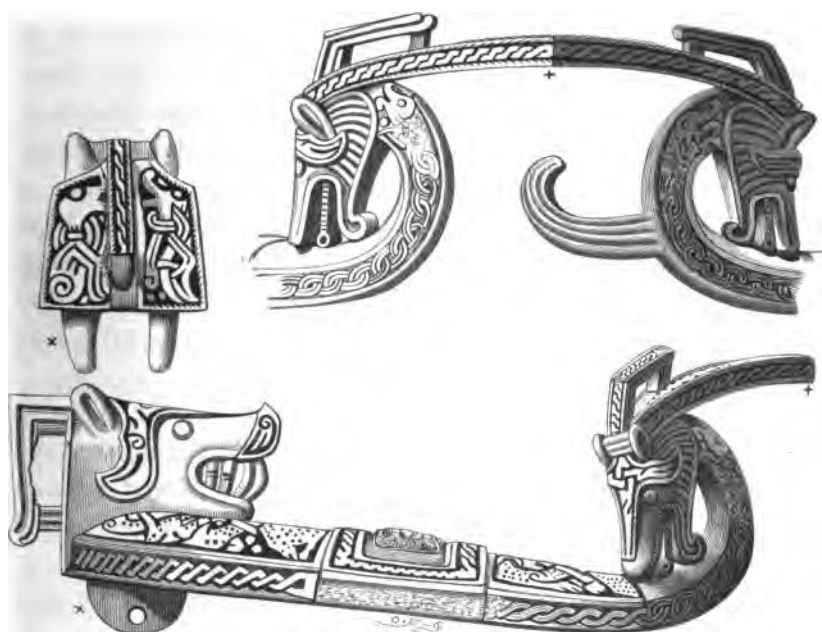
54 A.

hvilka icke kunna gifva ett begrepp om gruppens allmänna förekomst och dess mångformiga uppträdande. I nästa årgång af *Månadsbladet* skall jag åt denna grupp egna en uppsats, för hvilken figurerna redan äro i det närmaste färdiga.

År 1887 hittades vid Austres i Tingstäde socken på Gotland ett spänne af denna grupp eller rättare en repre-

sentant för en bigrupp (med fast nål), som företer så många vigtiga drag, att vi kunna säga, att vi här hafva för oss något nytt. Fig. 54 A och B visa detta spänne i naturlig storlek och låta äfven detaljerna framträda, hvadan den här följande beskrifningen torde blifva lätt förstådd.

Ringspännenas nål plägar vara rörlig. Den ena ändan omsluter sjelfva spännet, men aldrig så tätt, att icke denna del kan efter godtfinnande flyttas fram eller till-

54 B.

baka längs hela spännet eller, om dettas midtparti har större bredd och höjd, åtminstone längs hälften deraf. När spännet skulle användas och nålen för detta ändamål träddes genom klädnaden, lagade man så, att nålens ända kom midt för den redan omtalade öppningen och den ringformiga delen drogs sedan ned, så att öppningen kom att ligga öfver eller under nålen. Det uppstående ändstycket

vid öppningen hindrade spännet och nålen att skiljas från hvarandra och låter således äfven ringspännet höra till säkerhetsspännenas stora grupp.

Å det ifrågavarande spännet är emellertid förhållandet ett annat. Här finnes visserligen å den ena sidan den vanliga öppningen begränsad af tvänne bak- och omböjda hufvud, men nålspetsen kan icke lyftas öfver någotdera, för att inom detsamma intaga en tryggad ställning: på de två djurnackarne hvilar en dem förbindande tresidig skifva. Här har det alltså blifvit nödigt att sörja för en särskild anordning till upptagande och fasthållande af nålspetsen: från den ena djurnacken springer derför fram ett i ändan uppböjdt utsprång, som tjenat som nålhållare. Nålspetsen fick sålunda en mindre rörlighet än vanligt och den motsatta nåländan behöfde derför ej, kunde ej ens, den heller, hafva den vanliga flyttbarheten. Dess ände blef också fäst vid ringen medels en liten sprint, som träddes igenom två från ringens undersida utspringande flikar. Det är dens plats, som på ringens öfversida angifves genom det stora djurhufvudet.

Nålen fattas. Spännets ringformiga del består af brons och är på undersidan konkav. Man ville tydligen undvika en allt för stor tyngd — det oaktadt är spännet ganska tungt och förutsätter således mycken fasthet hos tyget i den klädnad, i hvilken spännet kunde bäras.

I ringens öfre yta märkes endast å djurhalsarna och delvis å sjelfva hufvudena den förgylda bronsen, annars är ytan täckt af silfver och guld. Guldet förekommer i tre tunna skollor, pressade och filigranprydda, anbragta dels på förbindelseplattan mellan ändstyckena, dels på midten af ringens två sidodelar. Silfret förekommer i en jämn platta med inristade linier och punkter, som äro fylda med niello.

Olika meningar hafva uttalats rörande de namn vi böra tillägga den nordiska ornamentikens djurgestalter.

Om de än i mycket äro fantastiskt formade, torde de dock från början varit tänkta som afbilder af särskilda slag af djur. Om förmågan att på ett fullt troget sätt återgifva detta saknades, och i följd deraf djurbilden småningom genomgick en hel serie af förvandlingar, kunde det hända, att på ett stadium af utvecklingen djurbilden hade fått en viss likhet med ett annat djur och att man då medvetet sökte göra denna likhet större.

Å denna ring förekomma tre djurhufvud, af hvilka två äro hvarandra fullkomligt lika, men betydligt afvika från det tredje. Detta tredje, sittande öfver nålfästet, med sina nästan upprätt stående breda öron, med sitt tvärt afskurna, upptill något uppstigande tryne och sina ansenliga huggtänder, kan svårligen anses föreställa något annat än ett svinhufvud. Örats ställning, det helas konturer, formen af käkarna och af tungan, göra det temligen troligt, att vi i de två andra hufvuden, hvilka uppbära den förut omtalade förbindelseskifvan, hafva att se hästhufvud. Således förekomma här två stiliserade former af hufvud, hvilka äro att hänföra till två olika slag af djur. Ett för dem och andra hufvud, som ingå i den senare nordiska ornamentiken, utmärkande drag af stilisering är det upphöjda och kraftiga midtpartiet i ansigtet, som börjar vid nos eller tryne, går, vidgande sig, upp till pannan och derifrån skjuter en arm ut bortom hvartdera ögat. På runslingornas djurhufvud sakna vi detta drag; de hafva ock en helt annan form på ögonen än de här förekommande och hittills omtalade djurhufvudena.

Formen af det öfver nålfästet anbragta hufvudet berättigar oss att anse, att de på Gotland så allmänt förekommande djurhufvudformade spännena hafva lånat sin form från svinets hufvud. Just dessa spännen gifva ett ypperligt exempel på den process jag nyss antydde, att under fortgången af en utveckling, hvilken dittills följdriktigt utgått från en gifven början, inskjutes ett nytt mo-

tiv, på grund af tillfälligtvis uppkomna likheter med något utanför stående, en likhet, som fängslat tillverkarens fantasi. Det svinhufvudformade gotländska spännet är, såsom jag på annat ställe utförligt visat, intet annat än en senare form af ett litet bågspänne, som icke har det ringaste att göra med djurhufvud af något slag.

Det är ganska sällsynt, att på spännen af detta slag nålen är fäst vid ringen och utmärkt med ett uppstigande ornament ofvanpå platsen för nålfästet. Vi torde få anse, att man efter att hafva haft en nål, flyttbar kring ringen, med rikt dekoreradt hufvud, låtit nålen få ett fäste och förvandlat det forna nålhufvudet, hvars dekoration man icke ville uppgifva, till en prydnad på ringens öfversida.

De tre guldplattorna visa en förtrolig bekantskap med filigrantekniken och måste således vara arbetade på en tid, då denna teknik hade länge blifvit öfvad. Det är egentligen under en del af den gotländska jernåldern, som vi finna en synnerlig förkärlek för dekorerande med pressade, filigranprydda guldplåtar: den period, då de spännen, som från början hade bestått af en cirkelrund skifva med djurmotiv, småningom hade vuxit ut till det s. k. dosformiga spännet, ännu cirkelrunda till formen, men höga och temligen klumpiga, med fyra stolpar fästa vid sidan, med fem förhöjningar på den öfre ytan, en svarande mot hvar stolpe, en, något större, i midten. På dessa stolpar och midtförhöjningar finna vi väl stundom ett ganska fint arbete nedlagdt, men de befinna sig å gränslinierna till fält, fyrsidiga på sidopartiet, ojämnt triangulära på den öfre ytan, hvilka fält, när spännena af denna grupp äro som bäst, äro fylda just med pressade och filigranprydda guldbleck. Ingalunda alltid äro de djurmotiv, som bestämma dessa filigranornament, af yppersta beskaffenhet, de förråda tvärtom mycket en begynnande upplösning, djurkroppens böjningar blifva kantiga och afbrutna, sammanhanget mellan lederna upplöses, stycken af kroppen få

falla bort, under det andra, vanligen de förnämsta, bibehållas. Filigranarbetet kräfver mycken skicklighet, mycken omsorg, mycket tålamod, guldet är en dyrbar metall — man kunde då tycka, att de gamle arbetarne skulle mera, än hvad i verkligheten skett, hafva vinlagt sig om renhet i utarbetandet af dessa ornament.

För att finna, i hvilket förhållande det ringspänne, som nu sysselsätter oss, står till dessa dosformiga spännen med deras guldbeläggning och filigranarbete, må vi granska de motiv, som förekomma å ringspännets tre guldplåtar. Vi märka då snart, att å de tvänne fyrkantiga guldblecken befinner sig bilden i full upplösning: vi se en starkt och flere gånger böjd kropp samt två ben, men intet hufvud. Å det tredje, tresidiga guldblecket finna vi deremot ett bättre utprägladt mönster: två långsträckta, tvåbenta, hvarandra korsande djur, hvilka öfver korsningspunkten äro sammanbundna med en ring. Hufvudena äro dock endast skizzerade och det bakre benet är på ett löst sätt fäst vid bålen.

Den grupp af dosformiga spännen, som visar beläggning med guldbleck, visar ock talrika prof på silfverplattering och visar ej sällan i silfret niello-inläggning. Det är en bottenskifva till ett sådant spänne, som har de fyra silfverplatterade ormslingorna, hvilka man så ofta ser afbildade såsom prof på fornnordisk ornamentik, sedan jag först publicerade detta spänne år i *Månadsbladet.* På stolpar och kantlister förekommer äfven silfverplattering, ofta förenad med niello-inläggning. Af de stora svinhufvudformiga spännena finnes äfven en grupp, å hvilken samma dekorationssätt synnerligt frikostigt användes. Ännu andra fornsaksgrupper finnas, å hvilka silfverplattering, förgyllning och någon gång guldbleck med filigransirning förekomma. Jag återkommer till dem i nästa årgång af *Månadsbladet.* Det är en synnerligen märklig afdelning inom den gotländska jernåldern, hvilken hittills

icke varit så mycket uppmärksammad som den förtjenar.

På silfverytorna förekomma dels invecklade djurfigurer med de vigtigare partierna, t. ex. hufvuden, vanställda, dels snodd- och knutornament, korrekt och behagligt utförda.

Bakom det stora djurhufvudet och på den tresidiga förbindelsedelen förekomma rätvinkliga byglar, genom hvilka förmodligen band varit trädda.

I museets inventarium har detta märkliga smycke numret 8,211.

Hans Hildebrand.

Ur den arkeologiska literaturen.

Die Hügelgräber zwischen Ammer- und Staffelsee, geöffnet, untersucht und beschrieben von D:r Julius Naue. Med 1 karta och 59 planscher (deraf 22 färglagda). Stuttgart, 1887.

Detta arbete är af stor betydelse för kännedomen om förhållandena i södra Tyskland under tiden före Kristi födelse. På ett synnerligen förtjenstfullt sätt har författaren undersökt, beskrifvit och afbildat innehållet i icke mindre än 307 grafhögar, hörande till 24 olika grupper och belägna mellan Ammer- och Staffel-sjöarna, sydvest om München. Emedan ej sällan flere personer begrafts i samma hög, är emellertid antalet nu beskrifna grafvar ännu större än den nyss angifna siffran. I några fall visade sig gruppens alla grafvar vara från en och samma period. Så fann man i en af 5 högar bestående grupp endast grafvar från bronsåldern. Men de flesta grupperna innehöllo grafvar från flere på hvarandra följande perioder: från bronsåldern, från den äldre och den yngre Hallstatt-perioden och från närmast derpå följande tid.

Bronsåldern är väl känd både i Schweiz och i norra Tyskland, men i södra Tyskland har den ända till senaste tid varit så ofullständigt känd, att mången har förnekat denna periods tillvaro der. Hvarje bidrag till vår kunskap om denna aflägsna tid i södra Tyskland är derför välkommet, och detta gäller särskildt om bidrag af den betydelse som herr Naues.

En af högarna från bronsåldern visade en mycket egendomlig grafkonstruktion: tre små, hvälfda rum, hvilkas tak bildades af ohuggna

stenar, lagda i hvarf på hvarandra, så att det öfverliggande hvarfvet sköt ett stycke framför det underliggande, således samma byggnadssätt, som vi känna från Orienten och Grekland, ehuru de nu beskrifna hvalfven både äro smärre och af simplare material än de i Medelhafslanden.

En annan bronsåldershög omslöt en mindre kista af stenhällar, på hvilkens takhäll funnos flera runda, skålformiga fördjupningar af alldeles samma slag som våra »elfqvarnar». I denna kista låg jemte andra föremål ett bronsbleck, prydt med särdeles vackra spiraler, lika dem från Nordens äldre bronsålder; de utmed kanterna löpande raderna af trianglar, fylda med mycket fina, parallela streck, visa emellertid, att arbetet förskrifver sig från en något senare tid. Förekomsten af sådana spiraler i södra Tyskland är i hög grad värd vår uppmärksamhet, emedan dylika sirater ej förut voro kända från den trakten.

De af herr Naue gjorda fynden från bronsåldern äro således af stort intresse, men de flesta af honom undersökta högarna förskrifva sig från den äldre jernåldern, Hallstatt-perioden, och de upplysningar, som han skänkt oss om denna vigtiga period, äro ännu mera värderika, isynnerhet som han redogör *för hvarje grafs innehåll,* under det att vi tyvärr icke ega motsvarande redogörelser för det stora graffältet vid Hallstatt.

Vid en jemförelse mellan fynden från sistnämnda graffält och från Bayern visa sig de flesta typerna vara de samma: på båda ställena har man funnit de långa, tveeggade jernsvärden, de breda dolkarna med slidor af brons eller jern, samt de breda bältebeslagen af brons med drifna sirater, som vi så väl känna från herr von Sackens planscher. Liksom vid Hallstatt, träffar man också i Bayern en mängd fibulor af italienska typer, eller rättare af typer, som uppstått genom efterbildning af de italienska. I de af herr Naue undersökta högarna förekommo emellertid icke de vid Hallstatt allmänna, af en i dubbelspiral lagd bronstråd bildade fibulorna. Utan tvifvel har detta sin förklaringsgrund deri, att dessa spännen, såsom jag på annat ställe sökt visa [1], kommit till Hallstatt från Grekland, men att detta grekiska inflytande ej sträckt sig så långt åt nordvest som till trakten af det nuvarande München.

Att det italienska inflytandet deremot varit starkt äfven i sistnämnda trakt, visar sig ej blott af de redan omtalade fibulorna, utan äfven af flere italienska bronskärl och andra föremål. Så upptogs ur en graf en »cista a cordoni», ett bronskärl af det i Italien, särskildt i och nära Bologna, vanliga slaget. En annan graf innehöll ett italienskt bronskärl af den form, som plägar kallas »situla»; det hade stått i en korg, af hvilken ännu lemningar funnos qvar. I situlan var insatt en af vildt päronträ svarfvad skål, af vacker form. Den är både på sjelfva skålen och på foten prydd med smala, upphöjda, rundtomkring löpande band, och ett af dessa band, det nedersta på fotens smala del, ligger löst omkring foten; det är utsvarfvadt ur samma stycke som denna. Vi hafva således här, redan från tiden långt före Kristi födelse, ett prof på den konstsvarfning, som vi stundom återfinna på arbeten från de senaste århundradena.

---

[1] *Om tidsbestämning inom bronsåldern* i Vitterh. Akad:s handlingar, 30:de delen, sid. 115.

I träskålen låg en svartbrun massa, hvilken professor Radlkofer i München vid undersökning ansett sig kunna bestämma som en hoptorkad rest af honung eller mjöd och ost. Redan Homerus omtalar, huru grekerna beredde en dryck af vin, honung, ost samt mjöl, och ännu i dag är en dylik blandning mycket omtyckt i Grekland.

Att träskålen och dess innehåll kunnat så länge bevaras, torde i väsentlig mån bero derpå, att situlan låg, och måhända alltifrån högens uppkastande legat, kullfallen och således utgjorde ett utmärkt skydd för den derunder liggande träskålen.

I hög grad anmärkningsvärdt är det. att herr Naue funnit vidsvinsskelett i flere grafvar från Hallstatt-perioden; ett sådant fynd i en graf från den rena bronsåldern och ett i en graf från öfvergångstiden mellan bronsåldern och Hallstatt-perioden visa, att detta egendomliga bruk har mycket gamla anor, ehuru det först under sistnämnda period synes hafva blifvit mera allmänt. Vanligen är det unga djur, som blifvit på detta sätt jordade. De ligga antingen på ryggen eller på sidan; i några fall var hufvudet klufvet. Högst märkvärdig är en graf, i hvilken man *endast* fann ett vildsvin, utan lemningar af menniskoben. Öfver det omsorgsfullt nedlagda, stora djuret, bredvid hvilket bitar af lerkärl hittades, hade man lagt stora stenar och deröfver uppkastat en hög. Denna var belägen något för sig sjelf, vid kanten af graffältet.

Sannolikt hänger allt detta tillsammans dermed, att vildsvinet var ett heligt djur hos kelterna, hvilket folk under nu i fråga varande tid innehade södra Tyskland. I sina tempel eller heliga lundar hade kelterna vildsvinsbilder, gjutna i brons; detta djurs bild buro de som fälttecken, och med samma bild prydde de ofta sina sköldar.

Utrymmets knapphet hindrar mig att här redogöra för det myckna intressanta, som herr Naues bok för öfrigt innehåller: för de redogörelser, han lemnar om vagnslemningar, hvilka anträffats i de af honom undersökta, liksom i så många andra keltiska grafvar; för de värderika upplysningar han meddelar om lerkärlen och deras enkla, men mycken uppmärksamhet värda, målade sirater, samt om de många andra, olikartade föremål, som han funnit; äfvensom för de urgamla åkrar (»Hochäcker»), vägar och bostadsplatser, hvilka ligga invid de af honom beskrifna högarna, och af hvilka åtminstone många utan tvifvel äro samtidiga med dessa.

Man måste lyckönska icke blott herr Naue utan äfven den förhistoriska fornforskningen till de vigtiga resultat, som han vunnit och genom det nu offentliggjorda arbetet lärt oss känna, och vi hoppas, att han snart måtte lemna oss en lika utmärkt redogörelse för de nya undersökningar, hufvudsakligen i grafvar från bronsåldern, med hvilka han senast varit sysselsatt.

Oscar Montelius.

Från Akademiens sammankomster.

Den 13 juli 1887.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Genom nådig remiss hade Akademien mottagit, för utlåtandes afgifvande, en underdånig ansökan af grefve C. A. W. Löwen, att fem i Löwenska grafkoret vid Frötuna kyrka i Roslagen förekommande föremål, nämligen två kanoner och två mörsare med allt tillbehör samt en brännspegel må få som depositum öfverflyttas till Artillerimuseet i Stockholm, äfvensom att det under nämnda grafkor befintliga hvalfvet må i grefve Löwens närvara öppnas och de derstädes förvarade fanor och fanstänger upptagas för att förvaras antingen i nämnda museum eller i Torsåkers kyrka, inom hvars församling det nuvarande Löwenska fideikomisset är beläget, eller i grafkoret vid Frötuna kyrka. Sedan Akademien tagit kännedom om församlingens och domkapitlets utlåtanden rörande denna ansökning, beslöt Akademien att tillstyrka bifall till den förra framställningen äfvensom till den senare framställningens tredje alternativ.

Genom Konungens Befallningshafvande i Jönköpings län hade till Akademien blifvit insänd en underdånig ansökan af Haurida socken om tillstånd att bortbyta eller försälja en kyrkan tillhörig brudkrona. Akademien beslöt att till Kongl. Maj:t inlemna denna ansökan med förklaring, att brudkronan icke är för Statens samlingar behöflig och med hemställan om afslag till församlingens ansökan.

Akademien förklarade sig icke hafva något att invända mot en tillämnad omgjutning af Torsåkers församlings i Vesternorrlands län år 1728 gjutna mindre ringklocka.

Visby stads drätselkammare hade till Kongl. Maj:t och Kronan hembjudit en ringklocka från medeltiden, som fordom hängt i Sankt Karins torn och som staden nu önskade sälja, för att bereda sig någon inkomst. Akademien ansåg denna klocka icke böra inköpas för Statens samlingar, som redan hafva en klocka från 1400-talet, men lemnade Riksantiqvarien i uppdrag att inleda underhandlingar rörande klockans bevarande för framtiden.

Inskrift. Akademien faststälde inskrift att sättas på grafvården öfver B. E. Hildebrand.

Den 31 augusti 1887.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt gifva Erik Ihrfors sin prismedalj i silfver.

Statssamlingarna. Akademien beslöt inlösa en vid Hultaberg i Kungssäters sn, Vestergötland, funnen spiralring af blekt guld.

Akademien beslöt inlösa en vid Storegården, Öster-Bitterna, Vestergötland, funnen guldarmring från bronsåldern.

Akademien godkände Riksantiqvariens åtgärd att i Visby inköpa en samling fornsaker.

Akademien beslöt inlösa: ett större bronsspänne med beläggning af guld och silfver, funnet vid Austres, Tingstäde sn; bitar af en guldbrakteat, funna vid Rovide i Fröjels sn; silfvertackor m. m. funna vid Hesselby i Dalhems sn; en större rund spännbuckla, funnen vid Busarfve i Barlingbo sn, och en silfverskatt, funnen vid Grausne i Stenkyrka sn — allt på Gotland.

Fasta fornlemningar. Akademien godkände Riksantiqvariens åtgärd, att lemna amanuensen Karlin 200 kr. för gräfningar vid Skanör och Falsterbo, och hemstälde till den antiqvariska nämnden att upptaga i budgeten för nästa år ett anslag af ytterligare 400 kr. för innevarande års gräfningar vid de två städerna.

Friherre L. G. Paykull hade anmält, att det vore önskligt att för en tillämnad väganläggning borttaga ett par resta stenar å Grillby egor nära Knifsta station i Uppland. Dr Ekhoff hade, på anmodan af Riksantiqvarien, besökt platsen och beskrifvit det graffält, till hvilket de resta stenarne hörde. Akademien beslöt medgifva stenens borttagande.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt, att Råda kyrka i Vermland skulle rödfärgas å väggarne och tjärstrykas på taket.

Riksantiqvarien anmälte, att förslag förekommit att inköpa medeltidsklockan från S. Karins ruin till någon annan kyrka inom landet. Akademien anmodade Riksantiqvarien att gifva magistraten i Visby det svar, att derest klockan försåldes till någon svensk kyrka, hade Akademien intet att deremot invända, men att Akademien ville på det allvarligaste hemställa, att klockan icke måtte, till beredande af en obetydlig vinning, nedsmältas, utan hellre förvaras i Gotlands fornsal.

Kyrkoherden i Floda församling af Strengnäs stift hade till Akademien inlemnat en underdånig skrifvelse med anhållan att för möjliggörande af en tillämnad höjning af kyrkans sakristiedörr en del af den strax ofvanför befintliga väggmålningen måtte få borttagas. Riksantiqvarien anmälte, att det midt ofvanför dörren befintliga partiet af målningen vore skadadt, hvadan Akademien ansåg sig böra tillstyrka bifall till den gjorda underdåniga ansökningen, under förutsättning att kringliggande delar af målningen icke skadades och att Kongl. Maj:t medgifvit sakristiedörrens höjande.

Akademien medgaf för sin del, att en del äldre inventarier tillhöriga Öfver-Kalix kyrka må i Norrbottens läns museum deponeras med vilkor, att i händelse något af dessa föremål skulle finnas vara för Statens samlingar behöfligt, det till dem öfverlemnas.

Akademien beslöt att till Kongl Maj:t ingå med en underdånig skrifvelse tillstyrkande Tegneby församlings i Bohuslän begäran om tillstånd att rifva den nuvarande kyrkan, med nödiga försigtighetsmått.

Akademien medgaf, att från Resteröds kyrka i Bohuslän må till Göteborgs museum få öfverlemnas en modell till altarprydnaden och ett altartäcke, båda från 1700-talet.

Akademien ansåg sig icke hafva något att invända mot rifningen af Hyllie kyrka i Skåne.

Medaljförslag. Förslag till Stockholms simsällskaps medalj anmältes.

Den 15 september 1887.

Akademiska ärenden. Anmältes, att Akademiens utländska ledamot grefve Giovanni Gozzadini i Bologna aflidit den 25 augusti.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt, på förslag af Riksantiqvarien, att i underdånigt utlåtande rörande rifning af kyrkor, begära som vilkor för rifningen föreskrifter rörande behandling af grafvarna.

Medaljförslag. Förslag till belöningsmedalj för Brandförsäkringsaktiebolaget Sverige anmältes och godkändes.

Grafvarna i kyrkorna.

Folk finnas, som icke egna sina döda någon omvårdnad. Det draget anses vittna om en synnerligen låg grad af bildning. Den, såsom naturlig, annars så vanliga känslan af sammanhörighet mellan de lefvande och dem, som gått hädan, och den derpå grundade känslan af pietet, synes vara för ett sådant folk främmande: det tänker icke på annat än hvad det har för ögonen. Der döden träder till och griper sitt rof, framkallas helt naturligt hvarjehanda frågor: hvad betyder detta? i hvilka förhållanden har den, som nu ligger kall, i och med den stora förändringen inträdt? — frågorna om möjligheten af en fortvara under andra förhållanden, men dessa frågor synas aldrig hafva stält sig för dem, som icke vårda sig om de döda. När vi stå inför qvarlefvorna af en forntida kultur, ej nog högt utvecklad att hafva lemnat efter sig skriftliga minnesmärken och för långt skild från oss i tiden, när några af hennes tankar skulle hafva mäktat genom mundligt öfverlemnande komma till oss, är det knappast af annat än sättet att behandla de döda, som vi kunna sluta oss till något af de tankar, som då tänktes.

Men om det ligger en råhet i bristen på all omvårdnad af de döda, månne icke det äfven ligger en betänk-

lig råhet deri, att man hos ett folk, som lefver mot det nittonde århundradets slut och är i fullt mått i besittning af dess kultur, hos ett folk, som obestridligen egnar omsorg åt de döda, köper grafvar för dryga summor, uppreser dyrbara monument, kan nedlägga en förmögenhet på kransar och blommor till begrafningen, med den yttersta hänsynslöshet behandlar föregående ättleds grafvar? Från denna råhet kunna vi dessvärre icke frikänna den svenska allmänheten. Om än vår tids Svenskar icke äro det enda folk, mot hvilket en sådan förebråelse kan riktas, icke ligger deri något berättigande af en vandalism, som fortgått länge och ännu snart sagdt dagligen och stundligen öfvas.

Jag vill här icke tala om grafvarna på våra kyrkogårdar. Som i dem ännu jordas och sällan en graf finnes, till hvars innehafvare ej slägtingar finnas, gör sig dock vanligen pieteten gällande. Men det händer, att omregleringar förekomma af kyrkogården och då kan man få se hvarjehanda, som minst sagdt är betänkligt. Särskildt händer det då, att grafvårdarne, ifall de äro af fast sten, få praktiskt användning. Huru mången grafsten har icke af sådan anledning vandrat ut i bygden för att göra tjenst i en trappa eller framför brunnen? Får ej en väl skulpterad grafsten ligga i sjelfva ingången till Vadstena kyrkogård, med en jerndubb inslagen i den ena bilden till gagn för en grind, med hvilken öppningen skulle kunna tillslutas?

Nutidens omsorg att sörja för de lefvandes helsa har gjort en ända på bruket att begrafva inne i kyrkorna. De i dem förekommande grafvarna äro derför liksom ryckta något längre ifrån det nuvarande slägtet och de blifva derför vida mindre föremål för pietet — för att begagna ett mycket mildt uttryck.

Den känsla, som förmådde de lefvande att åt sina bortgångne bereda en sista hviloplats inom murarne af det

rum, der de heliga, gudstjenstliga handlingarna förrättades, der frid herskade, mera än å andra ställen, der ordet om lifvet efter döden förkunnades, är ju ej svårt att förstå. Redan under den äldsta kyrkans tid förekommo grafvar och utfördes gudstjenstliga handlingar på samma rum. Att få en graf i kyrkan ansågs under medeltiden och en stor del af den nya tiden som en så stor förmon, att man för dennas vinnande gerna offrade rätt betydliga summor. Var man mycket förmögen och höll man med stolthet på sin ätt, byggde man gerna intill kyrkan ett grafkor. Ännu oftare anlitades grafvar under korets och långhusets golf. Kyrkor finnas, i hvilka talrika grafvar förekomma under golfvet. Och huru behandlas dessa grafvar? Huru månget grafkor har icke blifvit utan vidare jämnadt med jorden eller blifvit för andra ändamål användt? Och huru går det till när man i sammanhang med reparation eller ombyggnad af kyrkan kommer i beröring med de gamla grafvarna? Man skulle kunna fylla en diger bok med berättelser derom, hemtade från landets olika delar. På en sådan utförlig framställning kan jag icke inlåta mig här. Jag vill nu endast omtala tvänne fall, som hos mig rågade måttet af den lifliga förtrytelse, jag länge hade känt öfver en så allmänt utbredd vandalism och bragte till mognad mitt beslut att söka inverka hämmande mot densamma.

Med anledning af en i de allmänna tidningarna förekommande uppgift, att i Turinge kyrka i Södermanland grefve Erik Dahlbergs kista blifvit öppnad och att i följd deraf hans balsamerade lik tagit skada, anhöll jag den 4 december 1886 att Konungens Befallningshafvande i Stockholms län ville skaffa mig upplysning, huruvida så verkligen förhölle sig, och i sådant fall, hvilken myndighet vidtagit en sådan åtgärd. Grefve Dahlberg hade låtit bygga för sig och de sina ett ganska vackert grafkor vid den östra ändan af Turinge kyrka, i hvilket grafkor från

början grefve Dahlbergs och hans närmaste anhöriges kistor stått, för alla synbara. Grefve Dahlbergs metallklädda kista är ett mästerstycke af den tidens konstslöjd. Sedermera fann församlingen för godt att använda grafkoret som högkor och kistorna flyttades ned i det under koret varande hvalfvet, der de måste ställas alltför tätt intill hvarandra och der utrymmet genom nedflyttningen blef så knappt, att kistor måste ställas på andra kistor — alltid ett betänkligt förfarande, då en kista sällan är gjord så stark, att den kan bära en dylik extra börda och då mången prydlig kista icke kan ses, då hon står mellan och under andra kistor.

På grund af min skrifvelse erhöll jag en rapport från vederbörande länsman, att kyrkobyggnadskommitterade i Turinge församling hade låtit öppna grafhvalfvet för att tillse, huruvida man utan att skada detta kunde verkställa en föreslagen sänkning af kyrkogolfvet, att kyrkorådet i sammanhang dermed beslutit att öppna grefve Erik Dahlbergs kista och att detta öppnande, i närvara af kyrkorådet och några andra sockenbor, verkställts af en byggmästare, en murare och två arbetare.

I den egentliga kyrkans östra ända, nedanför koret, ligger en stor slät stenhäll. När denna lyftes från sin plats, beredes tillgång, utför en bred stentrappa, till grafhvalfvets jerndörr, till hvilken nyckeln förvaras hos pastor. Att man beredde sig tillträde till grafhvalfvet, för att se efter, huruvida den tillämnade sänkningen af kyrkogolfvet kunde verkställas, var fullkomligt i sin ordning, men hvad derutöfver skett kunde icke synas mig befogadt och någon tillstymmelse till skäl för kistans öppnande fanns icke i rapporten omförmäld. Tilläggas må, att man icke kan lyfta locket på grefve Dahlbergs kista utan att åtminstone två personer klifva öfver de vid sidan stående kistorna, hvarigenom lätteligen deras lock kan krossas.

För att få de närmare upplysningar, som jag ansåg erforderliga, vände jag mig derefter till Domkapitlet i Strengnäs. Kyrkoherden Grandins af Domkapitlet infordrade yttrande innehöll äfven motivet: när kyrkorådet hade kommit ned i grafhvalfvet, hade det funnit luften dernere så fuktig, att det måste anse det vara sin pligt att se till, *huruvida grefve Dahlbergs lik hade lidit af fukten!!!*

Kyrkorådet fann till all lycka, att detta icke var händelsen. Men *om* detta hade varit händelsen — ty äfven ett balsameradt lik kan komma att skatta åt förgängelsen — hvad skulle väl kyrkorådet då hafva gjort? De medel, som i våra bostäder användas, kunde väl ej gerna tillgripas för att aflägsna fukten ur en likkista?

Mig synes det uppenbart, att det icke var någon som helst omtanka om grefve Dahlbergs jordiska qvarlefvor, utan helt enkelt en i detta fall klandervärd nyfikenhet, som föranledde kistans öppnande. Att det icke var något vetenskapligt intresse, som dertill dref, framgår tydligt deraf, att ingen anteckning gjordes om likets beskaffenhet eller om kistans innehåll. Alltså af nyfikenhet öppnar ett kyrkoråd den kista, i hvilken en af Sveriges förnämligaste män hvilar, och har kyrkorådet antagligen genom att bereda den yttre luften tillträde till kistan och liket, påskyndat dettas förvandling.

Det andra fallet är följande.

Kyrkan i Eksjö stad skulle nybyggas och begärde derför församlingen att få nedrifva den gamla, vid olika tillfällen till- och ombygda kyrkan samt att nedrifva det intill kyrkan bygda Ehrencronska grafkoret, hvilket, jämte den till dess underhåll bestämda fonden, år 1804 hade af en slägtens medlem blifvit skänkt till Eksjö stads enskilda barnskola, och att jorda de i koret befintliga kistorna och liken på den plats der de befunno sig. Skrifvelsen remitterades till k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Aka-

demien, hvilken, på min framställning, tillstyrkte, att kyrkan måtte få med visst vilkor rifvas, att det Ehrencronska grafkoret likaledes måtte få rifvas och de deri befintliga kistorna och liken på samma ställe jordas, samt hemstälde, att till barnskolan skulle lemnas ett belopp motsvarande värdet af de genom grafkorets rifning vunna materialierna äfvensom att de i kyrkans ursprungliga golf, under det dåvarande brädgolfvet, förekommande grafstenarne skulle omsorgsfullt förvaras. Detta blef ock Kongl. Maj:ts beslut.

Min uppmärksamhet fästes följande år vid en genom tidningspressen löpande notis om »likplundring», föröfvad i Eksjö kyrka: en besökande skulle från handen på ett lik hafva tagit en ring och behållit densamma. Stockholms Dagblad för den 2 augusti 1887 innehöll dessutom uppgift, att man vid rifningen af kyrkan under densamma funnit öfverallt begrafningsplatser. »De flesta kistorna, liksom åtskilliga af de balsamerade liken, voro ganska väl bihehållna. Bland sådana må nämnas grefvinnan Anna de Klencken, bördig från Hannover, samt Ehrencrona och Ehrenbjelke. — På grafstenar och kistskyltar — återfinnas bland andra åtalen 1408 (?), 1598, 1673, 1760 och 1836. — — Sedan alla grafkor blifvit öppnade för allmänhetens beskådande, komma troligen samtliga kistorna att djupare nedgräfvas».

Jag vände mig till Konungens Befallningshafvande i Jönköpings län för att erhålla närmare upplysningar.

Ur den berättelse, som jag i följd deraf från magistraten i Eksjö mottagit, må följande meddelas. Under kyrkans golf hade anträffats något öfver 300 kistor. Byggnadskommitterade hade först beslutit, att dessa skulle förblifva på sina platser och på dem jordas genom lämplig betäckning; men då byggnadsentreprenören förklarat en sådan åtgärd omöjlig, enär han derigenom hindrades att lägga pålitlig grund för den nya kyrkan, beslöto kommit-

terade att å kyrkogården öppna en ny större graf, i hvilken samtliga kistor — mera än 300 — skulle jordas. Tre af kommitterade erhöllo uppdrag att tillse, huruvida något af antiqvariskt och konstnärligt värde kunde finnas i grafvarna, men de hade icke ansett något af liken vara af särskildt historiskt värde, hvarför ej heller af dem någon anteckning gjordes om kistornas beskaffenhet. På begäran af åtskilliga af stadens invånare, *hvilka visste sig hafva slägtingar och anhöriga begrafna under golfvet i den gamla kyrkan*, hade tillträde lemnats dem att bese likkistorna, dock endast en dag från kl. 10 f. m. till kl. 5 e. m. och under uppsigt af två vaktkarlar, hvilka skulle tillse, att intet finge vidröras eller rubbas. Kistorna kunde, i följd af deras stora antal, icke grafsättas på en dag, utan dertill åtgingo flere dagar. Utförandet af detta arbete skedde genom entreprenören, »efter hvad han sjelf påstår, med största varsamhet». Under en af dessa dagar hade en handelsresande, åtföljd af några i Eksjö bosatta vänner, inkommit och åsett grafsättningen, hvarvid han bland likdelar, som lågo på kanten af grafven, fick se en hand, på hvilken något blänkande föremål syntes. Han tog detsamma från handen och fann det vara en ring med en infattad [graverad] karneolsten. Han visade ringen för de kringstående under yttrande: »detta är nog icke guld, för se, huru den smulas sönder, då man tager i den, men sjelfva stenen kan jag behålla såsom ett minne af Eksjö gamla kyrka». Han stoppade stenen jämte qvarsittande del af ringen på sig, men då detta hans handlingssätt sedermera blef i stadens tidningar omnämndt såsom likplundring, sände han i bref stenen åter till pastorsembetet, hvilket öfverlemnade den till stadens polis.

Stenen har sedermera af Konungens Befallningshafvande blifvit inskickad till Statens Historiska Museum.

Mig förefaller det upprörande, att de stadens invånare, som visste sig hafva slägtingar begrafna under kyrkans

golf, ej fingo tillfälle att vidtaga några åtgärder för deras kistor, utan endast tillstånd att se de blottade kistorna, att vid deras jordande på nytt så liten kontroll utöfvades, att en händelsevis tillkommen person kunde tillegna sig en på ett finger sittande ring, att ingen tog vara på de personalhistoriska upplysningar, som helt visst kunde hemtas från kistornas inskrifter.

I ofvan anförda tidningsnotis omtalas en grefvinna Anna von Klencken. Enligt anteckningar från äldre tid skall hennes stora grafhäll hafva, jämte flere bibelspråk på svenska, innehållit följande inskrift:

Marmoream molem qui cernis forte, viator,
Hoc quæ sub saxo membra sepulta, roges.
Hæc lege, doctus eris: namque Anna — — — Erasma
De Klencken fuerat, quæ comitissa gravis
Hannovia est. Dignam generoso stemmate natam
Quæ tulit, hanc polus educat ipsa bene.
Sidere mox fausto generoso juncta marito
Redevino; ille comes, ille tribunus erat.
Hanc pietas, bonitas, hanc sic nitidissima virtus
Ornavit, multis ut satis apte patet.
Sic orbe arctuo dum vitam clara peregit,
In Bredvijk summam clauserat illa diem
Ast licet exili condatur cespite corpus,
Grande manet cuncto tempore nomen illi.

Den grefve Redevinus, som i grafskriften omtalas, är den Patrik Ruthven, som åren 1623—1625 var öfverste för ett regemente Smålands knektar. Fru Anna Klencke, »salig öfverste Redevins enkia», lefde ännu år 1672. Bredvik ligger inom Eksjö landförsamling och har varit öfversteboställe. Grefvinnan Ruthvens jordiska qvarlefvor hafva nu, tillsammans med qvarlefvor af Eksjö kyrkoherdar, borgmästare, rådmän, borgare m. fl., blifvit på ett, som det synes, omildt sätt flyttade till en graf, som är

gemensam för mer än 300 personer. Hennes lik var balsameradt, men om dess utseende och om kistans veta vi nu intet. Hrr kommitterade hade icke funnit »hennes lik vara af historiskt värde!»

Under intryck särskildt af här omtalade tilldragelser gjorde jag den 15 september 1887 framställning i Akademien, att hon ville hädanefter, när hon skulle afgifva utlåtande rörande kyrkors restaurerande och rifvande, begära föreskrifter till skydd för grafvarna. Akademien biträdde min framställning och har äfven K. M:t godkänt densamma, så att hädanefter föreskrifves

att, derest grafvar förekomma under kyrkans golf eller i annan del af kyrkan, rifningen ej får börjas, förrän grafransakning rörande samma grafvar anstälts, sedan tre månader förflutit efter det, genom kungörelse, som blifvit tre gånger i Post- och Inrikes Tidningar införd och från predikstolen i församlingens kyrka uppläst, vederbörande grafegare kallats att sjelfva eller genom laga ombud inställa sig vid grafransakningen och sin rätt i omförmälda hänseenden anmäla och styrka;

att, derest grafvar måste rubbas, till hvilka enskilde egare ej anmält sig, grafvarnas innehåll till ny graf å kyrkogården flyttas med iakttagande af största varsamhet;

att noggrant protokoll föres öfver sådan flyttning, i hvilket redogöres för beskaffenheten af kistorna och liken, derest dessa äro blottade, äfvensom för de inskrifter, bilder och ornament, som kunna förekomma å kistorna eller eljes i grafvarna, och upplysning lemnas om kistornas egare, derest sådan upplysning står att vinna;

att Riksantiqvarien underrättas om tiden för tillämnad grafrubbning, för den händelse, att han

skulle med anledning af denna finna någon sin embetsåtgärd erforderlig.

Hans Hildebrand.

Sällskapers handlingar och tidskrifter.

Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in *Zürich*. Del. XXII, 1—3.

Heierli, Der Pfahlbau Wollishofen. — Heierli, Pfahlbauten, IX:r Bericht.

Jahrbücher und Jahresberichte des Vereins für *Meklenburgische* Geschichte und Alterthumskunde. Årg. XLVIII (1883).

Beltz, Untersuchungen zur Bronzezeit in Meklenburg. — Brückner, Alte Wohnplätze bei dem auf der Feldmark von Neubrandenburg liegenden Gute Fünfeichen (slavisk tid).

— Årg. XLIX (1884).

Beltz, Meklenburgische Grabfelder der Eisenzeit. — Wigger, J. Kornerups Forschungen über den ältesten Theil der Darguner Klosterkirche. — Crull, Der Schrein des Hochaltars zu St. Jürgen in Wismar (ett vackert altarskåp från 1400-talet, som nyligen restaurerats för en summa af 7,914 riksmark).

— Årg. L (1885).

Wigger, Stammtafeln des Grossherzoglichen Hauses von Meklenburg. — Bihang: Verzeichniss der Grabstätter des Grossherzoglichen Hauses.

Denna uppsats innehåller en utförlig slägttafla. Om konung Albrekt läses i anmärkningarna till slägttaflan följande: »Albrekt III, den 18 februari 1364 vald i Upsala till konung af Sverige, från den 24 februari 1389 fånge hos drottning Margareta, återfick han friheten först den 26 september 1395, vände då åter till Meklenburg-Schwerin (hvilket han aldrig hade afstått) och regerade der, liksom flere gånger under åren 1385—1388, samman med sin brorson Johan IV. — — Visby minoriters annaler säga, att han dött den 31 mars 1412 och begrafvits

i Doberan, och denna uppgift är helt visst den riktiga. Den sista kända urkund, som han utfärdat, är daterad den 23 mars 1412.

Gemåler: 1. Richardis. Hennes fader, grefve Otto I af Schwerin, och svärfadern, hertig Albrekt II, utfärdade den 12 och 13 oktober 1352 bref om bröllopet. — — Albrekt III var då på sin höjd 15, sannolikt ej mer än 13 år — — hon var den 23 april 1377 i Stockholm. Dalin uppgifver henne hafva dött i slutet af april 1377. Visst är, att hennes lifgeding Grevesmühlen den 11 juni 1377 tillhörde en annan. Marskalck uppgifver, att hon begrafvits i Dominikanerkyrkan i Stockholm.

2. Agnes, dotter af hertig Magnus II af Braunschweig, enka efter grefve Busso V af Mansfeld samt efter hertig Bogislav VI af Pommern-Wolgast († 7 mars 1393), gift 20 februari 1396 med k. Albrekt, öfverlefde honom och sonen Albrekt V. Hon uppbyggde Mariakapellet i Gadebusch; på hennes nu stympade grafsten lästes i förra århundradet 1430, men der torde hafva stått 31 (xxxi). Ett bref af henne finnes utfärdadt den 30 augusti 1430.

Sonen Erik intog Gotland med Visby, gifte sig 1396 med Sofia, dotter af hertig Bogislav VI af Pommern-Wolgast (omgift med Nils V af Werla-Waren), dog den 26 juli 1397 i Landskrona och begrofs i Mariakyrkan i Visby.

Utom Erik hade k. Albrekt i första giftet en dotter, omtalad den 13 mars 1376, och en annan dotter, som synes hafva hetat Richardis, gift den 10 februari 1388 med hertig Johan af Görlitz, enka den 1 mars 1396, lefde ännu år 1400. I andra giftet hade k. Albrekt sonen Albrekt V, efterträdde i Meklenburg-Schwerin 1412, gift den 23 maj 1423 med Margareta, dotter af markgrefve Fredrik I af Brandenburg, och död samma år. Ingen afkomma.

— Årg. LI (1886).

Beltz, Das Ende der Bronzezeit in Meklenburg. — Von Buchwald, Prähistorische Untersuchungen im Grossherzogthum Meklenburg-Strelitz.

— Ahlers, Das bäuerliche Hufenwesen in Meklenburg zur Zeit des Mittelalters. — Rogge, Wallenstein und die Stadt Rostock.

— Årg. LII (1887).

Beltz, Untersuchungen zur jüngern Bronzezeit in Meklenburg. — Crull, Die Wappen der bis 1360 in den heutigen Grenzen Meklenburgs vorkommenden Geschlechter der Mannschaft (med genealogiska anmärkningar och vapenbilder). — Koppmann, Rostocks Stellung in der Hanse.

Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie à Bruxelles. XXII. 3—12.

Schuermans, Verres à la venitienne fabriqués aux Pays-Bas. — Le monument mégalithique de Duysbourg composé de trois monolithes. — Pinchart, Des fabriques de Venise d'Anvers et de Bruxelles au XVIe et au XVIIe siècle.

— — XXIII.

Schuermans, Verres à la »façon de Venise» et »d'Altare» fabriqués aux Pays-Bas (fortsatt i XXIV) — Schuermans, Objets étrusques. — Schuermans, Epigraphie romaine de la Belgique. — Solvay, De l'influence de l'art flamand sur les origines de l'art espagnol. — Création d'un musée des échanges internationaux. — Les diptyches consulaires de Liège. — Baes, Recherches sur les origines de l'art flamand du moyen âge. — Van Even, Maître Jean Borman, le grand sculpteur belge de la fin du XVIe siècle.

— — XXIV.

Van de Castelle, Grès-cérames de Namur. — Gielen, Fouilles d'antiquités belgo-romaines à Eelen, près Maeseyk.

Revue de l'histoire des religions VII.

Les oracles Sibyllins (avant-propos, livres I—III, traduits par M. A. Bouchéselbreq.

— — IX.

Henry-Carnoy, Les serpents et les dragons dans les croyances et les traditions populaires. — Réville, Etude sur la mythologie grecque d'après Alfred Müller.

— — X.

Goldziher, Le culte des ancêtres et le culte des morts chez les Arabes.

— — XI.

Regnaud, Quelques observations sur la méthode en mythologie comparée. —

— — XII.

Regnaud, La méthode en mythologie comparée, réponse à quelques objections. — Réville, Le Mithriasisme au IIIe siècle de l'ère chrétienne. — Goblet d'Alviella, M. Maurice Vernes et la méthode comparative dans

l'histoire des religions. — Tiele, Le Mythe de Kronos, à propos d'une nouvelle méthode en mythologie comparée.

— — XIII.

Ploix, Mythologie et Folklorisme. Les Mythes de Kronos et de Psyche (med Réponse par M. A. Lang). — Réville, De la complexité des mythes et des légendes, à propos des récentes controverses sur la méthode en mythologie comparée.

— — XIV.

Réville, L'histoire des religions, sa méthode et son rôle.

Johan Carl Hedlinger

I Månadsbladet för år 1882 har jag efter en schweizisk tidskrift[1]) lemnat en redogörelse för den store gravören Hedlingers lif från hans födelse i Schweiz till hans anställande i svensk tjenst. Johannes Amberg, som tecknat dessa ungdomsår, har i en följande del af samma tidskrift (XXXIX) fortsatt skildringen. Hedlinger var af den märklighet och hvad om honom utgifvits i Sverige är så litet, att det icke torde vara olämpligt att här framhålla några detaljer ur Ambergs något öfver 100 sidor långa uppsats.

Hedlingers första tid i Sverige var full af arbete. Det första han hos oss utförde var den bekanta medalj, som slogs till minne af konung Carls död, med lejonet, som sliter sönder ett omsnärjande rep, och omskriften *indocilis pati.* En rad af medaljer tillhör hans första år. Medaljer voro omtyckta, att åstadkomma sådana hörde till tidehvarfvets lyx, som gerna antog storartade former. Sedan Karlsten hade aflidit år 1718, fans icke i Sverige någon medaljgravör af första rang. Karlstens måg Bengt Richter befann sig sedan 1715 i Wien.

Richter hade slägtingar och vänner i Stockholm, hvilka med missnöje sågo Hedlingers inkallande. Richters bro-

---

[1]) *Der Geschichtsfreund, Mittheilungen des historischen Vereins der fünf Orte Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden und Zug.* — S. 138 i Månadsbladet för 1882 står 1708, hvilket bör vara 1718.

der Henrik, guldsmed i Stockholm, satte sig i spetsen för oppositionen. Hedlinger var anställd för sex år, men med rättighet att träda tillbaka med det tredje årets utgång. Richters vänner, som fingo riksbankens styrelse på sin sida, ville hafva detta kontrakt så tolkadt, att vederbörande kunde efter det tredje årets slut aflägsna Hedlinger från platsen. Under denna agitation förgick det ena året efter det andra, till dess slutligen regeringen afgjorde frågan till Hedlingers förmon; han fick sitt kontrakt förnyadt i början af år 1726. Innan Hedlinger första gången hade blifvit nämnd, voro flere framställningar gjorda om Richters återkallande, men konung Carl hade icke vid dem fäst något afseende, utan i stället ålagt envoyén Cronström att träffa aftal med Hedlinger. Som skäl för Hedlingers uttrångande anfördes, att han vore utländing, under det Richter var svensk, att Hedlinger vore Karlsten underlägsen i konstnärligt hänseende, att brister visat sig i präglingen samt att slutligen Hedlinger stundom visat mindre god vilja att fullgöra honom gifna uppdrag. Någon bevisande framställning synes emellertid icke i detta afseende blifvit gifven.

Hedlinger hade, innan kontraktet förnyades, börjat se sig om efter ett arbetsfält på annat håll. Han hörde efter, hurudana förhållandena voro i Wien, han talade om att på vinst och förlust resa till Paris. Med afseende på denna senare plan skref Rouyer i Amsterdam till honom: »Jag och Hårlemans mor, era bästa vänner, hafva i går haft en öfverläggning och, efter mogen pröfning, enhälligt beslutat säga er, att Ni är, med tre bokstäfver skrifvet, D. U. M, om Ni icke gör allt i verlden för att hålla er på er nuvarande plats. Hårlemans fasaväckande skildringar, huruledes otaliga skickliga menniskor i Paris måste omkomma af hunger, låter mig bäfva för ert öde.»

Kring Hedlinger hade från första stund i Sverige slutit sig en trofast vänkrets, inom hvilken umgänget måste

hafva varit lifligt, gagnande och glädjande. Främst inom denna krets stod familjen Hårleman, nämligen intendenten Johan Hårlemans enka, Eva Johanna Barssen, en dam af holländsk börd, och hennes son Carl, senare öfverintendent. Vidare finna vi inom kretsen den då åldrige, vittre och mångkunnige Nils Keder, läkaren Müller, Lars Hesling i kammarkollegium, under hvilket myntet lydde, karolinen Nils Stjernflycht, bankokommissarien Peter Adlerheim, den något yngre Carl Reinhold Berch m. fl.

Kort tid efter det, att det nya kontraktet hade blifvit undertecknadt, fick Hedlinger konungens tillåtelse att företaga en utländsk studieresa, hvilken räckte från maj 1726 till oktober 1727. Öfver Tyskland reste han till Amsterdam, derifrån till slägtingarne i Schweiz och vidare öfver Alperna till Italien, hvilket land han genomströfvade i alla riktningar, för att — såsom hans egna ord lyda — med ifver beskåda allt märkligt, som konsten och naturen bjuda, och beundra mycket. Länge vistades han i Rom, upptagen med trägna studier af antikens minnen och samtidigt arbetande i sin konst, der, liksom i Stockholm, njutande af ett främjande och vederqvickande umgänge med många vänner. Aktad och ärad inom vida kretsar kom han åter till Sverige.

Efter återkomsten utvecklade Hedlinger en rastlös verksamhet. Som kongl. medaljgravör hade han mycket att göra, hans växande rykte skaffade honom många beställningar från utlandet, men han hade likväl tid att af egen drift utföra den ena medaljen efter den andra, för att glädja sina vänner. Från de närmaste åren efter 1727 ligger för oss en rik serie af präglade medaljer, till hvilka Hedlinger graverat stämplarne. Vid sidan af denna hafva vi flere alster af hans hand, ingående i den serie af gjutna medaljer, som tillkommo, till största delen, på grund af hans, Keders och Berchs initiativ. Hvilken nytta han haft af de flitiga studierna under resan, visar sig genast vid

en jämförelse mellan de arbeten, som han utfört efter och före år 1726. Förut hade han arbetat fullständigt i århundradets rådande, förkonstlade smak. I de arbeten, han efter resan utförde, finna vi icke en slafvisk imitation af antikens konstverk, men det är lätt att se, huru han, såväl i uppfinning som i detaljernas utförande rönt ett lifligt intryck af den förtroliga bekantskap med antikens väsen, han hade haft tillfälle att knyta.

Det är icke endast utförandet, som är förtjenstfullt i Hedlingers medaljer, men man kan ej annat än prisa äfven de bildmotiv, som i dem förekomma, och de i närmaste sammanhang med dem stående omskrifterna; bilder som omskrifter enkla, klara, tilltalande. Om än både Keder och Berch torde i ganska hög grad med Hedlinger dela äran för omskrifter och äfven bilder, är dermed ej hans förtjenst minskad; det är ej här fråga om en gravör, som från annat håll mottager uppdrag att anbringa en viss bild och en viss omskrift, utan om en konstnär, som är aktiv delegare i bilden och i den mening, som i denna, liksom i omskriften, skall uttalas. Antikens inflytande på Hedlingers konst finna vi kanske tydligast uttaladt i den medalj han präglade öfver sig sjelf med ordet *ΛΑΓΟΜ* öfver Athens uggla. Enligt Ihre var det visserligen Keders infall att med den grekiska inklädnaden af detta ord vålla Europas lärde bryderi, men ordet hade genom sitt innehåll fått för Hedlinger en stor betydelse — dess kraf på måtta tilltalade hans karaktär.

Ej långt efter hemkomsten började han planlägga utförandet af en *histoire métallique* för Sverige. Saken och namnet voro den tiden mycket på modet. I Frankrike hade man börjat med dylika serier, bevarande minnet än af konung efter konung, än af vigtigare tilldragelser under de olika regeringarna. En serie af det senare slaget har alltid ett värde, under förutsättning att medaljerna utföras af mästare. En rad af medaljer, som blott återgifver

konungarnes namn och bilder, är af mindre intresse, helst när medaljerna af ekonomisk hänsyn göras så små, att det blir med stor svårighet förbundet att å dem utveckla något verkligt konstnärsskap. I Sverige hade Arvid Karlsten utfört tvänne sådana serier, den ena i större, den andra i rätt litet format, båda började med k. Gustaf I och slutande med k. Carl XII. Hedlinger upptog denna tanke, han ville bilda en ny regentserie. I tanken härpå torde Berch haft stor del. B. E. Hildebrand har i sin beskrifning af Sveriges offentliga medaljer aftryckt en af Berch uppsatt promemoria af år 1728 rörande denna medaljserie. Amberg aftrycker en af Hedlinger i detta ämne år 1731 ingifven skrift. I denna heter det bland annat: »Enhvar känner historiens nytta och enhvar, som sett sig äfven litet omkring, vet, att ingenting är mera utsatt för missbruk och tidens inverkan än just böckerna, i hvilka historiens lärdomar bevaras. Blott varaktiga monument kunna oförfalskade komma till efterverlden, och till dem höra utan gensägelse medaljerna, ty de kunna hvarken af menniskors ondska eller okunnighet lida skada». Af denna anledning har man i andra riken åstadkommit sådana serier af medaljer. »Hvarför skulle vi icke följa detta förnuftiga bruk? Felas oss ämnen, för att efterlikna det? eller kanske fräjdade fornkännare, att lemna deviser, emblem och inskrifter? Vi veta, att vi i allt detta, med få obetydliga undantag, icke stå efter någon». Men att utföra en sådan serie är dyrt, kostnaderna kunna afhålla regeringen från ett sådant företag. »Min kärlek för Sverige, som under de tretton år jag haft äran att tjena detta land, blifvit så stor, att jag i Sverige ser mitt andra fädernesland, låter mig öfvervinna dessa svårigheter. Jag åtager mig arbetet på egen fara och kostnad. Jag begär, för företagets lättande, endast att få stämplarne för intet — de kunna smidas i myntet — och rätt att begagna en myntpress — flere sådana, dömde till overksamhet finnas

här. I synnerhet efter franskt och italienskt mönster vill jag prägla dessa medaljer i bronserad koppar och sprida dem i utlandet, på det att derigenom Sveriges rykte må främjas och jag få någon ersättning för min möda». Af tre skäl skulle medaljerna präglas i koppar: som koppar-medaljer hafva föga metallvärde löpa de ej stor fara att af vinstbegäret blifva smälta — mången, som ej har råd att köpa en hel rad af medaljer i guld eller silfver, köper med nöje exemplar i brons — det är af större intresse för Sverige att få utsända arbetad den koppar, som finnes så ymnigt i landet, än silfver, på hvilket vi ej äro rika.

Konungaserien skulle följas af andra medaljer, öfver universiteten i Uppsala, Lund och Åbo, embetsverk, lärde och store män, de uppblomstrande manufakturerna, grufväsendet, skeppsbyggeriet, flottan, de olika delarne af hären, fästningar, k. lustgårdar och byggnader, konst, påbud, förbund och lagar.

Berch säger i ett bref af år 1743, att denna serie länder Hedlinger till oändlig ära. Amberg påstår, att om Hedlinger icke hade åstadkommit annat än denna serie, hade hans namn blifvit odödligt för Sverige. Jag kan ej instämma i detta pris; de större medaljerna, hvilka Hedlinger utfört, äro i vida högre mening alster af hans konst.

Hedlingers ekonomiska ställning blef småningom förbättrad, ehuru visserligen ej så, att han derigenom kunde hållas tillbaka från antagande af de anbud, som gjordes honom om anställning i andra stater. Redan år 1718 hade czar Peter sökt få honom i sin tjenst och han sökte ännu år 1723 vinna honom; den holsteinska ministern C. G. Cederhjelm hade fullmakt att bjuda honom så stora förmoner som helst. Under den utländska resan erhöll han anbud om anställning från flere håll. Sådana kommo äfven efter återkomsten till Sverige. År 1728 erbjöd honom det sachsiska hofvet en glänsande pension, om han ville flytta öfver. År 1730 bjöd honom kejsarinnan Anna

en årslön af 1,000 dukater jämte ersättning för af honom utfördt arbete. Af pligtkänsla stannade Hedlinger qvar i sitt nya land, men utverkade sig då och då tillstånd att besöka de hof, vid hvilka man var särskildt angelägen om hans arbete. Under året 1732 arbetade han fem månader i Köpenhamn. År 1735, sedan Keder hade aflidit, reste Hedlinger i sällskap med Berch till St Petersburg. Hans första arbete der var en medalj öfver kejsarinnan Anna, hvilken väckte så stort uppseende, att den besjöngs i en dikt, som den 28 april 1738 af kejs. Vetenskapsakademien lemnades till kejsarinnan. Under besöket i den ryska hufvudstaden, hvilket räckte nära halftannat år, graverade Hedlinger äfven stämplar för en rubel och en dukat samt det stora rikssigillet. Om de nya försök, som nu gjordes, att vinna honom för Ryssland, skrifver Hedlinger sjelf: »åren 1735 och 1736 gjorde kejsarinnan Anna, som af min kongl. herre begärt mig för att utföra en medalj öfver henne, det ena anbudet högre än det andra, för att fästa mig vid sitt hof, och hon gjorde detta på ett så nådigt sätt, att det kunde synas omöjligt att, till förmon för Sverige, säga nej. Att jag det oaktadt svarade nej, beredde stor förvåning för alla, som icke känner den ljuflighet, som ligger i *lagom*». En af hans vänner skref samtidigt: »Hedlinger arbetar nog gerna för att få inkomster, men kärleken till en ädel frihet är honom icke mindre medfödd».

Återkallad till Stockholm, vistades han der intill hösten 1739, sysselsatt med medaljgravyr och undervisning af de lärjungar, som samlades kring honom. Då bröt han upp, tillsammans med Taraval, för att besöka Schweiz. Han ville der gifta sig med en sin svägerska, hvilken han hade haft tillfälle att se år 1726. Äktenskapet hade trots det långa afståndet afslutats genom Hedlingers broder, som fick i uppdrag att sätta Rosa von Schorno i en fransk pension, för att hon skulle lära sig det franska

språket, fina seder och smak för läsning, framför allt a historia. Hedlinger gaf äfven följande föreskrifter rörande henne: »ehuru det nu är mod i Frankrike att skära af damernas hår och frisera dem baktill i perukform, så torde hon hafva godheten att icke låta röra vid sitt hår, ty i detta fall tycker jag mera om det naturliga, så mycket hellre som det långa håret är en personlighetens klenod».

Hedlingers helsa var nu bruten. Under åberopande af allt sitt myckna arbete, af de ungdomskrafter, som han egnat Sverige, och den skada han genom ansträngningar lidit till sinnet, kroppen, särskildt ögonen, af alla de lärjungar han undervisat, bad han om den tjenstledighet, som erfordrades för att återvinna helsan, eller afsked med pension. Sjuklig och melankolisk sökte han med sin maka en fristad, der han kunde bo okänd och ostörd. Den skriftliga förbindelsen med vännerna fortgick och sålunda mottog Hedlinger år 1742 det hedrande anbudet att resa till Berlin, för att utföra en medalj öfver k. Fredrik II: ingen konstnär hade det dessförinnan lyckats att afbilda honom fullt lik. Under vistelsen i Berlin begärde han förlängd tjenstledighet, då hans rheumatiska lidande gjorde det honom omöjligt att resa öfver till Sverige. Sommaren 1743 vände han åter till Schweiz. År 1744 kom han tillbaka till Stockholm för att fullgöra en del arbeten, som legat efter och för att lösa sitt förhållande till Sverige. Han erhöll afsked med bibehållande af lön och titel och tillbragte återstoden af sin lefnad i Schweiz.

H. H—d.

Stockholm, 1889. Kongl. Boktryckeriet.

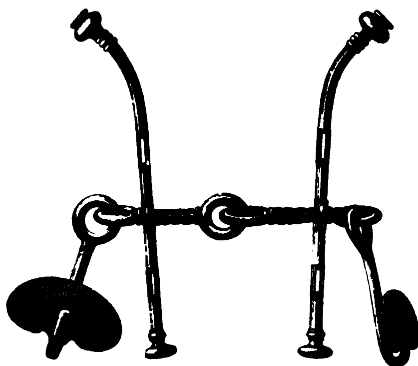
Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

190—192. 1887. Okt., Nov. och Dec.

Ett fynd från Eskelhems Prestgård på Gotland.

Hösten 1886 anträffades vid Eskelhems Prestgård ett ovanligt stort fynd från bronsålderns sista tid, hvilket inlöstes af Statens Historiska Museum, der det nu förvaras under nr 7994.

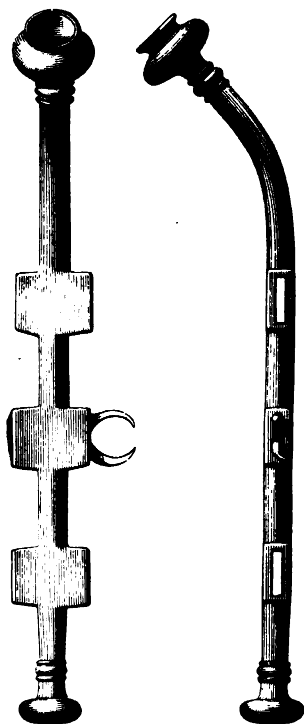

55.

Fyndet utgjordes af:

1. Ett betsel af brons, afbildadt fig. 55 i en fjerdedel af verkliga storleken. Båda tvärstängerna äro lösa. Den ena är hel, men öglan är brusten; i hälften af verkliga storleken ses den fig. 56 framifrån och från sidan. Den andra stången, som äfven har söndrig ögla, är afbruten och saknar den böjda ändan. De två länkar, som

bildat det egentliga munbettet (fig. 57), äro gjutna så att deras smala, fyrkantiga del ser ut som flätad; deras sammanlagda längd är 16 cm. Betslet är mycket nött på de ställen, der ringarna gripit i hvarandra; de svaga öglorna på stängerna äro särskildt starkt nötta. Den hela stången är 19 cm. lång.

56.

På detta betsel sitter vid ena ändan fastrostadt *jern*, hvilket tydligen hört till munbettet å

2. ett annat, dylikt betsel. Detta är för öfrigt af brons. Båda stängerna, som varit alldeles lika fig. 56, äro afbrutna i två delar, hvilka finnas i behåll; öglorna äro svaga och nötta, men hela.

3. En stor, rund, genombruten skifva med två hängen på hvardera sidan, allt af brons. I hälften af verkliga storleken är skifvan afbildad fig. 58, sedd framifrån och från sidan, med genomskärning af en del, från kanten (vid x) inåt i radiens riktning. Hvarje hänge har utgjorts af en ring, hängande i en med den stora skifvan fastgjuten ögla och bärande två tunna, nedtill bredare bronsplåtar, af hvilka fem äro hela, två söndriga och en saknas. Skifvan, som håller 23 cm. i diameter, är bruten i flera stycken. Brottens erg visar, att skifvan redan i forntiden blifvit sönderbruten.

4. Fyra hängen, lika hvarandra; ett af dem är afbildadt fig. 59 i hälften af verkliga storleken. Hvarje hänge består af en ring, från hvilken två nästan runda bronsskifvor nedhänga.

5. Två genombrutna bronsprydnader, afbildade fig. 60 och 62 i hälften af verkliga storleken. Hvardera prydnaden är gjuten i ett stycke, men så att den ser ut att vara bildad af bronstrådar, böjda i olika former (rader af vid hvarandra liggande ringar, spiraler, m. m.). Båda prydnaderna äro lika långa, 8,5 cm.

6. Sex rör af brons; ett af dem afbildadt fig. 61 i hälften af verkliga storleken. Utsidan prydes dels af upphöjda ränder, dels af grupper af fina, fördjupade linier. Alla rören äro trinda, med rundt hål och lika hvarandra. Rörens längd vexlar mellan 6,5 och 6,6 cm.

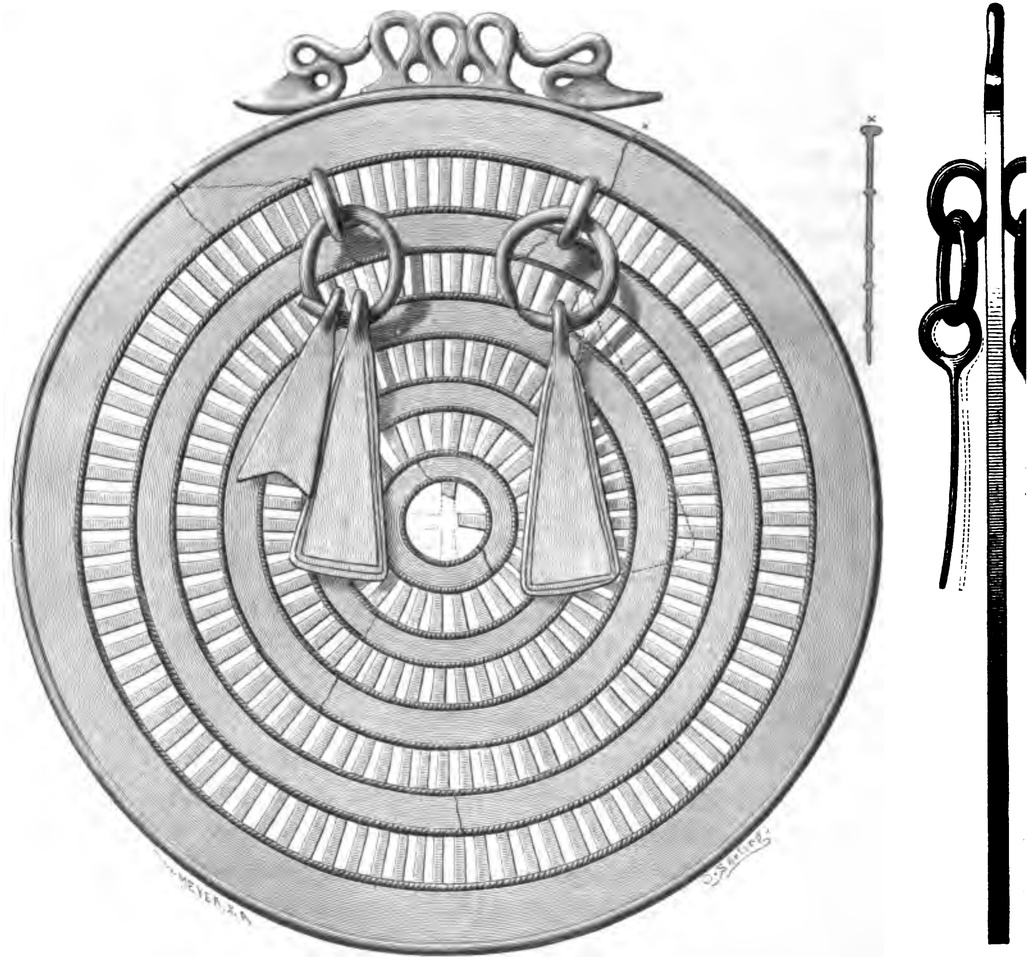

57.

7. Tolf bronsbucklor, runda med en uppstående knopp midt på utsidan och en ögla midt på insidan; alla hafva varit lika hvarandra. En af dem är i hälften af verkliga storleken afbildad fig. 63, sedd från sidan och i genomskärning. Utmed kanten gå två upphöjda ränder, tvär- eller snedstreckade (i olika riktningar). Nu äro endast tre bucklor hela; de öfriga nio äro mer eller mindre sönderbrutna och ofullständiga. Yttre diametern vexlar mellan 13 och 13,5 cm.

8. Fyra bitar af ett sönderbrutet, ofullständigt bronskärl, afbildadt fig. 64 (från sidan och delvis i genom-

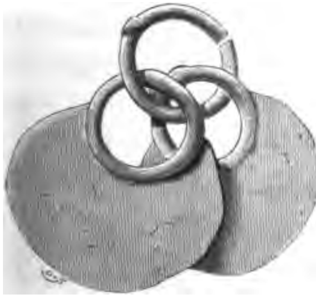
skärning) i en tredjedel af verkliga storleken. Det har varit af samma slag som de vanliga hängkärlen, men med *fyra* aflångt fyrkantiga hål i stället för två öglor. Kanten är inböjd, smal (3 à 4 mm.), tunn, ej genom-

58.

bruten. Kärlet synes icke hafva varit så djupt som de flesta hängkärlen. Den vertikala delen, i hvilken hålen finnas, är slät; endast i den nedre vinkeln finnes en smal, upphöjd, slät rand. Bottnen, som till större delen saknas,

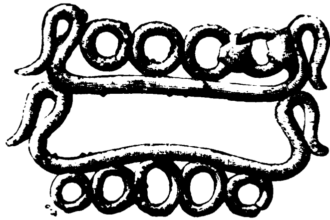
har varit prydd endast med upphöjda ränder, snedstreckade (åt olika håll); af inpunsade sirater ses inga spår. Diametern har vid mynningen varit något mer än 18 cm., i innerkant, och på vidaste stället nära 23 cm., i ytterkant.

59.

60.

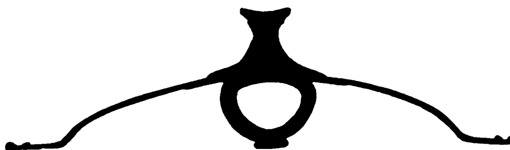

62.

61.

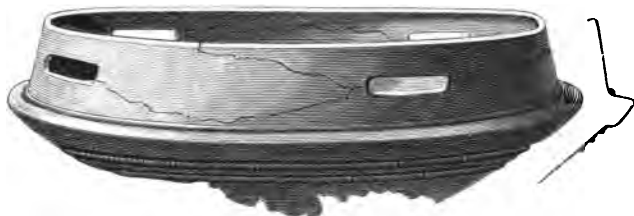

63.

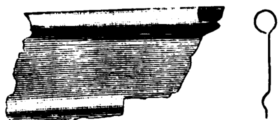
9. Sju större och två smärre bitar af två tunna, hamrade bronskärl. En bit, afbildad fig. 65 i hälften af verkliga storleken, visar en utåt omböjd, rund kant och dernedanför en med kanten parallel, drifven, slät rand, upphöjd på utsidan och fördjupad på insidan.

En annan bit, af det andra kärlet, — som har tunn, ej omböjd kant, — är afbildad fig. 66, likaledes i hälften af verkliga storleken. Denna bit består af ett litet handtag, hvars öfre och nedre ända varit fastnitade vid kärlet med två små, simpla, platta nitar vid hvardera ändan.

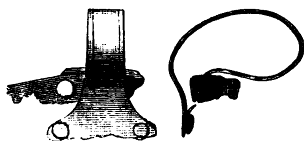
Fyndet anträffades af arbetaren Mårten Johansson i Eskelhem vid gräfning i en Prestgårdens åker. Sakerna lågo »lösa i mullen, utan att någon stensättning eller annan anordning utmärkande grafläggning förmärktes».

64.

65.

66.

Det nu beskrifna fyndet är ett af de märkligaste, som man känner från Sveriges bronsålder, icke endast derför att det utgöres af ett ovanligt stort antal föremål, utan ock derför att några bland dessa föremål äro af mycket sällsynta slag och andra af former, som hittills icke veterligen anträffats i Sverige och ej heller i något annat land.

Att flera af de vid Eskelhem funna bronserna hört till seltyg, är klart; och detta vore i och för sig tillräckligt att förläna fyndet ett stort intresse, emedan dylika saker ytterst sällan hittats i Norden under sådana förhållanden, att man haft anledning hänföra dem till bronsåldern.

Vi skola först närmare betrakta de två betslen.

Det ena munbettet, som är af brons, är alldeles helt; det andra, hvilket till stor del varit af jern, var deremot, då det hittades, söndrigt.

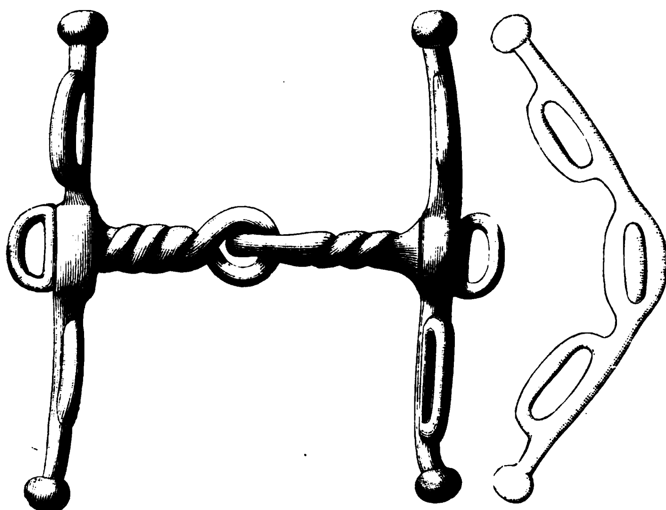
Af de fyra betselstängerna, hvilka alla voro lösa, var endast en hel; den ögla, hvarmed den fasthållits vid munbettet, var dock söndrig. De tre andra stängerna voro itubrutna; af två funnos båda bitarna, af den tredje saknades den böjda ändan. En af de tre brutna stängerna hade, liksom den hela, söndrig ögla. De två andra hade hela öglor.

Klart är, att de två sistnämnda stängerna icke kunna höra till det hela munbettet. I sådant fall måste de hafva suttit fast dervid, enär öglorna äro hela; men nu voro de lösa. Till det under *1* beskrifna hela munbettet höra således de två stängerna med söndriga öglor, och till *2* de två med hela öglor.

Den omständigheten, att båda de till *2* hörande stängerna hafva hela öglor, är af vigt för bestämmandet af det ställe, der stängerna varit fästa på munbettet. På *2* äro nämligen icke blott de båda ringarna, i hvilka hakarna sluta, alldeles hela, utan äfven den ena af de i dem gripande ringarna på sjelfva munbettet är hel. Följaktligen kunna stängerna icke hafva varit fästa i någon af dessa ringar, utan de måste hafva med sina öglor gripit om munbettets smala del. De märken af stark nötning, som ses på motsvarande del af alla stängerna, visa att de suttit så, att öglorna varit riktade uppåt, ej nedåt. Då stängernas böjda ändar måste hafva varit med sina runda knappar vända utåt, — emedan de i annat fall ej lemnat nödigt utrymme åt hästens nos, — och då det är mer än sannolikt, att de böjda ändarna varit vända framåt, torde man kunna utan tvekan sätta betslets nu skilda delar tillsammans på det sätt, som fig. 55 visar. Denna teckning framställer betslet liggande, så att de fyrsidiga hålen i stängerna stå lodrätt.

Att stängerna varit fästa så som nu skildrats, bekräftas också deraf, att de stänger, som sitta på ett vid Mörigen i vestra Schweiz (fig. 67) samt på några i norra Italien (fig. 68 och 69) funna — och ännu då de hittades fullständiga — betsel af brons, äro fästa på samma sätt, i det att de omfatta munbettets smala del omedelbart innanför de öglor, från hvilka tyglarna utgå.

De nyss omtalade betslen från Italien tillhöra slutet af bronsåldern och början af jernåldern i detta land. Fyra sådana betsel som fig. 68, prydda med hästbilder, äro

67.

nämligen funna vid Ronzano nära Bologna tillsammans med ett bronssvärd och åtskilliga andra saker från nämnda tid. I norra och mellersta Italien äro äfven flera andra betsel af samma form funna. Originalet till fig. 69 är jemte ett dylikt betsel funnet vid Ramonte, likaledes i trakten af Bologna [1].

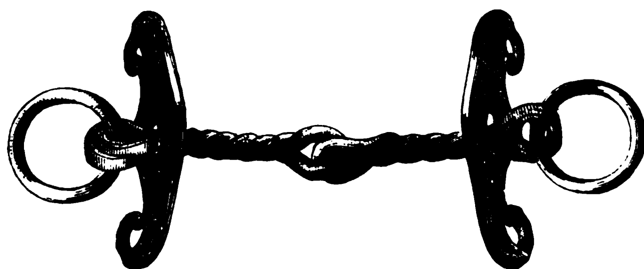
Äfven betslet från Mörigen, som är *gjutet i ett stycke*, förskrifver sig från ungefär samma tid, emedan det är

[1] Gozzadini i *Congrès international de Stockholm*, sid. 377, och *De quelques mors de cheval italiques*, pl. I och II.

uppfiskadt bland lemningarna efter den bekanta pålbyggnaden vid Mörigen, der så många minnen från slutet af bronsåldern anträffats [1]. På samma plats har man äfven funnit ett stycke af ett annat, alldeles dylikt betsel [2]. Att dessa betsel verkligen höra till bronsåldern, om än till en mycket sen del af denna period, visas för öfrigt af fyndet från Vaudrevanges nära Saarlouis, således i södra delen af preussiska Rhein-provinsen. Här har man i en mosse

68.

69.

funnit icke blott två betsel med stänger af samma form som de från Mörigen, samt en stor, rund, genombruten skifva med två derpå hängande och skramlande dylika, men mindre skifvor, två runda bucklor af samma slag som fig. 63 och åtskilliga andra föremål hörande till seltyg, utan äfven ett svärd, en hålcelt, tre skaftcelter med skaft-

[1] Keller, *Pfahlbauten*, 7:ter Bericht. pl. XV fig. 1; Gross, *Les protohelvètes*, pl. XXIV fig. 15. — Ställets namn skrifves än Mörigen, än Möringen.
[2] Keller, anf. arb., sid. 22, not. 1; Gross, anf. arb., sid. 82, 83.

lappar, en gjutform för dylika skaftcelter, samt åtskilliga armringar och andra saker af former karakteristiska för bronsåldern, — allt af brons [1]. De till betslen hörande munbetten äro af brons och snodda, liksom det från Mörigen, men synas icke hafva varit ledade, utan hvartdera af ett stycke. Svärdet är af samma typ som några från pålbyggnaden vid Mörigen.

Obestridligt är, att de vid Eskelhem funna munbetten med stängerna anbragta så, som fig. 55 visar, varit mycket korta. Deras längd emellan stängerna öfverstiger nämligen knappt 10 cm. Detta kan dock ingalunda anföras såsom något bevis för, att stängerna äro stälda oriktigt å nämnda figur.

Längden af munbetten, mellan stängerna räknad, på ett par i norra Italien funna bronsbetsel är visserligen något litet öfver 12 cm., men på det nyss omtalade från Mörigen endast 9 cm. Emedan de till dessa betsel hörande stängerna sutto på sina ursprungliga platser, då de hittades, kan något tvifvel om utrymmet för djurets nos här ej finnas.

Fråga kan endast uppstå derom, huruvida betslet från Mörigen varit gjordt för en häst eller för en åsna. Bland pålbyggnadsresterna vid Mörigen äro inga ben af häst anträffade, som kunde gifva svar på denna fråga. Bland lemningarna af den samtidiga pålbyggnaden vid det äfven i vestra Schweiz belägna Auvernier har man deremot funnit hufvud och ben af ett djur, som hör till slägtet *Equus*, och som varit betydligt mindre än de nu

---

[1] *Dictionnaire archéologique de la Gaule*, se följ. pl.: »Découverte de Vaudrevanges», samt »Haches» fig. 22, »Epées» fig. 2, »Bracelets» fig. 2 o. 3; Chantre, *Age du bronze*, II, sid. 83; Bertrand, *Deux mors de cheval en bronze* i *Revue archéologique* 1873: 1, sid. 327, och i *Archéologie celtique et gauloise*, sid. 215; Mortillet, *Musée préhistorique*, fig. 764 (gjutform), 765 (skaftcelt), 783 (hålcelt), 905 (svärd), 967 o. 968 (betsel), 976 (små ringar), 977 (rör), 979 (stor skifva) och 1065 (armring).

vanliga hästarna; men det har icke varit en häst utan en åsna [1].

Häraf följer emellertid icke, att betslet från Mörigen måste hafva varit afsedt för en åsna. Det kan hafva burits af en liten häst. Ännu mindre följer häraf, att betslen från Eskelhem begagnats af åsnor, hvilka djur icke torde hafva funnits i Sverige mera under bronsåldern än nu för tiden. Men det finnes ej heller någon anledning att tänka sig de gotländska hästarna under nu i fråga varande tid lika stora som de vi äro vana att se här i Stockholm. De kunna hafva varit så små som ölänningarna eller de ännu på Gotland lefvande »skogsrussen». Bettets längd på det fig. 88 afbildade betslet från Helsingland är också endast 3,5 tum, eller föga mera än 10 cm.

Förrän fyndet vid Eskelhem gjordes, kände man endast *ett* i Sverige hittadt betsel från bronsåldern, och detta var ganska ofullständigt. Vid Nymö i nordöstra Skåne hade man nämligen funnit två betselstänger af brons (fig. 70) jemte några sannolikt till seltyg hörande bronsprydnader [2]. Stängerna från Nymö äro emellertid betydligt olika dem från Eskelhem.

Äfven i Danmark hafva betsel från bronsåldern sällan anträffats. I Madsens *Broncealderen*, Suiter pl. 40, fig. 14 och 15, äro dock två betselstänger afbildade. Den förra, återgifven här fig. 72, är af brons och jemte en dylik stång [3] samt åtskilliga andra bronsföremål funnen i en stenkista i en hög vid Bevtoft i Haderslev amt, Sön-

[1] Rütimeyer i Keller's *Pfahlbauten*, 7:ter Bericht, sid. 50.

[2] Montelius, *Führer durch das Museum vaterl. Alterthümer in Stockholm*, fig. 36—38, och *Die Kultur Schwedens in vorchristlicher Zeit*, fig. 81—83.

[3] En betselstång lik fig. 72 hör till det stora fynd från bronsåldern, hvilket anträffats vid Larnaud i departementet Jura, östra Frankrike. Chantre, *Age du bronze*, pl. XLVI, fig. 12; Mortillet, *Musée préhistorique*, fig. 971.

derjylland (Oldnordisk Museum i Kjöbenhavn, 20647). Den af Madsen afbildade andra stången är af hjorthorn och jemte en dylik funnen i en mosse vid Östrup på Sjælland, norr om Roskilde (nämnda museum, C 189).

De vid Nymö och Bevtoft funna betselstängerna hafva icke varit helt och hållet af brons; ena ändan har varit

70. 71.

af ben eller trä, antingen fäst i en holk, såsom fig. 70, eller på en tapp, såsom fig. 72 visar. Så har äfven varit fallet med den fig. 75 afbildade och med andra i Ungarn funna betselstänger[1].

[1] Hampel, *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, pl. LX, fig. 1 och 2 (den senare är vår fig. 75); jfr Evans, *Bronze implements*, fig. 493—495, och Mortillet, *Musée préhistorique*, fig. 970.

På kontinenten äro flera betsel från bronsåldern och öfvergången till jernåldern funna. Flera af dem hafva stänger, som ganska mycket likna dem från Eskelhem.

En sådan stång är afbildad fig. 71. Den hör till ett i en stengraf vid Triglitz i kretsen Ost-Priegnitz, Mark Brandenburg, anträffadt fynd, som består af 2 betsel, 5 bronsbucklor, mindre än de vanliga och med tutulusformig midt, några slutna, tjocka ringar af brons och jern, samt en bronsdoppsko till ett svärd af Hallstatt-typ [1]. Munbett och hakar till båda betslen äro af jern. Endast stängerna äro af brons, hvarvid dock bör märkas, att den lilla, nu sönderbrutna ring, hvarmed de hållits fast vid betslet, varit af jern. Hakarna sluta i *alldeles* sådana skifvor som fig. 57. Stängerna, af hvilka en synes vara skadad genom eld, likna fig. 56, med undantag deraf, att den främre delen är mycket bred och platt, samt framtill tvär. I sistnämnda afseende, men endast i detta, äro stängerna från Triglitz lika den fig. 75 afbildade betselstången från Ungarn [2] (jfr äfven fig. 80).

En stång, som ännu mer än fig. 71 liknar dem från Eskelhem, är afbildad fig. 78. Liksom på fig. 56 slutar den korta bakre ändan i en rund knapp och den långa, utåtböjda, främre ändan i en dylik, men något större knapp. Originalet till fig. 78 är jemte en dylik stång, två munbett, en rund buckla, en hålcelt m. m. af brons, samt ett hästskelett funnet i en grafhög vid Zabor i Böhmen. Munbetten bestå hvartdera af två länkar; det enas länkar äro släta, det andras snodda. Bronsbucklan är af samma slag som fig. 63, men svagt kupig och med en liten, knappt märkbar, rund knopp på midten; midt på baksidan sitter en hög, kort ögla. Inga menniskoben omtalas såsom funna i högen. (Museet i Prag.)

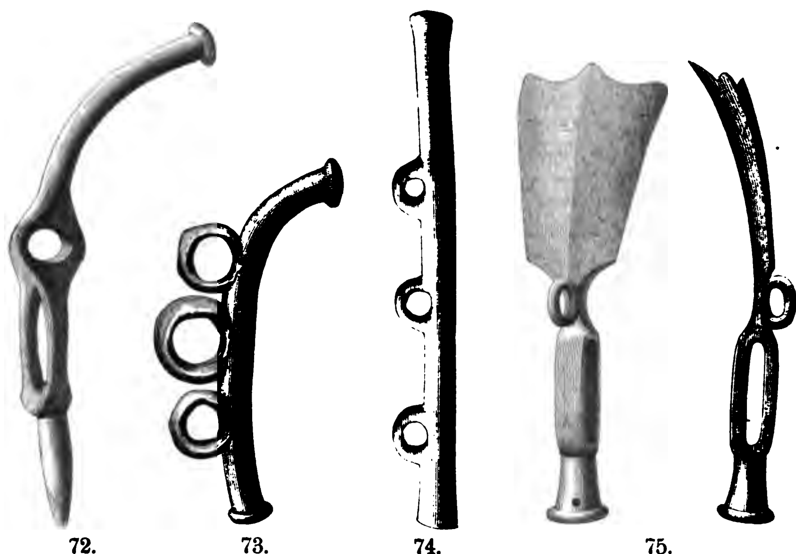
---

[1] Märk. Museum i Berlin, II 8325; *Verhandl. d. Berliner Anthropolog. Gesellsch.*, 1878 d. 21 dec.

[2] Hampel, *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, pl. LX, fig. 2.

Andra betselstänger af samma form som fig. 78 äro funna i Ungarn och närliggande länder [1], men knappen vid den böjda ändan är icke, eller endast obetydligt, större än den vid motsatta ändan, och båda äro ganska små. En närstående form ses fig. 74, men denna stång är rak och slutar ej i runda knappar [2].

Härvid förtjenar det anmärkas, att de för hufvudlagets fästande bestämda hålen i stängerna från det i

72. 73. 74. 75.

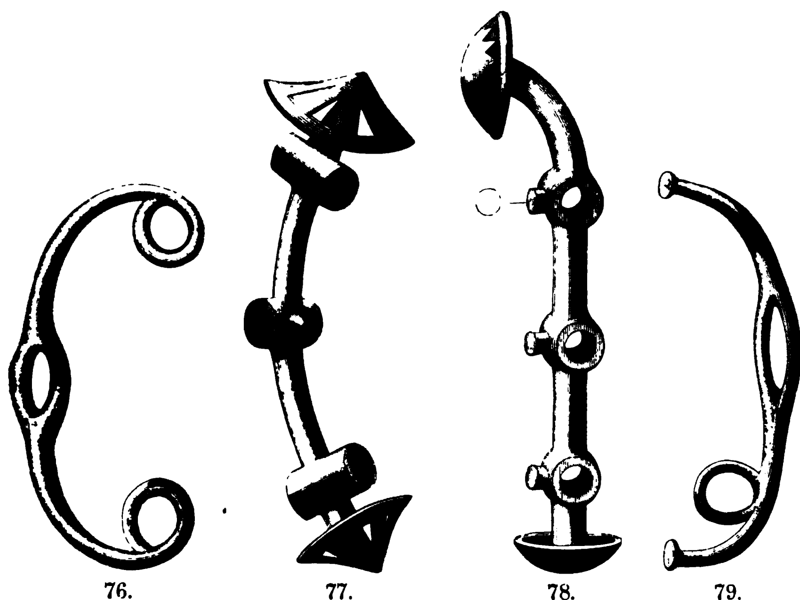
norra Tyskland belägna Triglitz äro aflångt fyrsidiga, liksom på vår fig. 56, under det att de stänger från sydligare trakter, hvilka äro af liknande form, hafva runda

[1] Två från Ungarn förvaras i Nationalmuseet i Budapest och en, likaledes från Ungarn, i Zürichs Museum; Hampel, *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, pl. LXI, fig. 1. En alldeles dylik stång såg jag i Ossolinskiska Museet i Lemberg; den är funnen vid Podsaki, troligen i Galizien. En bit af en dylik betselstång låg i det stora bronsfyndet vid San Francesco i Bologna. — I Kaukasus-trakten synas betselstänger af en närstående form vara funna, att döma af en figur å pl. VII i Chantre's *Recherches paléoethnologiques dans la Russie méridionale.*

[2] Originalet till fig. 74 är funnet i Ungarn och förvaras i Museet i Budapest.

hål, såsom på fig. 78. De fyrsidiga hålen torde vara afsedda för läderremmar, och de runda för rep. Men den omständigheten, att betselstänger af nu i fråga varande typ [1] med fyrsidiga hål endast äro kända från Gotland och norra Tyskland, talar för, att dessa stänger — och således äfven de betsel, till hvilka de höra, — äro förfärdigade i det baltiska området och ej införda dit från sydligare trakter.

Äfven i Kaukasusländerna äro betselstänger funna, som hafva en anmärkningsvärd likhet med de ungerska.

76. 77. 78. 79.

Både fig. 73 och 80 [2] visa stänger, hvilka liksom de ungerska hafva tre hål, baktill sluta i en knapp och framtill äro utåtböjda. De tre hålen äro öglor anbragta på samma sätt som å fig. 74, och det fig. 80 afbildade betslets stänger

[1] Vid Estavayer i vestra Schweiz har man funnit ett par betselstänger med fyrsidiga hål, men dessa stänger hafva ej samma form som fig. 56 och 71 (se not 1 å följande sida).

[2] Originalen till fig. 73 och 80 äro funna vid Koban och förvaras i Musée de S:t Germain; Chantre, *Recherches anthropologiques dans le Caucase*, pl. XXX, fig. 4 och 1. — Se äfven not 1 å föreg. sida.

äro framtill breda och platta, hvarigenom de likna de förut omtalade från Brandenburg och Ungarn (fig. 71 och 75).

Betselstänger, hvilka mera afvika från de nu beskrifna, hafva hittats i olika delar af Europa. De äro antingen af brons (fig. 76, 77 och 79)[1] eller af horn (fig. 81)[2].

80.

[1] Originalet till fig. 76 är funnet nära Helmstädt i Tyskland (se not 3 å sid. 165 här nedan). Dylika stänger äro afbildade af Gross i *Les Protohelvètes*, pl. XXIV, fig. 3 och 4. — Originalet till fig. 77 tillhör museet i Agram. Liknande stänger äro funna i Ungarn och förvaras i museet i Budapest; två af dem äro afbildade af Hampel i *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, pl. LX, fig. 3 och 4. — Originalet till fig. 78, se sid. 157 här ofvan. — Originalet till fig. 79 är funnet vid Pyritz i Pommern (se not 2 å sid. 165 här nedan). — Betselstänger af andra former ses t. ex. i Mortillet's *Musée préhistorique*, fig. 969 (Réallon i Frankrike), och i Gross' *Les Protohelvètes*, pl. XXIV, fig. 13 och 14 (Estavayer i Schweiz).

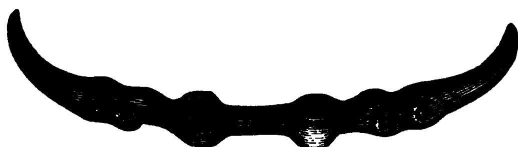
[2] Keller, *Pfahlbauten*, 7:er Bericht, pl. I, fig. 20 och 32, pl. II, fig. 29 och 35; Gross, *Les Protohelvètes*, sid. 84 och pl. XXIV, fig. 9, 12, 23, 24 och 32; Mortillet, *Musée préhistorique*, fig. 973 och 974 (från pålbyggnader i Schweiz). Dylika fynd äro äfven gjorda i Frankrike och i norra Italien: Mortillet, anf. arb., fig. 972 (originalet till vår fig. 81; från departementet Oise i Frankrike); Boni, *La terramara di Montale*, pl. IV (norra Italien).

De betselstänger af brons, hvilka man funnit i det rysk-sibiriska området (fig. 82—84), hafva, såsom vi kunde vänta, andra former än de europeiska [1].

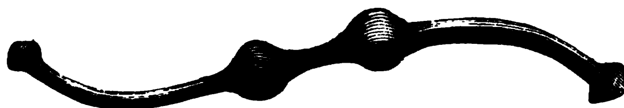
Hålens antal och läge på så godt som alla de nu omtalade stängerna från Europa visa, att hufvudlaget varit

81.

82.

83.

84.

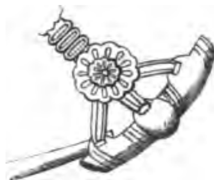
tvågrenadt nedåt. Nedtill grenadt hufvudlag återfinna vi äfven på de betsel, som äro afbildade på assyriska basreliefer (fig. 85 och 86) [2]. Då dessa höra till *ungefär* samma tid som de nu i fråga varande europeiska, och då den assyriska kulturen i så många afseenden utöfvat inflytande på Medelhafsländerna, är det mer än sannolikt, att den nu anmärkta likheten i afseende på betslen icke

[1] Aspelin, *Congrès international de Stockholm 1874*, sid. 573, fig. 42—44; och samme förf.:s *Antiquités du Nord finno-ougrien*, fig. 278—290.

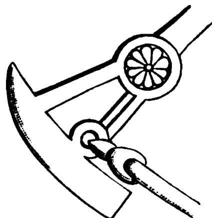
[2] Rawlinson, *The five great monarchies of the ancient eastern world*, I, sid. 419, fig. 1 och 5.

är tillfällig. Detta är så mycket mera antagligt, som stängerna på flera assyriska betsel hafva nästan samma form som vissa europeiska (fig. 74 och 81) [1].

Munbetten på de vid Eskelhem funna betslen hafva, såsom vi minnas, utseende af att vara flätade. Detsamma är förhållandet äfven med några annorstädes funna betsel [2], och den hake, vid hvilken tygeln varit fäst, slutar någon gång i alldeles sådana skifvor som fig. 57. Så är förhållandet med de vid Triglitz i Mark Brandenburg funna betslen, som i det föregående (sid. 157) omtalats. Stundom slutar haken i en ganska stor, rund skifva af något

85.

86.

afvikande form, såsom å de fig. 87 och 80 afbildade betslen från Ungarn [3] och Kaukasus. Då betslen från sistnämnda båda, långt från hvarandra belägna, trakter i afseende på stängernas form visa den stora likhet, som vi i det föregående påpekat, är det anmärkningsvärdt, att de likna hvarandra äfven i fråga om hakarna.

Den omständigheten, att man så sällan hittat betsel från bronsåldern i de skandinaviska länderna, kan icke anföras som bevis för, att hästen under nämnda tid en-

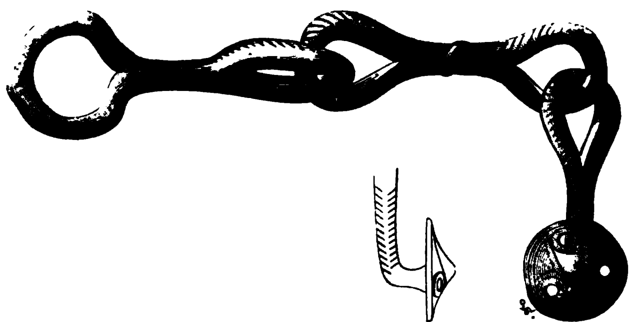
---

[1] Jfr äfven det af Rawlinson i anf. arb., I, sid. 418, afbildade betslet.

[2] Undset, *Jernalderens begyndelse i Nord-Europa*, pl. XII, fig. 3, sid. 74 (Zaborowo i Posen).

[3] Originalet till fig. 87 är funnet i Ungarn och tillhör museet i Budapest; Hampel, *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, pl. LXI, fig. 2. Se äfven Fiorelli, *Notizie degli Scavi* 1882, pl. IV, fig. 30 (från Este i norra Italien).

dast undantagsvis begagnades här. Talrika afbildningar på våra hällristningar från bronsåldern visa, att hästen redan då ofta användes både till ridt och åkning [1]. Förmodligen voro dock betslen vanligen icke af brons, utan af horn, trä och dylika ämnen. Vi hafva äfven sett, att betselstänger af horn från denna tid hittats både i Danmark och andra länder. De till sådana stänger hörande munbetten voro af trä, och man har åtminstone en gång funnit rester af ett sådant trä-munbett i en betselstång af horn, uppfiskad bland pålbyggnadslemningarna vid Mörigen i Schweiz [2].

87.

Sådana betsel af horn och trä hafva också i långt senare tid begagnats. Ännu under detta århundrade hafva de varit i bruk, och det inom våra egna landamären. Nordiska museet här i Stockholm eger många betsel med stänger af horn och munbett af trä, hvilka i våra dagar insamlats från Dalarna, Helsingland och andra delar af Sverige. Fig. 88 och 89 visa i hälften af verkliga storleken ett af dessa betsel, sedt framifrån och från sidan; det är från Norrala socken i Helsingland. Tydliga märken af hästens tänder i det endast 3,5 tum långa munbettet, som är af trä, visa, att det länge begagnats; sidostyckena äro af gumshorn.

---

[1] Montelius, *Sveriges historia*, I, sid. 117; jfr *Förhandlingar vid Svenska Sällskapets för Antropologi och Geografi sammankomster*, d. 27 april 1878.

[2] Keller, *Pfahlbauten*, 7:er Bericht, sid. 22.

Runda bronsbucklor alldeles lika de vid Eskelhem funna (fig. 63) voro förut ej kända från Sverige, men runda bucklor af något afvikande form hade vid Nymö hittats tillsammans med de förut omtalade betselstängerna af brons (sid. 155). I Danmark och norra Tyskland äro

88.

89.

sådana bucklor som den fig. 63 afbildade vid många tillfällen funna. Äfven från andra länder känner man en mängd runda bronsbucklor af detta slag, hvilka mer eller mindre likna dem från Eskelhem [1].

---

[1] Montelius, *Om tidsbestämning inom bronsåldern*, sid. 168 (not 2); Mestorf, *Vorgeschichtliche Alterthümer aus Schleswig-Holstein*, fig. 225; Lindenschmit, *Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, III: 8, pl. 2; Keller, *Pfahlbauten*, 7:er Bericht, pl. XVI; Gross, *Les protohelvètes*, pl. XXV; Chantre, *Age du bronze*, I, sid. 157; Mortillet, *Musée pré-*

Att åtminstone många af dessa bucklor hört till seltyg [1], visas deraf, att flera bland dem hittats tillsammans med betsel. Så var förhållandet både vid Eskelhem, vid Vaudrevanges i vestra Tyskland och vid Zabor i Böhmen (sid. 157 här ofvan); på sistnämnda ställe lågo bronserna bredvid ett hästskelett. Vid Pyritz i Pommern uppgräfdes flera sådana bucklor tillsammans med två par betselstänger (fig. 79) [2]. Nära Helmstädt i Braunschweig fann man en sådan buckla jemte en betselstång (fig. 76) och ett hängkärl af brons [3]. Vid Manson i departementet Puy-de-Dôme, Frankrike, anträffades bucklor af nu i fråga varande slag tillsammans med andra bronser, af hvilka en troligen varit en betselstång och äfven några andra synas hafva hört till betsel och seltyg [4].

Att runda bucklor af ungefär samma storlek som de vid Eskelhem funna verkligen begagnats som prydnader på seltyg, visas otvetydigt af en särdeles intressant teckning på en svärdsslida från det bekanta graffältet vid Hallstatt i Österrike. På denna slida, som är af brons, men omsluter ett svärd af jern från den äldsta jernåldern,

---

historique, fig. 978; de Goy, *La cachette de fondeur du Petit-Villatte*, sid. 31 och pl. IV; Hampel, *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, pl. LV; v. Sacken, *Das Grabfeld von Hallstatt*, pl. VIII, fig. 9—12; Gozzadini, *De quelques mors de cheval italiques*, pl. III, fig. 15.

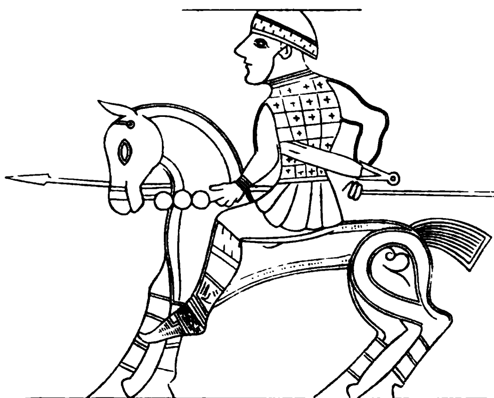
[1] Andra liknande bucklor kunna naturligtvis hafva haft en annan bestämmelse. Jfr Heger i *Mittheilungen d. prähistor. Commission d. kais. Akademie d. Wissensch.* (i Wien), 1887, sid. 35. — De som upptagits bland pålbyggnadslemningar, der äfven betsel anträffats, komma ej härvid i betraktande, emedan det ej af fyndomständigheterna framgår, huruvida betslen och bucklorna hört tillsammans.

[2] *Photographisches Album der Ausstellung zu Berlin 1880*, II, pl. 11 och 12. De vid Pyritz funna bucklorna äro prydda med upphöjda ränder och koncentriska kretsar. På samma ställe hittades ock, utom andra saker, en mängd små bronsbeslag, som troligen suttit på läderremmar.

[3] Kruse, *Deutsche Alterthümer*, 3: 1, sid. 119 och pl. II, fig. 9 o. 10.

[4] *Matériaux pour l'histoire de l'homme* 1874, sid. 396 och pl. V. — Jemte det här ofvan (sid. 160, not 1) omtalade betslet från Réallon i Frankrike hittades äfven flera större och mindre, runda skifvor och bucklor af brons; de äro dock ej lika vår fig. 63. Chantre, *Age du bronze*, pl. XXII.

ses fyra sådana ryttare som den fig. 90 återgifna. Alla hästarna, hvilka gå åt samma håll, hafva på venstra sidan om halsen tre runda bucklor eller skifvor fästa på tygeln. Hvarje häst bär således *sex* bucklor [1]. Det är då högst anmärkningsvärdt, att till fyndet från Eskelhem, som innehöll två betsel, just *tolf* runda bucklor hörde, således sex till hvartdera betslet, eller alldeles samma antal som på slidan från Hallstatt.

90.

I mellersta och södra Europa bära hästarna ännu mångenstädes liknande runda bucklor eller skifvor af metall såsom prydnader på seltyget.

De vid Eskelhem funna bronsrören (fig. 61) hafva utan tvifvel äfven hört till seltyg, emedan liknande rör vid flera tillfällen hittats jemte betsel eller dylikt. Så höra fyra sådana rör till det förut omtalade fyndet från Vaudrevanges [2], och dylika rör förekomma äfven i det

[1] v. Sacken, *Über einige neue Funde im Grabfelde bei Hallstatt*, sid. 4 och pl. II.

[2] Mortillet, *Musée préhistorique*, fig. 977. — Emedan sådana rör äfven vid andra tillfällen hittats fyra tillsammans, antager Mortillet, att de bildat afslutning af tyglarna vid den ändan, som hölls i handen. Vid Eskelhem hittades emellertid *sex*, hvilket antyder, att denna förklaring åtminstone icke alltid är riktig.

likaledes redan (sid. 165) omnämnda fyndet från Manson [1]. Vid Egeslevmagle i Danmark (se här nedan) har man funnit fyra liknande rör, hvart och ett af dem hängande på en ring, jemte ett par sådana runda skifvor som vår fig. 59; dessa rör äro dock slutna i ena ändan, under det att de vid Eskelhem funna, liksom de öfriga nu omtalade, äro öppna i båda ändar.

De runda hängena fig. 59 böra säkerligen också räknas till seltyg, emedan sådana hängen både vid Eskelhem och på andra ställen hittats tillsammans med dithörande föremål. Så har man funnit de nyss omtalade, på ringar jemte rör hängande skifvorna i en torfmosse nära Egeslevmagle på Sjælland tillsammans med två sådana bucklor som fig. 63, ett hängkärl och en till detta hörande kupa m. m. [2]; och någon tid derefter upptog man ur samma, eller en i närheten belägen, torfmosse andra hängen lika fig. 59 samt fyra sådana bucklor som fig. 63, två hängkärl och en kupa m. m. [3] Vid Hellewitt i Nottmark socken på ön Als har man funnit dylika runda hängen jemte tre bucklor lika fig. 63, ett hängkärl m. m. [4] Äfven vid Ristow i Pommern äro flera runda hängen af nu i fråga varande slag funna tillsammans med sådana bucklor som fig. 63 [5].

[1] Bronsrör af detta slag äro äfven funna i de schweiziska pålbyggnaderna. Keller, *Pfahlbauten*, 7:er Bericht, pl. XV, fig. 10; Gross, *Les protohelvètes*, pl. XXIV, fig. 34—37.

[2] Kjöbenhavns Oldnord. Museum, nr CXXVIII—CXXXII. *Antiqvariske Annaler,* III, sid. 380. Hängena äro afbildade i Worsaae's *Nordiske Oldsager*, fig. 266, och i Madsens *Broncealderen*, I, pl. 40, fig. 16; hängkärlet är afbildadt i sistnämnda arbete, I, pl. 36, fig. 2.

[3] Kjöbenhavns Oldnord. Museum, nr MDXXXIII—VIII. *Antiqvariske Annaler*, IV, sid. 557; det ena hängkärlet är afbildadt i *Annaler for nord. Oldkyndighed,* 1844 – 45, pl. X, fig. 84.

[4] Mestorf, *Vorgeschichtliche Alterthümer aus Schleswig-Holstein,* fig. 223.

[5] *Photographisches Album d. prähist. Ausstellung zu Berlin 1880,* II, pl. 23 och 24.

Att ej alla dylika hängen hört till seltyg, framgår emellertid deraf, att tre sådana sitta på en halsring af brons, funnen i en skånsk torfmosse [1].

Utom de nu omtalade hängena lika fig. 59 har man äfven på flera andra ställen funnit sådana [2].

De hittills omtalade sakerna förekommo parvis i fyndet vid Eskelhem och hafva således troligen hört till utrustningen af de två hästar, hvilka burit de båda der funna betslen.

Den fig. 58 afbildade stora, runda, genombrutna bronsskifvan var deremot den enda i sitt slag. Tydligen

91.

har den varit afsedd att hänga, hvarvid de i ringarna fästa aflånga bronsblecken klingade mot hvarandra och skifvan, och troligen har denna hängt vid främre ändan af stången till en vagn, för hvilken hästarna varit spända.

Alldeles dylika skifvor äro visserligen icke kända, men liknande prydnader hafva någon gång anträffats. Så hörde till det förut omtalade fyndet vid Vaudrevanges en stor rund skifva af 29 cm:s diameter, med en vid, rund öppning i midten, samt med en ögla upptill och

[1] Montelius, *Sveriges historia,* I, fig. 188.

[2] Montelius, *Svenska fornsaker,* fig. 226; Madsen, *Broncealderen,* II, pl. 16, fig. 12 (mellan de två skifvorna hänger en rund stång, massiv eller ihålig; jfr den från Egeslevmagle); *Photograph. Album d. prähist. Ausstellung zu Berlin 1880,* II, pl. 14 (Pommern); Evans, *Bronze implements,* fig. 507 (Wales); Mortillet, *Musée préhistorique,* fig. 982 (Frankrike).

två små, något ofvanför medelpunkten fästa, skifvor[1]; dessa, hvilka äro af samma form som den stora, hänga en på hvardera sidan om denna och åstadkommo således lätt ett klingande ljud, liksom hängena på skifvan från Eskelhem.

Det till Eskelhemsfyndet hörande hängkärlet är visserligen ofullständigt, men eger dock i dubbelt afseende anspråk på vår särskilda uppmärksamhet. Dels saknar

92.

det nämligen alla andra sirater än några enkla, upphöjda ränder, dels har det haft *fyra* aflångt fyrkantiga hål nära öfverkanten.

Hängkärlen äro annars nästan alltid prydda med sirater antingen af inlagdt harz eller af inpunsade linier. En sådan frånvaro af sirater som på kärlet från Eskelhem är i hög grad sällsynt, och den torde endast hafva iakttagits på hängkärl från en mycket sen del af brons-

[1] Mortillet, *Musée préhistorique*, fig. 979; den beskrifves der såsom ett »tintinabulum pour timon de char, grand disque à jour, avec deux petits disques mobiles, destinés à faire du bruit».

åldern, såsom på det från Spelvik i Södermanland [1] och på det här (fig. 91 och 92) afbildade från Roma kloster på Gotland, hvilket senare kärl endast är prydt med enkla, upphöjda ränder [2]. Båda dessa kärl hittades jemte föremål, som visa, att de äro mycket unga; och det från Roma har dessutom liksom det från Eskelhem fyra hål.

Sistnämnda förhållande är mycket ovanligt och angifver, liksom frånvaron af sirater, en sen tid. På ett annat ställe [3] har jag visat, huru de två uppstående öron, som finnas på de äldre hängkärlen, småningom — mot slutet af den femte perioden af Nordens bronsålder — förvandlades till två fyrkantiga hål nedanför kanten. Sådana finnas t. ex. på det nyss omtalade kärlet från Spelvik. Redan af typologiska skäl kan man antaga, att kärl med *fyra* hål höra till en något senare tid än de med två. Då fyndet vid Eskelhem gjordes, egde Statens Historiska Museum intet sådant hängkärl med fyra hål, men kort derefter inkom till museet det vid Roma kloster på Gotland funna kärlet af detta slag (fig. 91). Tillsammans med sistnämnda kärl hittades dels en halsring vriden än åt höger än åt venster, lik fig. 227 i *Sv. forns.*, dels en nål med stor, rund skifva af samma typ som fig. 218 i *Sv. forns.* Skifvan håller 8 cm. i diameter och hör, såsom vi se af fyndet vid Långbro i Södermanland, — hvilket innehöll både åtskilliga halsringar lika fig. 227 i *Sv. forns.* och två stora nålar af denna form [4], — till en mycket sen del af den femte perioden.

---

[1] *Antiqvarisk tidskrift för Sverige*, 3, sid. 271. Sådana än åt höger, än åt venster vridna halsringar som de vid Spelvik funna tillhöra den senare delen af den femte perioden.

[2] St. M. 8081. — Bottnen af hängkärlet är afbildad fig. 92; de upphöjda ränderna bilda en långsträckt meander.

[3] *Om tidsbestämning inom bronsåldern*, sid. 76 och 87.

[4] *Antiqv. tidskr. för Sv.*, 3, sid. 263. Till fyndet vid Långbro hör originalet till fig. 218 i *Sv. forns.* jemte flera halsringar af samma

Af det nu sagda framgår, att fyndet från Eskelhem måste förskrifva sig från den nordiska bronsålderns sista dagar, från slutet af dess femte period eller från början af dess sjette, således från tiden omkring år 500 före Kr. födelse [1]. Allt, hvad vi för öfrigt känna om detta och liknande fynd, bekräftar riktigheten af denna tidsbestämning.

Att de vid Eskelhem funna sakerna verkligen förskrifva sig från bronsålderns slut, och att de ej blifvit nedlagda i jorden förr än jernet började blifva användt här, visas deraf, att det ena betslet till en del varit af jern. Då stänger och hakar äro fullkomligt lika på båda betslen, är det mycket sannolikt, att äfven munbetten ursprungligen varit lika, och således båda af brons. De mycket tydliga spår af nötning, som jag anmärkt vid beskrifningen af betslen, ådagalägga, att dessa varit länge i bruk, hvarvid troligen munbettet å det ena gått sönder. Det ersattes af ett nytt, men detta gjordes af den nya metall, som emellertid börjat att komma i bruk.

Vi se således, att fyndet från Eskelhem fullkomligt passar in i det kronologiska system för den nordiska bronsåldern, som jag för ett par år sedan framstälde, ehuru det förra ej ännu var upptäckt, då det senare offentliggjordes.

De tunna, till Eskelhem-fyndet hörande bronskärl, af hvilka ett par bitar äro afbildade fig. 65 och 66, skulle säkerligen hafva gifvit oss vigtiga upplysningar om fyndets absoluta ålder, i fall de varit oskadade. De äro nämligen icke nordiska arbeten, utan hit införda söderifrån, ifrån trakter, hvilkas kronologiska förhållanden vid

---

typ som de från Spelvik (not 1 å föreg. sida); några af dem från Långbro äro tjockare än de från Spelvik och således troligen något yngre. Halsringarna af denna typ tilltogo nämligen med tiden i tjocklek, till dess att en ny typ uppstod, som är karakteristisk för den 6:te perioden. *Om tidsbestämning inom bronsåldern*, sid. 64 och pl. 6, fig. 133.

[1] *Om tidsbestämning inom bronsåldern*, sid. 195.

nu i fråga varande tid äro ganska väl kända. Olyckligtvis äro de dock så sönderbrutna och ofullständiga, att deras form ej längre kan ses. Så mycket kunna vi dock säga, att de snarare tala *för* än *emot* nyss angifna ålder för Eskelhemsfyndet.

En ganska värderik upplysning om den tid, till hvilken detta fynd hör, få vi af det sid. 157 beskrifna fyndet från Triglitz i Mark Brandenburg. Der anträffades jemte ett par betsel, hvilkas stora likhet med dem från Eskelhem redan är omtalad, en bronsdoppsko till ett svärd. Den senare är af en i mellersta Europa under den s. k. Hallstattperiodens äldre del ofta förekommande form[1], och fyndet från Triglitz visar således, att den här ofvan för fyndet från Eskelhem angifna åldern åtminstone icke är för hög.

En fråga, åt hvilken vi slutligen måste egna någon uppmärksamhet, är den: Hvartill har den med två hästar förspända vagn användts, till hvilken de vid Eskelhem funna föremålen hört?

Föga sannolikt är, att man under en så aflägsen tid, då körbara vägar väl knappt funnos, åtminstone ej i större utsträckning, begagnat en efter den tidens förhållanden så pass dyrbart utrustad vagn till fortskaffningsmedel på samma sätt som de vagnar, i hvilka man nu färdas.

Sannolikt är ej heller, att den i fråga varande vagnen varit en stridsvagn, lik dem som i Österlandet fordom begagnades, eller dem från hvilka äfven de galliska folken på Cæsars tid kämpade. Den fullständiga frånvaron af vapen i fyndet vid Eskelhem synes visa, att vi ej hafva att göra med lemningarna af en stridsvagn.

[1] Doppskon från Triglitz liknar fig. 5—10 å pl. 2 i Lindenschmits *Heidnische Alterthümer*, 3: VI. Emedan de åt sidorna utgående flikarna saknas, kan formen nu ej närmare bestämmas.

Deremot är det anmärkningsvärdt, att man här funnit tre visserligen nu sönderbrutna, men tydligen en gång ganska dyrbara bronskärl, — två af dem införda från främmande land. Detta synes mig vara så mycket mera värdt vår uppmärksamhet, som man äfven på andra ställen inom det nordiska området anträffat bronskärl tillsammans med betsel eller med bronsbucklor lika fig. 63, hvilka, såsom vi sett, troligen hafva hört till seltyg. Exempel härpå äro de i det föregående omtalade fynden vid Egeslevmagle i Danmark, vid Hellewitt på Als och vid Helmstädt i Braunschweig [1], äfvensom åtskilliga andra fynd. I de flesta af dessa fynd hafva kärlen varit hängkärl, förfärdigade här i Norden; men i några fall hafva äfven från södern införda bronskärl förekommit. Så var förhållandet med ett i början af förra århundradet vid Neilingen i norra Tyskland uppgräfdt, stort, från Italien härstammande bronskärl, hvilket bland annat innehöll två hängkärl och nio bronsbucklor lika fig. 63 [2]. Vid Birkendegård på Sjælland har man ur en torfmosse också upptagit ett stort, italienskt kärl af alldeles samma form som det från Neilingen och derjemte sex bronsbucklor af nyss omnämnda slag [3].

Om alla dessa bronsbucklor varit prydnader för hästar, om vi få antaga, att dessa hästar varit spända för vagnar, och om således vid många tillfällen föremål hörande till seltyg och vagnar anträffats tillsammans med bronskärl, synes det ligga nära till hands att fråga, huruvida ej dessa vagnar och bronskärl kunna hafva hört till något forntida tempel, huruvida man ej kan tänka sig, att vagnen tjenat till att föra en gudabild omkring i den templet omgifvande bygden, och att kärlen användts vid de i sammanhang härmed stående ceremonierna? Af gudabilden finnes

---

[1] Se sid. 167 och 165 här ofvan.

[2] *Om tidsbestämning inom bronsåldern*, sid. 168.

[3] Kärlet är afbildadt af Madsen i *Broncealderen*, I, pl. 37, fig. 8.

nu ej något qvar, men det hade vi väl ej heller anledning att vänta. Den var utan tvifvel, liksom i senare tid, af trä och har således ej gerna kunnat bibehålla sig, äfven om den hade blifvit nedlagd jemte det öfriga. Detsamma gäller om den likaledes af trä gjorda vagnen. Af vagnar och seltyg från så aflägsna tider som de nu i fråga varande har i de allra flesta fall intet annat kunnat bevaras till våra dagar, än det som varit af metall, och detta är vanligen ej mycket.

Ett märkligt fynd, som i sammanhang härmed bör omtalas, ehuru det icke innehöll något bronskärl, anträffades för flera år sedan i Egemose på Fyen: ett i mossen — eller rättare i den till en mosse nu förvandlade sjö, som en gång funnits här, — nedsänkt lerkärl, innehöll en stor mängd till en del sönderhuggna eller på annat sätt med afsigt förstörda bronssaker, »hvaribland många beslag, som komma en att tänka på en vagn», samt mer än 1,000 spikar af brons, m. m. [1] Ett af de här funna beslagen, hvilket troligen suttit på främre ändan af en vagnsstång, är återgifvet fig. 93. Det är af åtskilliga skäl mycket sannolikt, att äfven den vagn, till hvilken allt detta hört, och hvilken förskrifver sig från slutet af bronsåldern eller början af jernåldern, haft någon religiös användning.

Ännu tydligare är det, att så varit fallet med två vagnar från jernålderns första period, — således från något af århundradena närmast före Kr. f., — som uppgräfts ur Dejbjerg mosse i Jylland. Här hade nämligen vagnarna sjelfva blifvit nedlagda i sjön och genom den snart sig bildande torfvens skyddande förmåga på ett märkvärdigt

[1] Undset, *Jernalderens begyndelse i Nord-Europa*, sid. 321. — Ett bronsbeslag, som troligen haft liknande bestämmelse som originalet till vår fig. 93, och som i likhet med detta slutar i ett djurhufvud med horn, är funnet på Falster och afbildadt i Madsens *Broncealderen*, I, pl. 40, fig. 17. — Liknande bronsbeslag äro äfven funna i Böhmen.

sätt bevarade [1]. De anträffades, på något afstånd från hvarandra, liggande på mossens botten, och upptogos med mycken försigtighet af doktor Henry Petersen. Sedan de särskilda delarna på lämpligt sätt behandlats af herr Steffensen, den skicklige och vid dylika arbeten vane konser-

93.

vatorn vid Oldnordisk Museum i Kjöbenhavn, utgöra dessa märkvärdiga fornminnen nu stora prydnader för nämnda museum. Till den ena vagnen hör en trästol på fyra ben,

[1] Detta märkvärdiga fynd har i dessa dagar (februari 1888) blifvit på ett värdigt sätt beskrifvet af Henry Petersen i ett präktigt arbete *Vognfundene i Dejbjerg Præstegaardsmose ved Ringkjöbing 1881 og 1883*, med särdeles vackra teckningar af professor Magnus Petersen. — Då de kristna kyrkorna ofta bygdes på platser, der hedniska tempel förr legat, förtjenar anmärkas, att fyndet gjordes i en till Prestgården hörande mosse, som ligger bredvid kyrkan; äfven Eskelhemsfyndet gjordes på Prestgårdens egor. En höjd invid Dejbjergs mosse heter »Vognbjerg», och invånarne i trakten hade i sin barndom hört berättas, »att det i mossen skulle ligga en vagn lastad med guld, hvilken en gång i forna dagar hade sjunkit genom isen».

»hvilken sannolikt varit bestämd till att bära en gudabild vid religiösa ceremonier»[1]. Detta är så mycket mera sannolikt, som bronsbeslagen äro betäckta med drifna sirater, om hvilkas egenskap af att vara symboliska, heliga tecken, någon tvekan ej gerna är möjlig.

Doktor Petersen antager visserligen[2], att vagnarna från Dejbjerg icke haft någon religiös bestämmelse. Men hans skäl härför är endast, att man i en samtida graf på Fyen funnit lemningar af en mycket liknande vagn, hvilken följt sin egare på bålet. På denna vagn ses dock icke, såsom på dem från Dejbjerg, några heliga tecken, och den omständigheten, att en eller flera vagnar användes till profant bruk, kan icke utgöra något hinder för, att andra vagnar vid samma tid begagnats i templens tjenst. Vi veta, att vagnar här i Norden under hednatidens sista århundraden användes af menniskor; — så heter det i en berättelse om Bråvalla slag, att konung Harald Hildetand efter slagets slut högsattes med sin vagn, och Eddan förtäljer, att Brynhild Budlesdotter brändes på bålet i en vagn[3]; — detta hindrar emellertid icke, att, såsom vi strax få se, vagnar vid samma tid användes äfven af gudar.

Ännu i våra dagar hafva gudabilder på vagnar förts omkring för att visas för de troende, — jag behöfver blott påminna om Juggernauts vagn i Indien, — och från den tidigare kejsaretiden har man flera afbildningar af vagnar, på hvilka gudinnan Kybele, eller någon gång en till gudinna upphöjd kejsarinna, sitter. Skriftliga underrättelser finnas dessutom om vagnar, som hos olika folk i forna tider användts vid sådana religiösa ceremonier.

---

[1] *Det Kongelige Museum for de nordiske oldsager i Kjöbenhavn. Vejledning for besögende* (Kbhvn 1883), sid. 47.

[2] *Vognfundene,* sid. 31.

[3] I inledningen till *Brynhilds ridt till Hel* läsa vi: »Efter Brynhilds död bygdes två bål, ett åt Sigurd, och brann detta först, men på det andra vardt Brynhild bränd. Hon var i en vagn, som var tältad med siden. Så är sagdt, att Brynhild åkte i vagnen på vägen till Hel och for» etc. Gödeckes öfversättning.

Vi hafva berättelser härom från vårt eget land och de grannländer, der med våra förfäder nära befryndade folk bott.

Så förtäljer Tacitus [1], huru man på hans tid, under det första århundradet efter Kr. föd., dyrkade gudinnan »Nerthus» eller »Terra mater» på en ö i oceanen. Han omtalar gudinnans heliga lund, samt den med kor förspända och med en väfnad täckta vagn, på hvilken gudinnans bild af en prest föres ut ur lunden omkring i den omgifvande bygden, der då alla strider hvila och allmän fred råder. Sedan processionen återvändt till templet, twås vagnen, väfnaden och, »om man vill tro det», gudinnan sjelf i en sjö, som sedan uppslukar de härvid biträdande trälarne. »Med hemlighetsfull fasa», tillägger Tacitus, »tänker man derför på helgedomen, utan att någon vet hvad det är, som endast de till döden bestämda få se».

Nerthus är i genomskinlig latinsk förklädnad samma namn som det nordiska Njörðr [2]. Likheten är än större med den svenska formen af samma namn, sådan vi i början af medeltiden hafva den i ortsnamnen Närdatunir, Närdalunda och Närdavi.

Då Tacitus säger Nerthus vara namnet på en qvinlig gudomlighet, är det anmärkningsvärdt, att detta namn, liksom det fornnordiska Njörðr, har maskulin form. Detta bör utan tvifvel sättas i samband dermed, att Njörd sades hafva haft sin syster till äkta. Denna systers namn är väl icke uppgifvet, men vi hafva i det nu anförda en anledning att tänka oss en manlig och en qvinlig Njörd, på samma sätt som vi i nästa slägtled inom samma gudafamilj hafva en manlig och en qvinlig Frej (Freja) [3].

---

[1] *Germania*, c. 40.

[2] Det bör kanske i sammanhang härmed nämnas, att en eller annan handskrift af Snorres Edda kallar Njörd »Vagnagoð», der andra hafva »Vanagoð». N. M. Petersen, *Nordisk mytologi*, sid. 331, not.

[3] Jfr P. A. Munch i *Annaler for nordisk oldkyndighed* 1848, sid. 321.

Äfven om Njörds son Frej berättas det, huru hans bild, i en långt senare tid än den, om hvilken Tacitus talar, fördes på en vagn omkring i landet. I Olof Tryggvasons saga omtalas nämligen, huru Frej och hans prestinna foro på blot eller gästning här i Svitjod, från det ena stället till det andra. De åkte på en med en häst förspänd vagn, och gudens bild, gjord af trä, var så stor, att en fullvuxen man kunde, utan att någon annan än prestinnan lade märke dertill, intaga gudens plats, sedan han ifört sig de kläder, som suttit på bilden [1].

Frej rådde för jordens gröda, och det var väl för att få god årsväxt, som hans bild fördes omkring i bygden. Huru inrotad en sådan föreställning varit, finna vi bäst af den märkliga berättelse om »Kornguden i Vånga», som bibliotekarien Torin meddelat i Vestergötlands Fornminnesförenings tidskrift (3:dje häftet, sid. 60). Den lyder, något förkortad, sålunda: I Skara Museum förvaras bland annat en helgonbild af trä från medeltiden, hvilken bild fordom tillhört Vånga kyrka i Vestergötland. För flera år sedan besöktes museet af en gammal man från Vånga och hans hustru. Då han fick se bilden, utropade han: »mor, här står korngudenʼ». Tillfrågad, hvad han visste om bilden, berättade han, att den i Vånga allmänt kallats korngudenʼ, och att bönderna om våren brukade smuggla honom ur kyrkan och vid solens uppgång föra honom omkring på åkrarna för att få god årsväxt. Då, detta oaktadt, det ändå år 1826 blef missväxt, slog en bonde en söndag näsan af bilden, och kort derefter flyttades denna från kyrkan till museet.

Nerthus och Frej äro för öfrigt icke de enda gudar här i Norden, om hvilka det berättas, att deras bild haft sin plats på en vagn. Äfven om Tor höra vi detsamma. I det gudahus på Hlade i Norge, som Hakon jarl hade

---

[1] *Saga Olafs konungs Tryggvasonar*, c. 173, i *Fornmanna sögur*, 2, sid. 73—77.

samman med Gudbrand, omtalas tre gudabilder: Tor på sin »kärra», Torgerd Hölgabrud och Irpa [1].

Oscar Montelius.

Om dopfunten i Åkirkeby på Bornholm.

Såsom professor Läffler s. 13 omtalat, hafva ungefär samtidigt och oberoende af hvarandra han och professor Wimmer uppdagat, att den stora och märkliga funten i ofvan nämnda kyrka har inskrifter af gutnisk munart. Professor Wimmer har nu utförligt behandlat denna funt och dess inskrifter i ett praktverk *Døbefonten i Åkirkeby kirke.* På bevisen för inskrifternas gutniska ursprung vill jag här icke inlåta mig: de äro oomtvistliga och den, som ej nöjer sig med professor Läfflers antydningar, finner allt hvad han önskar i det nyss anförda arbetet [2].

Talrika bevis finnas för export under medeltiden af Gotlandssten. Sådan hemtades till andra land, än obearbetad, än iklädd konstnärlig form. De gutniska inskrifterna å sandstensfunten i Åkirkeby göra det nödigt att antaga funten vara å Gotland tillverkad — detta är nämligen vida rimligare än att man skulle till Bornholm hafva kallat en stenhuggare från Gotland. Det hade sannolikt ej heller varit nog dermed, ty stenhuggare plägade helt visst få såväl ämnen som inskrifter uppgifna af någon andlig man, men det är icke gerna rimligt, att man från Bornholm skickat till Gotland ej blott efter stenhuggare, utan äfven efter inskrifter.

Professor Läffler har anfört ett honom af mig gjordt meddelande, att det nu skulle vara utrönt, att funten är huggen i Gotlandssten. Jag har hört en sådan uppgift om stenens ursprung, men kan dessvärre icke erinra mig, hvem som lemnat den. Som funten är gjord af sandsten, synes den snarast vara huggen någonstädes i sydvestra Gotland, der sandsten finnes.

Funtens fot består af ett klumpformigt stycke utan arkitektonisk anordning [3], ur hvilket på lika afstånd från hvar andra framspringa fyra stora hufvud — ett af menniska, tre af djur — samt de främre extremiteternas yttersta delar, händerna af menniskan, fötterna af djuren. Menniskohufvudets lockar afslutas med prydliga bladornament. Ytan mellan hufvuden upptages af ormkroppar — en sådan afslutas ock med bladornament — samt af rika bladornament utgående från en gren eller,

---

[1] *Njála* (Kbvn 1875), kap. 88, sid. 171; *Njals saga*, öfvers. af A. U. Bååth, sid. 174.

[2] Ett referat af professor Wimmers uppsats har i *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* del 7 s. 62. f. lemnats af lektor Brate, som äfven meddelar några iakttagelser rörande dialekten inom sydvestra Gotland.

[3] Man gaf ofta åt dopfuntsfoten form af en kolonnbas.

kanske snarare, ett tjockt band [1]. Menniskohufvudet och två af djurhufvuden — icke det tredje, som är vädursformadt — bita öfver orm eller band.

Mellan foten och skålen ligger en vulst, som täckes af tätt flätade band. Skålen har form af en låg cylinder med inåt sneddad undre del. Den senare prydes med rika bladrankor. Skålens cylindriska parti är indeladt i fält, skilda af kolonner, som uppbära tredelade rundbågar (runda klöfverbladsbågar). Hvart fält innehåller en eller flere figurer. Dessa äro följande.

Fält 1. Bebådelsen. — 2. Jungfru Marias besök hos Elisabet. — 3. Jesu födelse. — 4. Två gående konungar, hvar med offergåfva i högra handen. — 5. En dylik står inför Maria, som sitter, med det välsignande Jesusbarnet i knät. — 6—8. Tre från besöket hos Maria ridande konungar. — 9. Christus, bunden vid en påle, hudflänges. — 10. Christus ledes af två män till afrättsplatsen. — 11. Två män förbereda fastnaglingen vid korset. — I de öfre vinklarne mellan bågarne förekomma rika band- eller bladornament. Å sjelfva bågarne, å två kolonner och å två kapitäl förekomma runinskrifterna.

Dessa äro af professor Wimmer lästa på följande sätt.

Fält 1. þita : iʀ : santi gabrel : ok : sehþi : santa maria : at han sku
2. ldi : barn : fyþa : þita : iʀ elizabeþ : ok : maria : ok : hailsas
3. : hiar : huilis : maria | sum : han : barn : fydi : skapera : himiz : ok : iorþar : sum os leysti
4. þita : iʀu : þaiʀ : þriʀ : kunungar : sum : Kristi : giarþu : ofr : u
5. arum : drotui : hiar : tok : han : uiþr : kununga : ofri : uar drotin
6. hiar : riþu : þair: burt : þriʀ : kunungar :
7. siþan þair : ofrat : hafa : orum drotni guþi
8. : þaiʀ : þet : hiar : fram : sahu : ioþaʀ : toku
9. uarn : drotin : ok : berþu : han : uiþr tri : ok : getu
10. siþan : ladu : þaiʀ : han : burt : þiaþan : bundin
11. ok : nehldu : hiar : ioþaʀ : iēsus : a krus : si : fram : a þita Si hrafʀ : mesteri :

Professor Wimmer återgifver detta mera öfverensstämmande med uttalet sålunda.

1. þitta iʀ santi Gabrél ok seghði santa María, at hán skuldi barn fýða.
2. þitta iʀ Elizabéð ok María ok hailsas
3. Hiar hwilis María, sum hann barn fyddi, skapera himinz ok iorðaʀ, sum oss loysti
4. þitta iʀu þaiʀ þríʀ kunungar, sum Kristi giarðu offr, wárum drótni
5. Hiar tók hann wiðr kununga offri, wárr drótinn
6. 7. Hiar riðu þaiʀ burt þríʀ kunungaʀ, síðan þaiʀ offrat hafa órum drótni guði

[1] Det förra uttrycket är kanske mindre lämpligt, då de vegetativa ornamenten äro genomgående stiliserade, utan det ringaste realistiska drag.

8. þaiʀ þet hiar framsághu.
9. Ioðar tóku wárn drótin ok berðu hann wiðr trí oh gettu
10. Siðan laddu þair hann burt þiaðan bundinn.
11. ok neghldu hiar Joðar Jesús á kruss. Sí fram á þitta. Sighrafʀ mésteri.

Jag återgifver här på svenska, med en liten ändring, professor Wimmers öfversättning.

Detta är sankte Gabriel och sade till sankta Maria, att hon skulle föda barn. Detta är Elisabet och Maria och helsas. Här hvilas Maria, som barnfödde honom, himlens och jordens skapare, som återlöste oss. Detta är de tre konungar, som gjorde Christus, vår drotten [1], offer. Här tog han, vår drotten, mot konungarnes offer. Här redo de tre konungarne bort, sedan de hafva offrat åt vår drotten Gud. De sågo det här fram [2]: Judar togo vår drotten och slogo honom vid trä och vaktade honom. Sedan ledde de honom bort dädan bunden och här naglade Judarne Jesus å korset. Se fram på detta. Sighraf mästare.

Stenhuggaren har således namngifvit sig.

Vi hafva nu gifvit akt på de faktiska förhållandena. Det återstår att egna någon uppmärksamhet åt de slutsatser, som professor Wimmer drager från dem. Den vigtigaste gäller bestämmandet af den tid, till hvilken funten hör. Professor Thorsen, som ej hade märkt, att inskrifterna äro affattade på gutniska, hänför funten till vid pass år 1080, professor Wimmer till vid pass år 1280. Enligt min åsigt är det senare lika orätt som det förra. Som jag icke kan godkänna det resultat, till hvilket professor Wimmer kommit, höfves det att här redogöra för de skäl han framlagt för sin åsigt.

Professor Wimmer är sysselsatt med utarbetandet af ett stort verk öfver Danmarks runstenar. De bornholmska ämnar han behandla som en grupp för sig, men de öfriga, hvarhelst de förekomma inom det område, som på den tid, då runstenar ristades, var danskt, ämnar han ordna i kronologisk följd. Det har således visat sig för professor Wimmer omöjligt att konseqvent genomföra den anordning af inskrifterna, som han anser vara den bästa, den kronologiska. För mig synes det som om anordningen efter landskap hade varit att föredraga. Mot en efter lokala förhållanden gjord gruppering kan aldrig någon giltig anmärkning

[1] Jag har ej ersatt inskrifternas 'drotten' med det moderna herre; i nyare tider har man roat sig med att förkorta ordet *drotten* till *drott,* hvilket senare ord emellertid icke betyder herre, utan lifvakt. Ordet drotten är ännu bevarade i namnen på Drottenskyrkorna i Söderköping och Visby.

[2] *Det* i uttrycket 'de sågo det här fram' synes mig tala emot professor Wimmers öfversättning: 'de förutsågo det (som skulle ske) här, mottogo här engelns uppenbarelse. *Det* synes mig höra till det följande, det som hemtats ur lidandets historia, å hvilken äfven funtens åskådare uppmanas att se.

göras, den kan aldrig anses föråldrad. Att bestämma den kronologiska följden mellan runskrifterna är deremot mycket vanskligt och, under förutsättning att våra efterföljare komma att med större kompetens än vi behandla denna fråga, utsätter sig professor Wimmer för faran, att hans anordning skall kunna åtminstone i vissa delar komma att anses föråldrad. Mig skulle det vara kärare att lemna ifrån mig runverket så ordnadt, att denna risk ej föreligger. Det svenska runverket kommer ock att utgifvas landskapsvis. Intet hindrar att till verket foga ett försök att gruppera inskrifterna efter tidsföljd.

För några få danska stenar är, såsom professor Wimmer framhåller, deras kronologisk plats fullt bestämbar: de, hvilkas inskrifter omtala historiskt kända personer (t. ex. kk. Sigtrygg, Gorm, Harald blåtand och Sven tjufveskägg samt erkebiskop Absalon) eller historiskt kända tilldragelser (t. ex. slaget å Fyrisvall, omtaladt å två skånska stenar). En visserligen säker, men dock ej fullt lika detaljerad tidsbestämning, gifves af de runstenar, hvilkas inskrifter angifva antingen hednisk bekännelse eller kristen (t. ex. å ena sidan: 'Tor vige dessa runor', å den andra: 'Gud hjelpe hans själ'). Som en regel upptälles ock af professor Wimmer, att de med kors tecknade runstenarne tillhöra den kristna tiden. Men stenar finnas, som icke meddela ringaste upplysning om upphofsmännens religion. För dem måste man söka fastställa tidsformen efter språkets, runornas, skiljetecknens och slingans form, efter arten af de bildliga framställningarna, när sådana finnas, slutligen, säger professor Wimmer, efter det totalintryck, som en sakkunnig får af minnesmärket och inskriften. Jag medgifver, att äfven detta totalintryck betyder rätt mycket, men jag behöfver knappast framhålla, huru många möjligheter öppna sig, när man vill gå fram på den vägen, möjligheter som äro idel vanskligheter och hvilkas värde ytterst beror på den bedömandes grad af kompetens. Vi komma på ett sådant område alltför lätt utom det bevisbaras område.

Jag lemnar härvid alls icke ur sigte, att det är runforskarens uppgift att *försöka* fastställa runristningarnas plats i tiden. Men detta försök synes mig vara en yttersta frukt af runforskningen, icke något, som lämpligen lägges till grund för anordningen inom ett runverk. Vi hafva alldeles tillräckligt af stridiga försök att bestämma runskrifters ålder. Vi få härvid icke förgäta, att det är fråga ej allenast om att urskilja de stora tidsgrupperna, hvilket är lättare och säkrare gjordt, utan äfven att inom hvar sådan fastställa tidsföljden. Mig synas de historiskt bestämbara inskrifterna vara för få och för kortfattade för att i allmänhet möjliggöra säkra detaljbestämmelser.

För att bestämma Åkirkebyfuntens ålder har professor Wimmer fullt riktigt valt tvänne vägar: hvilka upplysningar vinna vi från en jämförelse med andra gotländska medeltidsskrifter, förnämligast runskrifter, i afseende på såväl runornas form som språket? hvilka upplysningar lemnas oss af den konst, som röjer sig i funtens bilder och ornament?

De gotländska medeltidskrifter, som professor Wimmer för fram till jämförelse, äro dels en gotländsk runkalender af år 1328 (originalet, nu förloradt, är aftryckt år 1626), dels Gutalagen, som föreligger i en handskrift från medlen af 1300-talet, men hvilken naturligtvis i mångt

och mycket representerar ett äldre studium, dels Gotlands runskrifter, af hvilka dock många äro yngre än Gutalagen. Efter en genomförd jämförande granskning kommer professor Wimmer till det resultat, att dopfuntens runskrift och ordformer äro äldre än runkalenderns. Funten är således tillkommen före år 1328.

Af de gotländska runstenarne framhåller professor Wimmer Hogränstenen L. 1571 och Stenkumlastenarne L. 1590, 1591, hvilka han hänför till slutet af 1100-talet eller kanske snarare till början af 1200-talet, samt tre stenar från Sjonhem L. 1592—1594, hvilka han hänför till medlet af 1200-talet. Den äldste säkert daterade runsten från Gotland, i Vallstena, L. 1731, är från år 1326. Äldre än denna skulle således funten vara, men yngre än de förut uppräknade.

Då professor Wimmer anser funten vara äldre än år 1300 och denna åsigt tvifvelsutan är fullt riktig, lemnar jag å sidan en pröfning af bevisen för den. Men deremot måste vi till besvarande upptaga två frågor: är den kronologiska plats mellan de nämnda runstenarne, som professor Wimmer anvisar åt funten, riktig? Äro de tidsbestämningar, han gifver för de af honom som tidigare ansedda runstenarne, riktiga? Vi skola derföre egna dessa runstenar någon uppmärksamhet.

Professor Säve antog, att den ena Stenkumlastenen (L. 1590) talar om Olof den helige, att den, till hvars minne stenen restes, afled vid ett tillfälle då k. Olof, hvars besök på Gotland omtalas i Gutasagan, var med, att således stenen tillkommit vid pass år 1030. Professor Wimmer kan icke finna denna antydan om Olof den helige och anmärker, att denne väl svårligen så tidigt kunde kallas den helige. Deruti har professor Wimmer tvifvelsutan rätt. Inskriften å denna sten lyder:

»Bótmundr auk BótraifR auk Gunnvarr þair raistu stain — — —

auk sunnarla
sat mið skipum
auk hann endaðis
at Ulfshala
þá hinn helgi» — —

alltså: tre personer reste stenen åt minnet af en fjerde, hvars namn under tidernas lopp har utplånats från stenen, men vi se dock, att han befann sig i härfärd i södern — vi kunna dermed ej förstå annat än Grekland eller något dylikt — och lyktade sitt lif vid ett ställe som hette Ulfshale. Den ena Sjonhemsstenen omtalar en person, som under utfärd sveks af 'Blakumenn' d. v. s. Valacker (jfr *Fornmannasögur* del. 5 s. 283) och som således äfven har företagit en utfärd till den aflägsna södern. Stenkumla- och Sjonhemsstenarne bringas härigenom nära hvarandra och nära till den tid, då de nordiska österfärderna voro vanliga d. v. s. till den tid, då man i Sverige öfvergick från hedendom till kristendom. Till denna tid hänvisas vi äfven af den bön, som förekommer å den nyss nämnda Sjonhemsstenen: G u d s v i k e d e n s o m h o n o m s v e k o — en bön, som icke passar in på annan tid än en, under hvilken kristendomen ännu icke hade

[1] Jfr professor S. Bugges läsning ATS X. 296 f.

kunnat tränga in i sinnena och i dem ingjutit försonlighetens och förlåtelsens anda.

Härtill komma ännu två omständigheter, som utgöra ett nytt föreningsband mellan dessa stenar och äfven gifva en antydan af den tid, till hvilken de äro att hänföra. Dessa stenar hafva allesamman konturerna af de gotländska s. k. bildstenarne, d. v. s. de äro breda, småningom afsmalnande uppåt till dess de nästan tvärt springa ut med ett vidare halfrundt öfverstycke. Dessa bildstenar uppenbara sig först under Gotlands hedna tid, hvilket göres ovedersägligt dels af vissa fyndomständigheter, dels af de hedniska framställningar, som förekomma å flere stenar. De ifrågavarande runstenarne ansluta sig sålunda genom sin form till en grupp af vårdar, som höra till den hedna tiden. Då dessa runstenar otvifvelaktigt äro ristade af kristne män, måste de således tillhöra en tid, som ligger hedendomen mycket nära d. v. s. den första kristna tiden. Den andra omständigheten är utseendet af de djurslingor, som förekomma å ifrågavarande runstenar. Dessa slingrande djur, försedda med hvar sin framfot samt med rikt utvecklade hufvud- och slutpartier, tillhöra uppenbarligen en grupp af framställningar, som måste hänföras till en senare del af den hedna tiden på Gotland — alltså enahanda slutdragning oundviklig. Här må medgifvas, att så väl bildstensformen som formen af de slingrande djuren är något sen, — de tillhöra ju också den tiden, då kristendomen fanns på Gotland — men man kan omöjligen med Wimmer hänföra dem till en från den hedna tiden så långt aflägsnad tid som slutet af 1100- eller början af 1200-talet. På grund af innehåll och utstyrsel äro vi svårligen berättigade att hänföra ifrågavarande runstenar till någon senare tid än 1000-talets andra hälft.

Ja, på grund af innehåll och utstyrsel, men prof. Wimmer grundar sin datering på något helt annat, »på språkliga och paleografiska grunder, hemtade från jämförelse mellan dem samt de öfriga gotländska runskrifterna och språkminnesmärkena». Vi hafva således studerat saken på två skilda sätt. Då måste vi således afgöra, hvilketdera sättet medgifver den tryggaste lösningen af denna fråga.

Det är icke min mening att i allmänhet göra opposition mot lämpligheten att söka afgöra en fråga af detta slag på språkliga och paleografiska grunder, jag är tvärtom lika skyldig som villig att medgifva denna lämplighet och äfven de goda resultat, till hvilka man i många fall på sådan väg kommit. Men man kan icke med samma fördel använda denna metod i hvart fall, andra metoder kunna stundom leda säkrare till målet, och jag är fullt berättigad till påståendet, att i denna punkt är den metod jag för tidsbestämningen användt den bättre. Dess resultat kunna i detta fall icke jäfvas af den språkliga eller paleografiska bevisning, som blifvit framlagd.

Vi hafva sett, att innehållet med dess uppgifter om färder åt den fjärran södern, att stenarnes och djurslingornas form ansluta dessa stenar till stora grupper af företeelser, som äro väl kända och noggrannt daterade. Dessa stenar bringas i förbindelse med företeelser, som tillhöra den slutande hedna tiden — härom kan icke minsta tvifvel råda. Det är tre starka bevisföringar, som alla leda till samma resultat. De åldriga former och tecken, som prof. Wimmer funnit på dessa runstenar, måste vida

hellre kunna förekomma mot slutet af 1000-talet än hundra år senare. Några former har prof. Wimmer uppvisat, som hafva ett yngre tycke. Den starka bevisningen från historisk och arkeologisk sida gör det nödvändigt att förkasta prof. Wimmers utsaga, att dessa former icke kunna tillhöra en tidigare period än den han uppgifvit. Den starka bevisningen från historisk-arkeologisk sida gör det nödvändigt att säga: dessa senare ordformer tillhöra en något tidigare period än man trott sig hafva skäl att antaga.

Jag har grundat min datering på möjligheten af en trefaldig anknytning af dessa runstenar till stora, väl undersökta och väl daterade grupper af företeelser. Prof. Wimmer går visserligen också under sitt språkligt-paleografiska dateringsförsök ut från det som säkert är kändt, från de gotländska minnesmärken, som tillhöra 1320-talet och närmast följande tid. Med den tidens språk- och skriftformer som bas går han stegvis tillbaka och uppdrager det ena tidigare tidsbältet före det andra: under hvart och ett af dessa böra språkets och skriftens former hafva varit så och så beskaffade. Professor Wimmer har dock vid sin bevisföring intet annat att stödja sig vid än sin uppfattning, att *så* pass lång tid erfordrades för att *den* förändringen skulle inträda. Och likväl visar erfarenheten att i folkens lif går utvecklingen, beroende på hvarjehanda omständigheter, än långsamt än fort, med ett ord så, att alla från stort afstånd och utan motkontroll gjorda sannolikhetsberäkningar med nödvändighet lida af ytterlig osäkerhet. Förhållandet blir ett annat, ifall det gäller att utstaka språkperioderna mellan två skilda, till tiden väl bestämbara stadier, ty då vet man såväl utgångspunkten som slutresultatet och kan med större trygghet mäta utvecklingens fortgång. Jag vet väl, att en och annan fornforskare låtit sig förledas, att från ett kronologiskt bestämbart stadium söka bestämma de förut gående arkeologiska formationernas ålder utan att någonstädes under vandringen genom seklen ega någon fast stödjepunkt. Må man framhålla sina åsigter som idel gissningar, kan man hindra, att icke andra taga för facta hvad man sjelf vill skola anses som gissningar, då är det icke så farligt. Men om forn- eller språkforskaren försöker att med någon säkerhet uttala sig om dateringar, hvilka vunnits genom ensidigt tillbakagående från något kändt, då måste han låta sig nöja dermed, att man låter andra, på säkrare väg vunna dateringar gälla mera än hans.

Af historiska skäl böra de ofvan uppräknade runstenarne föras till 1000-talet, till dess senare del. Någonstädes mellan dem och 1320-talet måste vi af språkliga skäl, hvilket prof. Wimmer till evidens visat, placera Åkirkebyfunten. Thorsen har oriktigt hänfört den till de nämnda runstenarnes tid eller till dennas närmaste närhet, Wimmer har deremot bestämt sig för vid pass år 1280.

Äfven här hafva vi att gifva akt på de arkeologiska förhållandena. Hvilka upplysningar om tiden kunna vi erhålla genom dopfuntens form och beskaffenheten af de å densamma förekommande skulpturerna?

För att få ett uttalande i detta afseende har prof. Wimmer vändt sig till sin kollega professor Lange, hvars utlåtande i korthet innehåller följande. Han känner icke den gotländska konsten annat än genom få och dåliga afbildningar, men då det är naturligt och erkändt, att Gotland,

på grund af sitt aflägsna läge, blott långsamt följde den allmänna europeiska rörelsen, måste de kända företeelser, som uppenbara sig på Gotland, vara något senare än motsvarande företeelser i Europas mellersta delar. Prof. Lange fäster, sig särskildt vid de å funten förekommande tredelade rundbågarne. Dessa förekomma i Frankrike på 1220-talet, de höra i Tyskland till den senare romanska stilen, den s. k. öfvergångsstilen, hvilken herskar till år 1250. Då man för Gotland måste antaga en något

94.

senare tid, synes honom den af prof. Wimmer uppgifna tiden, vid pass 1280, vara sannolik. — Jag vill med afseende på detta yttrande först inlägga en gensaga mot påståendet, att den gotländska konsten endast långsamt skulle följt rörelserna af den europeiska konsten. Vi måste härvid minnas, att Gotland under den nordiska medeltidens början ingalunda var ett så synnerligen fjärran liggande land, att det var ett centrum för handeln, dit tilloppet från norra Tyskland var stort. Vi måste minnas,

95.

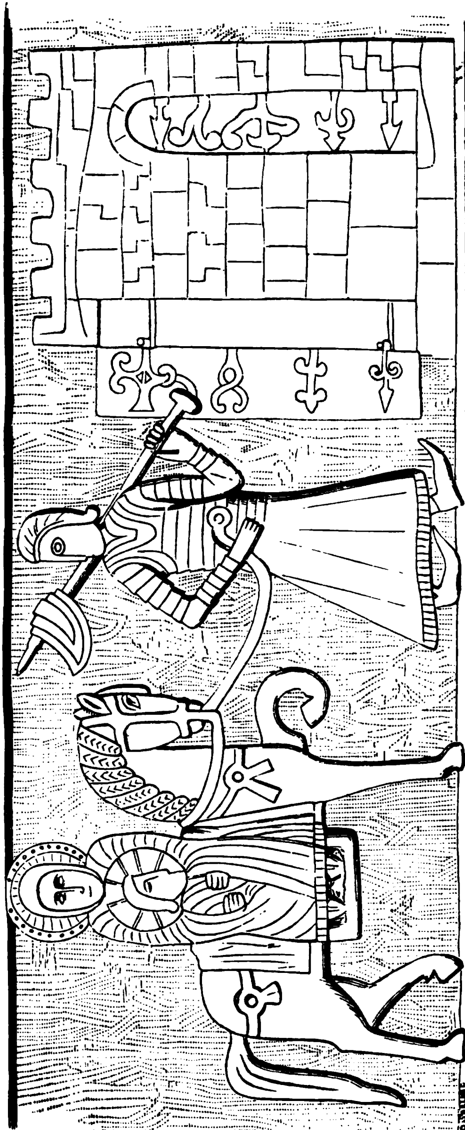

96.

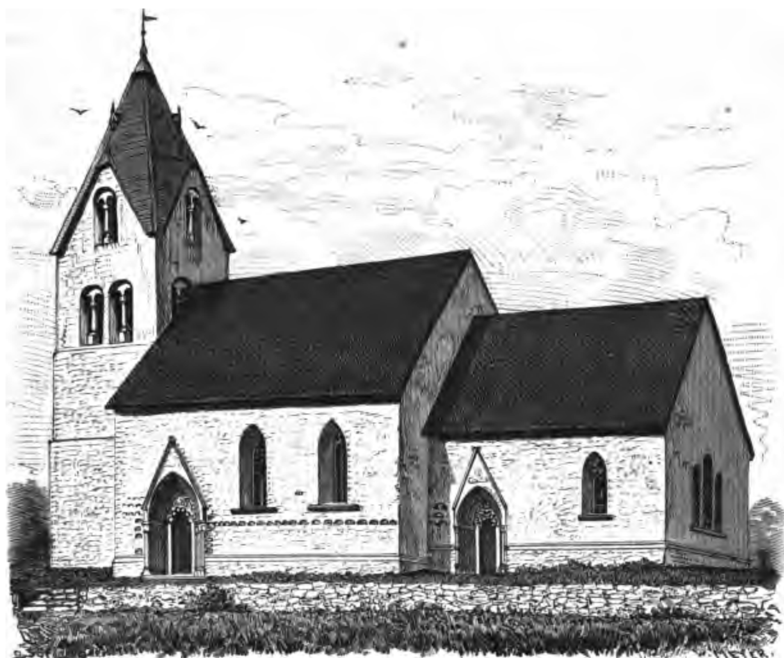
97.

att det var särskildt från Westfalen, som företagsamme män i stort tal gåfvo sig ut på handelsfärder och till bosättning såväl till de tyska städer, som började uppblomstra på Östersjöns slaviska kuster som till Gotland. Vi måste minnas, att i Westfalen var konsten i full blomstring och att förbindelserna äfven i konsthänseende voro lifliga mellan Westfalen och Rhendalen, hvars tidiga konstblomstring är känd och ärad. Gotland låg sålunda inom ett område af synnerligen liflig samfärdsel, inom hvilket äfven rörelserna inom konstens område helt naturligt fortplantade sig ganska lätt. Att konstföreteelser på Gotland måste vara nämnvärdt senare än t. ex. i Westfalen och Rhendalen, ett af konstens lifsområden, är derför att anse som ett på felaktiga förutsättningar grundadt antagande.

98.

Jag kan här, lika litet, som prof. Lange i hans utlåtande, ingå på ett försök att utröna, när klöfverbladsbågen börjar att visa sig. Violletle-Duc säger, att i arkader i Frankrike uppenbarar sig spetsbågen inemot 1230 och föregås af klöfverbladsbågen, för hvilken han anför exempel från 1220-talet. Såväl i Frankrike som i Tyskland synes man ännu icke, trots allt det myckna arbete, som blifvit nedlagdt på konsthistoriska forskningar, hafva egnat synnerlig uppmärksamhet åt studiet af klöfverbladsbågens historia. Inom det senare landet förekommer en klöfverbladsbåge i öfre delen af östtornen på Laachs klosterkyrka, hvilken öfverdel anses vara uppförd i slutet af 1100-talet, möjligen litet senare.

99.

100.

Klöfverbladsbågen ingår som ett märkligt element i den rörelse, som uppenbarar sig inom den romanska arkitekturen mot slutet af 1100- och i början af 1200-talet. Den enkla rundbågen böjes till trebågig, i stället för på afstånd sittande låga fönster bildas grupper af tre, af hvilka det mellersta drages något mera i höjden o. s. v. Vi må se till, huruvida vi på Gotland kunna finna några tidsuppgifter för den motsvarande utvecklingen derstädes. Ej heller här kan jag inlåta mig på en detaljerad framställning, hvilken skulle blifva alltför vidlyftig, utan jag nöjer mig med att påpeka, att i Othems kyrka, hvars invigningsår är 1211, förekommer i korets dörr en klöfverbladsbåge. Det är möjligt, att årtalet icke gäller hela det nuvarande skicket af Othems kyrka, ty der herskar en fullt utvecklad spetsbåge, men då hör årtalet till en något tidigare kyrka och till denna synes kordörrens klöfverbladsbåge, liksom de rundbågiga korfönstren höra.

Men för att bedöma Åkirkebyfuntens ålder hafva vi i främsta rummet att hålla oss till de gotländska funtarne. Det finnes två funtar, som hafva så nära likhet med Åkirkebys, att vi äro så godt som nödsakade att anse dem vara utgångna från samma mästare eller åtminstone från samma verkstad. Den ena förekommer än i dag i Grötlingbo kyrka, som ligger just i det gotländska sandstensområdet. Den andra har från Tingstads kyrka i Östergötland — detta landskap och Gotland hörde till samma stift och mellan de två landen voro derföre täta förbindelser, särskildt i kyrkligt hänseende, naturliga — kommit till Statens Historiska Museum. Af Tingstadsfunten finnes en icke fullt god afbildning i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* del. 2, s. 92, 93. Från Grötlingbofunten lemnas här några afbildningar (fig. 94—98). Den enda märkliga skilnaden är att Åkirkebyfuntens bågar saknas å de två andra.

Grötlingbo kyrka (fig. 99) visar sig hafva tillkommit på två olika tider. Af den ursprungliga kyrkan återstå tornet samt en del stenar med gesimsbågar, som vid ombyggnaden blifvit insatta här och der i murarne. I ombyggnaden herskar spetsbågen.

För Grötlingbo kyrka finnes som invigningsår uppgifvet 1199. Då detta år icke passar för ombyggnaden med dennes spetsbågar, måste det afse den tidigare kyrkan. Det var under medeltiden, sedan äfven sockenkyrkorna hade erhållit doprätt, vanligt, att funt anskaffades till kyrkans vigning, och vi kunna derför så godt som med visshet antaga, att Grötlingbofunten arbetats år 1199. Att den icke, ersättande en äldre, tillkommit samtidigt med ombyggnaden, visar sig otvetydigt af den olika karaktären hos de skulpturer, som pryda den senare portalen (fig. 100). Om Grötlingbofunten således tillhör år 1199, kan, på grund af den stora likheten, Åkirkebyfunten icke vara gjord mera än på sin höjd några år senare och kan den derföre med stor trygghet hänföras till första början af 1200-talet. Äfven i detta fall måste, af redan angifvet skäl, den på språklig väg gjorda tidsbestämningen vika för den, som kan på arkeologisk väg vinnas. Icke ens den yngre delen af Grötlingbo kyrka kan hänföras till en så sen tid som 1280.

Prof. Lange anmärker, att de i Åkirkebyfuntens bågställning förekommande kapitäl och baser äro ganska egendomligt formade och att de möjligen bevara minnet af en tidigare träarkitekturs former. De synas

mig icke heller passa för en träarkitektur. De synas mig ganska mycket påminna om de kapitäl och baser, som ses i den tidigare medeltidens miniatyrer. Jag föreställer mig att stenhuggaren lånat dem från en tecknad förebild.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 10 oktober 1887.

Statssamlingarne. En fornsakssamling, hembjuden af antiqvitetshandlanden Åhman i Göteborg, inlöstes.

Åtta halsringar af brons, funna i Vexiö landsförsamling, inlöstes.

Fasta fornlemningar. Akademien lemnade bifall till en af landbrukaren C. F. Wasenius gjord ansökan att få, för odlingsföretag och beredande af byggnadsplats, borttaga grafhögar å Löta Dalby och Löta Norrgårds egor i Bettna sn, Södermanland, hvilka grafhögar samtliga blifvit undersökta af lektor Boije och dr Stolpe.

På derom gjorda ansökningar medgaf Akademien borttagandet af en flock grafhögar vid Bråten i Eds sn på Dal samt rubbning af en befästning utanför Gesäters kyrka, hvarest en plan skulle anordnas framför ett skolhus.

Den 18 oktober 1887.

Akademiska ärenden. Af fyra till Akademien remitterade ansökningar om understöd af anslaget till lärda verks utgifvande öfverlemnades två, af kand. Axelson och riksheraldikern Klingspor, till hrr Malmström och Styffe för afgifvande af utlåtande, och två, af Fornminnesföreningen och arkitekten Boberg, till hrr Zettervall och riksantiqvarien.

Fasta fornlemningar. Jägmästaren Hjorts rapport om grafundersökningar vid Rimforsa upplästes och de af honom anträffade fynden förevisades. Akademien beslöt att lemna Hjort tillstånd att fortsätta undersökningarna.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Genom nådig remiss hade till Akademien kommit en skrifvelse från Piteå församling med hembud till Kongl. Maj:t och kronan af några i hennes kyrka förvarade fornsaker. Akademien beslöt att närmare upplysningar skulle inhemtas.

Den 1 november 1887.

Akademiska ärenden. Anmältes att ansökningar om det Letterstedtska resestipendiet före utgången af oktober månad ingifvits af docenten S. Söderberg i Lund, docenten C. Bovallius i Uppsala, amanuensen G.

Gustafson i Uppsala, docenten K. F. Johansson i Uppsala och amanuensen O. Granberg i Stockholm. Af dessa ansökningar saknade dock den sist nämndes de i stipendieförfattningen omtalade och i annonsen om stipendiet uppräknade bilagorna.

Fasta fornlemningar. Nämndemannen Pehr Pettersson i Särslöf hade hos riksantiqvarien anhållit om tillstånd att utjämna en å hans egor liggande hög »för vetenskapens tjenst» och »för sitt landbruk». Akademien ansåg skrifvelsen icke förtjena något afseende.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Skara domkapitel hade anhållit om tillstånd att borttaga en under kalkrappningen funnen inskrift från 1400-talet, hvilken dels var ofullständig, dels hinderlig för fortsättningen af de nödiga restaurationsarbetena. Akademien, till hvilken ansökningen blifvit af Kongl. Maj:t remitterad, beslöt tillstyrka bifall till densamma samt förklara sig villig att betala kostnaden för den bifogade teckningen, derest denna öfverlemnades till det antiqvarisk-topografiska arkivet.

Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat en skrifvelse från Konungens Befallningshafvande i Stockholms län, med hembud från Vallentuna församling af en del äldre för kyrkan ej längre användbara inventarier. På uppdrag af riksantiqvarien hade dr Ekhoff besigtigat dessa och om dem afgifvit rapport, hvilken upplästes. Akademien beslöt hemställa, att de sex lampetterna och antependiet med adliga vapen och årtal icke må få försäljas, att Akademien må få träffa aftal med församlingen om förvärfvande för statens samlingar af en korkåpa, en messhake, en ljuskrona, två håfvar, två tennstakar samt en kalk med paten samt att församlingen må få tillstånd att till hvem som helst sälja det öfriga.

Sedan dr Ekhoff afgifvit rapport om det Hastfehrska grafkoret i Vestra Vingåkers kyrka, af hvilken framgick, att dess kistor och deras omgifning torde kunna för en summa af högst 200 kr. bringas i prydligt skick, beslöt Akademien att hos Kongl. Maj:t afstyrka bifall till församlingens anhållan att få förvandla detta grafkor till ett dopkapell.

Medaljförslag. Ett af öfverkrigskommissarien Viggo Schmidt i Köpenhamn inlemnadt förslag till en medalj med almanacka och felaktiga uppgifter om det svenska konungahuset, hvilken medalj skulle präglas å k. Myntet, blef af Akademien förkastadt.

Inskrift. På grund af en skrifvelse från vice pastor i S. Clara församling i hufvudstaden och en denna bilagd teckning af en tillämnad vestportal i nämnda församlings kyrka, beslöt Akademien, att på denna portal må sättas inskriften: *Frid vare Eder.*

Den 27 november 1887.

Akademiska ärenden. Riksantiqvarien anmälde, att Akademiens hedersledamot f. d. antiqvitetsintendenten dr Per Magnus Arvid Säva aflidit den 10 innevarande månad.

Anmältes, att docenten Johansson återtagit sin ansökan om det Letterstedtska resestipendiet.

Hrr Styffes och Malmströms utlåtanden rörande läroverksadjunkten Axelsons och riksheraldikern Klingspors underdåniga ansökningar om anslag upplästes och beslöt Akademien, att till Kongl. Maj:t ingifva dessa utlåtanden såsom sina egna.

Till korrespondent valdes direktör A. Voss i Berlin.

Statssamlingarna. Akademien inlöste en bronsbild, funnen inom Köpings sn på Öland.

Anmältes, att prostinnan G. Thelander, f. Hildebrand, till Statens Historiska Museum öfverlemnat den tapperhetsmedalj i guld, som burits af hennes morfader, fältprosten H. J. Gummerus.

Fasta fornlemningar. K. Domänstyrelsen hade, med delgifvande af handlingarna rörande ifrågasatt afsöndring för anläggande af kyrka och kyrkogård af jord från kompanichefsbostället Ljung i Ljungs sn, Göteborgs och Bohus län, anmält, att fornlemningar lära finnas å ifrågavarande område. Riksantiqvarien meddelade de upplysningar om fornlemningarna på Ljung, som han kunnat finna. Akademien beslöt afgifva den förklaring, att om ifrågavarande fornlemningar skola rubbas för kyrkans eller kyrkogårdens skull eller komma att ligga inom den blifvande kyrkogården, ansökan derom bör i vederbörlig ordning göras, innan beslut om jordafsöndringen fattas, så att frågan om fornlemningarnas bevarande kan pröfvas samtidigt med frågan om jordens upplåtande för afsedt ändamål.

Riksantiqvarien meddelade upplysningar om sina iakttagelser af de under sommaren utförda gräfningarna vid Falsterbo.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Anmältes Kongl. Maj:ts beslut angående Löwenska grafkoret i Frötuna kyrka och de i detta grafkor förvarade föremål.

Den 6 december 1887.

Akademiska ärenden. Till Letterstedtsk stipendiat utsågs docenten Söderberg.

Hrr Zettervalls och Hildebrands utlåtanden öfver Svenska Fornminnesföreningens och arkitekten Bobergs ansökningar om anslag upplästes och beslöt Akademien att inlemna dem till Kongl. Maj:t såsom sina egna utlåtanden.

Statssamlingarna. Anmältes, att f. d. krigsministern i Chile Francesco Echéurren till K. Myntkabinettet lemnat som gåfva en större medalj, som han låtit prägla med anledning af Chiles krig med Peru och Bolivia under åren 1879—1884.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt att till Kongl. Maj:t inlemna och med förord beledsaga en ansökan från Ny församling i Jösse härad af Vermlands län om tillstånd att rifva sin delvis åldriga träkyrka, dock med förbehåll att före och under rifningen nödiga observationer göras.

Akademien beslöt afgifva den förklaring, att tvänne henne förevisade Los' kyrka i Helsingland tillhöriga ljusstakar af drifven koppar icke äro för statens samlingar behöfliga.

Den 19 december 1887.

Akademiska ärenden. Anmältes, att monumentet blifvit upprest på Akademiens framlidne sekreterares Bror Emil Hildebrands graf.

Statssamlingarna. Ett stort likarmadt bågspänne, funnet vid Ekeby af Malsta sn, Uppland, inlöstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. En del kyrkliga föremål från Tryde kyrka i Skåne, hvilken blifvit till Statens Historiska Museum skänkte af kyrkans patronus hr J. P. Hintze på Kåreholm, förevisades.

Riksantiqvarien anmälte, att grefve Carl Trolle-Bonde och grefve Fredrik Bonde förklarat sig villiga att betala 200 kr. för verkställande af de nödigaste åtgärderna för bevarande af det Hastfehrska grafkoret.

Kongl. Maj:t hade till Akademien för utlåtandes afgifvande remitterat en underdånig anmälan af Årstads församling i Hallands län, att den önskade rifva sin nuvarande kyrka och afyttra en del inventarier, som icke kunde i den nya kyrkan begagnas. Akademien beslöt att närmare upplysningar skulle infordras.

Medaljförslag. Ett förslag till medalj, som Coldinuorden ämnar prägla öfver öfverstekammarherren friherre Carl Jedvard Bonde, godkändes.

Bergerska fonden. Till medlemmar af den historiska nämnden för 1888 valdes hrr Styffe, Malmström och Forssell, till medlemmar af den antiqvariska nämnden valdes hrr Zettervall, Hildebrand och Montelius.

Fornminnesföreningarna. Kalmar Fornminnesförenings berättelse för år 1886 upplästes.

Antalet besökande i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet år 1887.

Januari	4,928.	Juli	5,881.
Februari	4,879.	Augusti	6,566.
Mars	9,468.	September	6,455.
April	5,122.	Oktober	8,920.
Maj	4,102.	November	6,434.
Juni	6,897.	December	3,177.
		Summa	72,829.

Stockholm, 1889. Kongl. Boktryckeriet.

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

SEXTONDE ÅRGÅNGEN

[illegible]

1887.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
[illegible]

Pris: [illegible] kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utkommer i häften af omkring 5 ark med nödiga illustrationer. Fyra eller, efter behof, flere häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 kr. eller något mera.

Under arbete äro för närvarande:

Akademiens handlingar del. 28 (Hans Hildebrand *Om [illegible] monumenten.*)

—— —— del. 31 (*[illegible]* af Rydberg och S. Bugge [illegible] *[illegible] Akademiens [illegible] m. m.*)

Antiqvarisk tidskrift V: 4. VIII: 3. IX: 3. X: 3.

Svenska sigiller från medeltiden. Häft. 3 o. 4.

Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum h. 4. ([illegible] jernålder).

Månadsbladet för 1888 och 1889.

Medeltidsfynd från Gotland (utgifves med anslag af Bergstrska donationsfonden).

Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling (utgifves med anslag af Bergstrska donationsfonden).

Sveriges runinskrifter afd. 1. Ölands runstenar; afd. 2. Östergötlands runstenar (utgifvas med anslag af Bergstrska donationsfonden).

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer efter samma plan som hittills blifvit följdt. Priset för årgång är 3 kr.

I bokhandeln finnes:

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans. **Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum.**

Första häftet, innehållande 10 pl. och tillhörande text. Här beskrifves och afbildas jemte annat, det ... genom sin ornamentik vigtiga Ultuna-fyndet. Pris: 6 kr.

Andra häftet, innehållande 10 pl. med afbildningar af medeltidsföremål jemte tillhörande text. Pris: 6 kr.

Tredje häftet, innehållande 5 pl. med afbildningar af jernåldersföremål från Gotland jemte tillhörande text. Pris: 5 kr.

Se omslagets [illegible] sida!

Stockholm, 188[illegible]. Kongl. Boktryckeriet.